

ČAS

revija
leonove
družbe

letnik:

XXXIII

I-II

1938-39

VSEBINA: J. F.: Pax Christi (str. 1) // Dr. Fabijan Janex: Manjšinska politika v povojni Evropi (str. 3) // Kostanjevec Jože: Italijanska kolonizacija v Julijski Krajini (str. 10) // Etbin Bojc: Sodobno kulturno stanje, osebnost in krščanstvo (str. 18) // Obzornik: Katoličani v sodobnem svetu (str. 29) // Razstava slovenske knjige (str. 31) // Finis Austriac (str. 33) // Hungarica med Slovenci (str. 39) // Ocene: Religija (str. 43) // Zdravstvo (str. 46) // Pravo (str. 47) // Narodno vprašanje (str. 48) // Leposlovje (str. 49) // Zapisli: † Dr. Jože Debevec (str. 51) // K smrti Karla Kautskega (str. 52) // Družaben ali družben (str. 54) // Paul Claudel (str. 55) //

»Čas«, revija Leonove družbe v Ljubljani, izhaja vsak mesec razen v avgustu in septembru. Uredništvo si pridržuje pravico tuintam združiti dve številki.

Naročnina: 60 Din za Jugoslavijo, 70 Din za inozemstvo letno. Za *dijake* velja znižana cena 40 Din, ako se jih naroči vsaj pet na skupen naslov.

Uredništvo: Dr. Janez Fabijan, univ. prof., Ljubljana, Tyrševa c. 17/III., dr. Ivan Ahčin, glavni urednik »Slovenca«, Ljubljana, Jugoslovanska tiskarna in dr. Stanko Gogala, prof. na drž. učiteljsišču v Ljubljani.

Uprava: Ljubljana, Miklošičeva cesta 7/I. (Prosvetna zveza); telefon št. 28-58.

Račun pri Poštni hranilnici, podružnici v Ljubljani, št. 10.433 (lastnica računa Leonova družba v Ljubljani).

Odgovornost pred oblastjo: Prof. dr. Fabijan za uredništvo, ravnatelj Karel Čeč za Jugoslovansko tiskarno.

Ponatiskovanje razprav je dovoljeno samo s privolitvijo uredništva in z navedbo vira.

Popravi!

V razpravo dr. A. Sodnikove »Ob sedemdesetletnici Aleša Ušeničnika« v lanskem letniku »Časa« sta se vrinili dve napaki, ki motita zmisel. Na str. 270, vrsta 5 odzgoraj, beri: Mahnič... ne raziskovalec, znanstvenik. Na isti strani v vrsti 35 namesto umstvenega... beri: skustvenega dogajanja.

Prihodnja številka Časa bo izšla 20. decembra.

Prispevke za to številko mora uredništvo imeti do 1. decembra.

Pax Christi.

I. F.

11. novembra 1938.

Dvajset let je minulo, odkar je bilo sklenjeno premirje po strahotni svetovni vojni. Z mirovnimi pogodbami so bile začrtane nove meje držav, določene pravice »zmagovalcev« in dolžnosti premaganih, opredeljena jamstva za ohranitev miru in ustanovljene naprave za organizacijo sožitja in uspešnega razvoja narodov in držav. Radi bi bili veseli ob tem spominu. A ne moremo biti, če obnavljamo obenem tudi spomin na vso to dobo. Duhovno razdejanje, ki je sledilo svetovni vojni, se ni popravilo, duša evropskega človeka ni ozdravela, najgloblji vzroki vojske niso bili od večine odločujočih voditeljev narodov in držav spoznani, kaj šele odpravljeni. Komunizem se je na ves glas in z vso pretkano, skrbno propagando ponujal, da reši človeštvo socialnih krivic, a tako, da je z uničevanjem najbolj potrebnih duhovnih vrednot zadajal še hujše krivice ljudem in Bogu. Naraščajoči pretirani nacionalizem je v maščevalnem čuvstvovanju in v zavesti moči, sile in števila hotel popravljati politične in narodne trdote in krivičnosti. A delal je po načelu, da sila daje pravico, da je moč vir prava, iskal je le svojo korist in spoštoval le sebe. Zato z odpravo starih krivic brezobzirno in cinično seka nove rane, dela nove krivice narodom in gaji pravice človeškega duha do življenjsko najbolj potrebnih vrednot osebnosti, vere in nravi. Na novo se organizira danes mir med državami in narodi, a mir, ki bi moral imeti vsebino in smer določujoč pridevek: pax japonica itd. Upravičeno se boje nešteti milijoni ljudi, da se nekaj drugega skriva za vsemi lepimi besedami o miru in »absolutni pravičnosti«, da ta mir pomeni pravico mogočnih do vsega, kar si v zavesti svoje sile zaželi, a dolžnost majhnih in slabotnih, ki imajo edino »krivdo«, da jih je malo, dolžnost teh, da molče sprejemajo, kar jim mogočni pustijo. Zato pa ob dvajsetletnici premirja in ob novi organizaciji miru ostaja v srcih misel, da se le vloge zamenjavajo in da bo poslednje hujše od prvega. Saj je resničen mir med posamezniki in socialnimi skupinami in narodi mogoč le na temeljih pravičnosti in spoštovanja in ljubezni. Zakaj

veliki glasnik pravega resničnega miru, Pij XI., je že l. 1930 v glasovitem božičnem nagovoru jasno in pogumno opozoril, da je mir mogoč le tedaj, če se duhovne vrednote više cenijo kakor materialne, čutne, zunanje. Velika zmota je tudi, če mislijo odgovorni voditelji držav in narodov, da je mogoče organizirati trajni zunanji mir, ne da bi se brigali za notranji mir duha in srca. Neurejenost socialno gospodarskih razmer, nesorazmerna razdelitev ugodnosti in bremen, pravic in dolžnosti ne more biti dobra osnova za mir. Le pravičnost in ljubezen moreta najti notranje ravnotežje in zjamčiti »tranquillitas ordinis«, mir. Prav tako ne more zavladati med narodi in državami mir, če na mesto pristne domovinske ljubezni stopi egoistični in trdi nacionalizem, sovraštvo in zavist na mesto bratskega zaupanja, težnja za hegemonijo in nadvlado na mesto spoštovanja in varstva vseh pravic, čeprav gre za slabotne in majhne.¹

Neutrudljivo kliče Pij XI. narodom in odgovornim voditeljem držav, naj se zavedajo bistvenega pomena duhovnih, religioznih in moralnih vrednot za mir. Pogumno svari tudi mogočnike pred pretiranim nacionalizmom, ki je brezobziren v svojem pohlepu in hoče s silo uveljaviti svojo voljo neglede na božje in človeške pravice. Ves je zavzet za delo miru, pripravljen je žrtvovati svoje življenje za mir. V zavesti svoje odgovornosti kot namestnik Kristusa, Kneza miru, ne neha poudarjati, da je le mir Kristusov uspešna osnova za trajni zunanji mir. V zavesti, da oznanja božji nauk in božje pravice v človeštvu, ne utihne, čeprav ga tisti, ki gradijo svoje stavbe v babilonskem napuhu na pesek dvomljivih ideologij in izmišljenih samovoljnih religij, s prostaško surovostjo napadajo in mu očitajo, da teži za zemskimi svetnimi cilji, on, ki nima ne armad, ne topov, ne strupenih plinov. Očitajo mu danes, da je v zvezi s fašizmom, jutri da je v zvezi z boljševizmom. On, ki je v istem tednu obsodil slovesno zmote komunizma in pretiranega nacionalizma.

Naloga katoličanov je, da v vseh razmerah sledijo klicu iz Vatikana, ki oznanja mir Kristusov v kraljestvu Kristusovem. Z vsemi silami naj molijo in delajo, delajo po teh smernicah. Neustrašena, neuklonljiva, polna duha pravičnosti, modrosti in ljubezni mora biti njihova volja in njihovo življenje; zavedajo naj se, da imajo veliko odgovornost — za rešitev človeštva. Kakor Pij XI. tudi mi ne smemo, kljub težkim razmeram, biti pesimisti, ampak neutrudljivi optimisti.

¹ Acta Apostolicae Sedis XXII. (1930) 535.

Manjšinska politika v povojni Evropi.

Dr. Fabijan Janez.

Letošnji kongres evropskih narodnih manjšin se je vršil v Stockholmu, glavnem mestu Švedske. Od jugoslovanskih manjšin so bili zastopani na kongresu Slovenci in Hrvati iz Italije, Slovenci iz Koroške in Hrvati z Gradiščanskega. Zgodovinske okoliščnosti, pod katerimi so se vršile razprave, so pomembnost letošnjega zborovanja posebno povzdignile. Na prvem mestu dnevnega reda je bila razprava o »narodnostni politiki v povojni dobi«, v kateri so narodne manjšine napravile bilanco dejanskih razmer v Evropi in razmišljale o bodočem razvoju manjšinskega gibanja. Referat o tem predmetu je bil poverjen dr. E. Besednjaku, bivšemu poslancu v rimskem parlamentu, ki je zastopal Slovence in Hrvate iz Julijske krajine. Zaradi aktualnosti in važnosti obravnavanega vprašanja prinašamo Besednjakov govor v celoti:

Manjšinsko vprašanje na mirovni konferenci in v Zvezi narodov.

»Kdor hoče stvarno in objektivno govoriti o manjšinski politiki v povojni dobi, se mora zavedati dveh nevarnosti: ogroženost, v kateri je prisiljena živeti njegova manjšina, ga lahko zavede, da presoja manjšinsko vprašanje v Evropo po tem posebnem položaju lastnega naroda in da tako prezre zgodovinske vezi, ki spajajo naše gibanje z narodnostno politiko predvojne dobe.

Če pa hočemo do jedra našega problema, se moramo zavedati, da je narodnostno vprašanje starejše od naših kongresov, da je to vprašanje prevzemalo s svojo dinamiko že politično zgodovino Evrope v XIX. in XX. stoletju pred vojno. V siloviti borbi, ki je zajela vse človeštvo, je postala samoodločba narodov ideja svetovne vojne. Samoodločba narodov je bila za marsikaterega državnika le preračunano politično geslo, za trpeče in boreče se množice je pa bila n r a v s t v e n i d e a l, kateremu so milijoni ljudi žrtvovali življenje.

Ko se je vojna končala in je bilo treba graditi novo Evropo, se je ideja samoodločbe narodov tako silno učvrstila, da so jo morali državniki resno upoštevati. Toda na mirovni konferenci je prišlo načelo samoodločbe s pohlepnostjo posameznih držav v navzkrižje ter se je zaradi tega moglo le deloma uresničiti. Pravico narodne samoodločbe so mnogim pokrajinam Evrope ukratili, marsikatero ljudstvo so, ne da bi ga vprašali, odtrgali od materinskega naroda in potisnili v politični položaj narodne manjšine. Vendar kljub vsej naši upravičeni kritiki mirovnih pogodb in kljub vsemu zlu, ki so ga prizadele mnogim narodnim skupinam, mora zgodovinar priznati, da

je Evropa s svetovno vojno v narodnostnem vprašanju na splošno vendarle napredovala. Število in velikost narodnih manjšin sta se v Evropi zmanjšala. Svetovna vojna je prinesla narodno vstajenje kar devetim evropskim narodom, nad katerimi so stoletja vladale in gospodarile celò manjšine, drugi narodi pa so dovršili popolnoma ali skoraj v celoti svoje državno zedinjenje. Samostojno politično in duhovno življenje toliko ljudstev, med katerimi so tudi veliki in zelo nadarjeni narodi, je obogatilo družino evropskih narodov in pomnožilo skupne kulturne vrednote človeštva.

Mirovne pogodbe pa niso, kakor vemo, zagotovile vsem narodom enakih pogojev političnega in kulturnega razvoja in to so tudi zmagovalci občutili kot težek nedostatek. Pojavila se je skrb, da bi narodnostno vprašanje, ki je sprožilo svetovno vojno, utegnilo izpodkopati tudi temelje novega reda, ako se pravilno ne reši. V nadomestilo za svobodno samoodločbo, ki je nekaterim manjšinam iz zemljepisnih razlogov niso mogli, drugim niso hoteli priznati, so zasnovali sistem mednarodne manjšinske zaščite ter nje izvrševanje poverili Zvezi narodov. Prvič v zgodovini je bilo jasno izraženo načelo, da predstavlja spoštovanje tuje narodnosti znaten interes mednarodne skupnosti. 'Upam si trditi', je dejal Wilson na mirovni konferenci, 'da nič ne more tako motiti svetovnega miru kakor to, kako v nekaterih primerih ravnaajo z manjšinami.'

Manjšinske pogodbe bi morale torej — po svojem pravem namenu — ščititi ne samo manjšine, temveč tudi večine: lojalna izvedba manjšinskih pogodb naj bi prihranila novim državam nevarne narodnostne boje ter jim zajamčila miren in varen razvoj. Dolžnosti manjšinskega prava so morale sicer sprejeti samo nekatere države, toda mirovna konferenca je izjavila, da so načela manjšinskih pogodb moralno in politično obvezna za vse države. Clémenceau je označil ta načela za 'principes généraux de justice et liberté', ki jih v javnem življenju starih kulturnih držav že od nekdaj spoštujejo in spadajo celo k 'ustaljeni tradiciji' teh dežel. Manjšinske pogodbe naj bi le zajamčile, da se bodo teh načel držale tudi nove države.

Najvažnejša naloga Zveze narodov je bila po njenih pravilih, da jamči za mir in varnost ter zaradi tega skrbi, da 'vlada pravica'. Zvezo narodov so postavili za poroka manjšinske zaščite, da bi se pravica izvajala tudi pri ravnanju z manjšinami. Za izvrševanje teh nalog so ji dali daljnosežna pooblastila: svet Zveze narodov sme nastopiti ne le, kadar se kršijo manjšinske pogodbe, temveč že ko se pojavi nevarnost kršitve. V vprašanjih manjšinskega prava lahko zahteva mnenje stalnega razsodišča v Haagu. Člani sveta imajo pravico, manjšine pa možnost, da naznanijo vsako kršitev pogodb Zvezi narodov.

Če primerjamo to pravno stanje z razmerami iz predvojne dobe, ko so bile vse manjšine izročene na milost in nemilost volji vladajočih narodov, moramo priznati, da predstavlja kodifikacija in mednarodno uveljavljanje manjšinskega prava, ki se je doseglo po svetovni vojni, znaten napredek naše kulture.

Zveza narodov odpovedala.

Toda narodnostna politika poveljne dobe se je kljub vsem mednarodnim jamstvom manjšinske zaščite kaj slabo obnesla. Vprašujemo se, kako je bilo mogoče, da se je narodnostna politika Evrope povrnila kljub Zvezi narodov polagoma v stanje predvojne dobe.

Predvsem moramo ugotoviti naslednje: manjšinske pogodbe so slonele na očitni neodkritosrčnosti, ali bolje rečeno, na zgodovinski laži že v trenutku, ko so se sklepale. Na mirovni konferenci in v vseh razpravah Zveze narodov naslednjih let so se slišala ponovna zagotovila, da vežejo načela 'pravičnosti in svobode', na katerih slonijo manjšinske pogodbe, moralno vse države; spoštovanje tuje narodnosti se je priznavalo kot samo po sebi umljiva dolžnost tudi za velesile. Dejanske razmere v Evropi so pa bile v kričnem nasprotju s temi trditvami. Prav kmalu je moral tudi nepoučen laik uvideti, da ni med velesilami in novimi državami nobene razlike v ravnanju z drugorodnimi skupinami. Če je bila kakšna razlika, potem je bila le v tem, da so posamezne velesile, ki so sedele v Zvezi narodov kot poroki manjšinske zaščite, ravnale tako brezobzirno in nasilno s svojimi drugorodnimi državljani, da so zasenčile vse, kar je dotlej Evropa doživela v zatiranju tujih narodnosti. Saj so asimilacijo manjšin proglasile celo za maksimo svoje državne politike in danes so že zapisane v zgodovini kot večšakinje nasilnega raznarodovanja. Manjšinska politika marsikatero nove države je bila in je zanje še danes naravnost ideal narodne pravičnosti in strpljivosti.

Ob takem položaju se ne smemo čuditi, da so se pravno vezane države uprle enostranskemu nadziranju svoje manjšinske politike in zahtevale, naj se tudi druge države podvržejo isti kontroli Zveze narodov. Ker žive tlačene manjšine po vsem svetu, se mora manjšinska zaščita posplošiti; zakaj enostranske dolžnosti se protivijo enakopravnosti držav in zaradi tega ideji Zveze narodov. Izjavile so povsem odkrito, da bodo določila manjšinskih pogodb tolmačile kar se dá restriktivno in se protivile vsaki izpopolnitvi obstoječega pravnega stanja vse dotlej, dokler se manjšinska zaščita ne posploši.

Vsa prizadevanja zadnjega poldruga desetletja, da bi se zaščitni postopek spopolnil in nadzorovalna oblast Zveze narodov v manjšinskih zadevah razširila, so se izjalovila ob odporu držav,

ki so manjšinskopravno vezane. Zveza narodov ni bila niti voljna izkoristiti pravico, katero ji je dajala obstoječa, ostro kritizirana zaščitna procedura iz leta 1920. Pritožbe, ki so prihajale od vseh strani na Zvezo narodov, sploh niso prišle do razprave pred njen svet, ker so skoraj redno obtičale že v zankah procedure. Naslednje številke osvetljujejo najtočneje dejansko stanje: od leta 1929. do 1936. je bilo vloženih na tajništvo Zveze narodov 852 pritožb, a jih je svet rešil le p e t. Brez pretiravanja lahko trdimo, da se je Zveza narodov skoraj v vseh spornih zadevah postavila na stran toženih držav in je zato kot porok manjšinske zaščite popolnoma odpovedala. Svečano objavljeni novi manjšinski sistem, ki ga je javnost s tolikimi nadami sprejela, se je spremenil pred očmi Zveze narodov v skoraj splošno sabotažo manjšinskih pogodb in domala v splošno zatiranje evropskih manjšin.

Edino sredstvo, ki bi moglo še zavreti usodni razvoj, je bilo, da se prizna enakopravnost vseh narodnostnih skupin in vseh držav ter se manjšinska zaščita pravočasno posploši. Toda vsa prizadevanja ne le pogodbeno vezanih držav, temveč tudi nevtralnih dežel, kakor Švedske, Holandije in Irske, da bi se manjšinsko vprašanje posplošilo, so ostala brezuspešna. Brezuspešen je bil ves trud Interparlamentarne unije, brezuspešni vsi naporji drugih velikih mednarodnih organizacij.

Tako se je moralo zgoditi, da je Poljska, največja in najvažnejša med pogodbeno vezanimi državami, podala 13. septembra 1934 na občnem zboru Zveze narodov izjavo, s katero se je dejansko otrsela nadzorstva Zveze narodov v manjšinskih zadevah. Poljska je s svojim nastopom, ki ga je morala Zveza narodov vzeti mirno na znanje, tako zamajala ves sistem mednarodne manjšinske zaščite, da se poslej nahaja v popolnem razsulu. Druge države sicer formalno niso sledile zgledu Poljske, toda vlade in evropske manjšine se od takrat zavedajo, da je Zveza narodov prenehala biti činitelj narodnostne politike. Ko se je marca 1938 izvršila priključitev Avstrije k Nemčiji, je Nemčija izjavila, da je senžermenska pogodba za Reich razveljavljena. S tem je propadla tudi pravna zaščita, ki jo je nudila senžermenska pogodba slovenski, hrvaški in češki manjšini v Avstriji. Tako je bil nov predel Evrope odtegnjen manjšinskopravnemu nadzorstvu Zveze narodov. V prejšnjih časih bi bil ta dogodek vzbudil veliko pozornost in vnelo bi se bilo živahno razpravljanje. Postavilo bi se bilo vprašanje, ali ni s tem dogodkom propadla vsaj politično tudi mednarodna zaščita n e m š k i h manjšin v sosednih državah. Za mnenje, ki ga ima svet o Zvezi narodov, je značilno, da omenjeni dogodek ni naredil velikega vtisa niti v krogih manjšin samih. V zavesti manjšin Zveza narodov ni več porok njihovih pravic, manjšine so skoraj prenehale pošiljati pritožbe v Ženevo. Kakor se

je v vojaških zadevah zaključila borba za enakopravnost namesto s splošno razorožitvijo s splošnim oboroževanjem, tako se je končala borba za narodnostno enakopravnost namesto s posplošenjem manjšinske zaščite, z dejanskim polomom ženevskega manjšinskega prava. Bilanca manjšinske politike v povojni dobi stoji torej v znamenju uničenja vseh upov, s katerimi je Zveza narodov navdajala pred dvajsetimi leti milijone evropskega človeštva.

Nov razvoj manjšinskega prava.

Če pa nasprotniki manjšin menijo, da so tako odpravili s sveta tudi manjšinsko vprašanje, jim moramo povedati, da se vdajajo težki prevari. Ravno v trenutku, ko so nekateri politiki upali, da bo likvidaciji ženevskega sistema sledila kmalu tudi likvidacija narodnostnega gibanja, smo doživeli, da je manjšinsko vprašanje stopilo z naravnost vznemirjajočo močjo pred svetovno javnost. Zgodovinske sile narodnostne ideje, ki se niso mogle izživeti v okviru Zveze narodov, derejo na nova pota in iščejo nove oblike, da bi se uveljavile. Ni dvoma, da stopamo v novo razdobje narodnostnega prava.

Manjšinska zaščita mirovnih pogodb je slonela na načelu, da se državam zaradi kršitve pogodb ni treba zagovarjati niti pred posameznimi velesilami niti pred materinskimi državami manjšin, temveč samo pred kolektivnim forumom Zveze narodov. Tako naj bi se preprečile enostranske intervencije, ki so le navidezno v korist manjšin, a v resnici služijo le političnim interesom in ciljem posameznih držav. O kršitvah manjšinskih pogodb naj bi razsojal nepristranski mednarodni forum.

Misel te določbe je bila vsakakor pravilna in je ustrezala resničnim interesom manjšin kakor tudi interesom evropskega miru. Videli pa smo, da je ta določba mirovnih pogodb ostala kakor mnoge druge, žal, le gola teorija. 'Nepristranski mednarodni forum' ni mogel ali ni hotel skoraj nikdar nastopiti v obrambo manjšin. Ko se je izkazalo, da je Zveza narodov v manjšinskih zadevah dokončno odpovedala, se je pojavilo vprašanje, k d o naj poslej namesto Zveze narodov brani pravice manjšin. Prirodni zakoni krvne in jezikovne skupnosti so zahtevali, da so se morali pojaviti kot zagovorniki svojih rojakov materinski narodi. Pred nekaj leti bi to bilo še neupravičeno in neznosno vtikanje v notranje razmere tuje države, ki bi take poskuse odločno odklanjala. Danes se pa pričenja svet, kakor vse kaže, s tem neizogibnim dejstvom sprijaznjevanja. Da se materinska država zanima za usodo svojih rojakov, da se čuti po prirodnem pravu poklicano braniti kulturne pravice svojih rojakov proti vsakomur ne glede na Zvezo narodov in obstoječe pogodbe, to bo, kakor menimo, prav kmalu samo po sebi umevno načelo evropske politike.

Že manjšinske pogodbe Zveze narodov so priznavale narodnost za vrednoto, ki jo je treba kot tako mednarodno zaščititi. Ideja manjšinskih pogodb je bila v svojem bistvu ta, da je treba moralno in duhovno občestvo narodov — ne glede na državne meje — ohraniti in pospeševati. To ni bilo zapisano, toda bilo je jasno občuteno mednarodno pravo, iz katerega izvajajo materinske države kot glavne zastopnice ogroženih narodnosti danes praktične posledice. Mi vsi smo priče znamenitega zgodovinskega razvoja, ki se širi čedalje hitreje od naroda do naroda Evrope: materinske države se čutijo vedno bolj odgovorne za usodo vsega svojega narodnega občestva. Za eno svojih prvih dolžnosti smatrajo, da zbirajo svoje po svetu raztresene rojake, izseljence in narodne manjšine, v organizatorično enoto ter jih uradno vključujejo v naddržavna narodna občestva. Tako se je ustanovila pred leti 'Svetovna zveza Poljakov', ki deluje pod zaščito poljske države, tako so se združili v naddržavno narodno občestvo Čehi, Estonci, Litvanci, Švedi in v najnovejšem času tudi Madžari. To so občestvene tvorbe, ki bodo sčasoma pomembne tudi v mednarodni politiki.

Drugi znak novega razvoja vidimo v tem, da se materinski narodi pojavljajo sedaj tudi v meddržavnih odnošajih kot neposredni zastopniki in zaščitniki svojih rojakov, pri čemer se nič ne ozirajo na Zvezo narodov. Tako se je sklenila v novembru 1937 pogodba o medsebojnih manjšinah med Poljsko in Nemčijo in v marcu istega leta je bil podpisan manjšinski sporazum med Italijo in Jugoslavijo. Kolikega pomena je manjšinsko vprašanje v političnem življenju držav, o tem nam nudi jasne dokaze zgodovina odnošajev med Ogrsko in Malo antanto. Kot pogoj vsakega sporazuma in slehernega prijateljskega sodelovanja s sosedi je Ogrska postavila zahtevo, da se mora prej zadovoljivo rešiti vprašanje njenih manjšin. Tej zahtevi je treba, kakor trdijo, pripisati, da se je v maju tega leta ustanovil v Romuniji generalni komisariat za manjšine in izdal manjšinski statut. O pomenu in praktični vrednosti takih sporazumov so mnenja lahko različna, ni pa dvoma, da kažejo jasno na novi razvoj manjšinskega prava. Ta razvoj je po polomu ženevskega sistema neizogiben. Za manjšine, ki ne uživajo mednarodne pravne zaščite, je to celó edini izhod, ki jih lahko vodi iz sedanje brezpravnosti.

Potreba splošne evropske ureditve.

Drugo vprašanje pa je, ali predstavlja tak izhod idealno, to se pravi za vse manjšine Evrope zadovoljujočo rešitev. V Evropi žive milijoni narodnostnih skupin, ki nimajo materinske države, katera bi jih mogla jemati v zaščito. Kdo naj bo zagovornik Ukrajincev, kdo zaščitnik Lužiških Srbov, kdo branitelj Kataloncev in

Baskov? Ali naj se prepuste vse te manjšine svoji usodi samo zaradi tega, ker nimajo materinskih držav? To bi pomenilo, da bi tudi novi pravni red slonel na načelu neenakopravnosti in bi še dalje razlikoval zaščitene in nezaščitene manjšine.

Že to razmišljanje nas prepričuje, da se splošnoveljavna rešitev evropskega manjšinskega vprašanja more uresničiti samo s splošno evropsko ureditvijo tega problema. V Evropi bi moral biti forum, ki bi imel tako moč, da bi vzel lahko v zaščito življenjske interese vseh manjšin, velikih in malih, močnih ali šibkih.

Naše misli se vračajo — in naj se zdi še tako čudno — z nujno logiko zopet k Zvezi narodov; toda ne k današnji zvezi zmagovalcev in premagancev, enakopravnih in neenakopravnih, k zvezi manjšinskega zatiranja, temveč k Zvezi narodov bodočnosti, ki bo pravi branitelj evropskega pravnega reda in mirovnega občestva.«

Sila v službi idej.

Kar smo objavili, je bilo govorjeno dne 25. avgusta. Nekaj tednov za tem je manjšinsko vprašanje izzvalo skoraj svetovno vojno. Hitler je stopil na plan kot branitelj sudetskih Nemcev, sklenil, da jim pripori, če treba z orožjem, samoodločbo. Za njim se je pojavil Mussolini. V Trstu, glavnem mestu Julijske krajine, se je 12. septembra zavzel odločno tudi za druge narodne manjšine — na Češko-Slovaškem. Samoodločbo je zahteval za Madžare, samoodločbo za 80.000 Poljakov na tješinskem ozemlju. Če izbruhne zaradi manjšinskega vprašanja splošna vojna, bo stala Italija na strani Nemčije. Monakovski sestanek štirih velesil je vsaj začasno odstranil vojno nevarnost. Sudetsko ozemlje se je združilo z Nemčijo, Tješin je pripadel Poljski, v kratkem se bodo popravile meje med Ogrsko in Slovaško. Manjšine, ki ostanejo še poslej v tuji državi, dobe, kakor se zdi, avtonomijo.

Zgodovinske spremembe, ki so se izvršile v srednji Evropi, so bile mogoče, ker je stala za manjšinskimi zahtevami združena sila Nemčije in Italije. Slovenci utegnejo zaskrbljeno spraševati, kaj bo z manjšinami, ki so šibke in jih ne ščiti oborožena sila. Mi se opiramo na skušnjo zgodovine in menimo, da je pesimizem neupravičen. Septembra se je sprožilo v srednji Evropi gibanje, ki se ne more zaustaviti na mejah češkoslovaške države. Volja posameznikov se bo zaman upirala, da bi ne prodiralo in se širilo tudi v druga manjšinska ozemlja Evrope. Trenutni mednarodni položaj govori navidezno proti naši tezi. Mi pa vemo, da so politične razmere spremenljive, a da ideje ostanejo in se z nezadržljivo močjo zgodovinske nujnosti končno uveljavijo. Kdor veruje z zmago idej, ne more niti trenutek dvomiti o pravici in bodočnosti slovenskega naroda.

Italijanska kolonizacija v Julijski Krajini.

Kostanjevec Jože.

I. Pojem Julijska Krajina.

Na podlagi mirovnih pogodb, ki so zaključile svetovno vojno od 1914 do 1918, je pridobila Italija na svojem severnem vzhodu 9.243.78 km² ozemlja z 985.872 ljudmi (štetje 1921). Od bivših avstrijskih dežel so pripadle Italiji

cela bivša Goriška . . .	2.945.82 km ²
od bivše Kranjske . . .	1.302.46 "
" " Koroške . . .	335.02 "
" " Istre . . .	4.436.93 "
" " Dalmacije . . .	110.16 "
ter tržaška . . .	95.89 "
in Reka . . .	17.50 "
skupaj .	9.243.78 km ²

Danes tvori to ozemlje pet novih italijanskih provinc, en del pa je dodeljen videmski provinci (Udine). Ozemlje je takole razdeljeno (po štetju l. 1931):

Provincia	površina v km ²	prebivalcev
goriška . . .	2.701.62	205.823
tržaška . . .	1.229.92	348.494
reška . . .	1.118.91	106.775
puljska . . .	3.717.34	297.324
zadrška . . .	110.16	20.324
pod videmsko . .	365.83	35.736
skupaj . . .	9.243.78	1.014.476

V goriško provinco je bil vključen večji del bivše Goriško-Gradiščanske ter vipavski in idrijski okraj od bivše Kranjske; pod tržaško provinco spada bivše prosto mesto Trst z deli bivše Goriške, Kranjske in Istre; pod reško provinco spadajo Reka, deli bivše Kranjske (bistriški okraj) in severovzhodni del Istre; pod puljsko provinco je večji del bivše Istre z otoki; videmski provinci so priključeni deli bivše Koroške (Kanalska dolina s Trbižem, Rajblom, sv. Višarijami), deli bivše Kranjske (Bela peč in del Rateč) ter deli bivše Goriške (červinjanski okraj).

Pod Julijsko Krajino, ital. Venezia Giulia, razumemo ozemlje, ki ga tvorijo goriška, tržaška, reška, puljska in zadrška provinca. To ozemlje meri 8.877.95 km² in je štel 1. 1931 978.740 prebivalcev.

II. Zakaj kolonizacija?

Po narodnosti je bilo v Julijski Krajini l. 1921 po takratnem ljudskem štetju Italijanov 530.000, Slovanov pa 350.000, med temi 92.800 Hrvatov. Koliko je vredno to štetje, bomo najlažje presodili, če upoštevamo, da niso v vsem Trstu našli niti enega Nemca. Za Italijana je bil štet tudi pisec teh vrst, ker slučajno zna italijanski. Če bi zamenjali številke glede Italijanov in Slovanov, bi dobili približno pravilno razmerje.

Čisto drugačno sliko pa dobimo, če upoštevamo površino ozemlja, ki je naseljena z Italijani, oziroma Slovani. Ker so Italijani večinoma osredotočeni v mestih in večjih krajih, je nad sedem osmin dežele v rokah slovanske manjšine. Zato je popolnoma pravilno, če rečemo, da je Julijska Krajina slovanska zemlja. Če odrežemo od goriške province mesto Gorica in Furlansko nižino, je vsa ostala provinca kompaktno naseljena s Slovenci; enako tržaška provinca, če odrežemo Trst ter Tržič s Furlanijo; popolnoma enako reška, če odrežemo Reko; če bi izbrisali iz puljske province mesta, je Istra čisto slovanska.

Tega stanja so se italijanski odgovorni činitelji vedno dobro zavedali in zato so iskali poti in sredstva, kako bi vse to ozemlje, kako bi deželo poitalijančili; kako bi slovanski živelj asimilirali. Sledili so najrazličnejši ukrepi:

Popolno poitalijančenje šole, v kateri se ne sliši niti ena domača beseda; uničenje vsega prosvetnega gibanja; uničenje vsega domačega časopisja, onemogočenje ali vsaj otežkočenje dobave čtiva čez mejo; prepoved vseh napisov v domačem jeziku, celo napisov na pokopališčih; prepoved petja v domačem jeziku tudi v gostilnah itd.

K vsem navedenim ukrepom se je pridružila pozneje še totalitarna vzgoja državljana, ki zahteva od družine, da izroči državi otroka pri njegovem četrtem letu (otroški vrtec) in je ta otrok prost komaj pri svojem 65. letu ali prav za prav nikoli. Otroškemu vrtcu sledi namreč šola, tej predvojaške vaje, tem vojaška služba, tej povojaške vaje, katerim starostna meja ni določena, a jenja teoretično s 65. letom, ko je državljan prost vsake vojaške dolžnosti. V vseh občinah vidite v sobotah popoldne, kako ljudje vežbajo.

Italijanski odgovorni činitelji so uspeli, da so z vsemi navedenimi ukrepi dali Julijski Krajini popolnoma italijansko lice, da so Julijsko Krajino zravnali z ostalimi italijanskimi pokrajinami. A vse to zravnanje, vsa ta zunanja slika je le loščilo, pod katerim je skrita popolnoma nedotaknjena narodna, slovanska zavest. Ne dela obleka človeka in vsa ta navlaka je samo navlaka, narodove duše ne zadene.

To dejstvo odgovornim činiteljem ni neznano, in mnogi so ga tudi predvidevali in so zato zahtevali, da se zlomi gospodarska hrbtenica slovanskega življa, da se dežela preplete z italijanskimi gospodarskimi organizacijami in zasebniki ter da se tudi kolonizira z italijanskim življem.

III. Nestalna kolonizacija.

Pri kolonizaciji imamo dve obliki, in sicer stalno ali z nepremičninami zvezano kolonizacijo in nestalno ali površno kolonizacijo.

Italijansko nestalno ali površno kolonizacijo predstavljajo v Julijski Krajini uradne osebe ter redko posejani obrtniki, trgovci in drugi prosti poklici.

1. Uradne osebe:

V Julijski Krajini je samo en stalež uradnih oseb, to je od države ali drugih javnih ustanov nastavljenih, vzet iz krogov domačega ljudstva, in to so občinski slugi. Ti pa niso zato domačini, ker kraj in jezik poznajo, temveč zato, ker je zanje v proračunih predvidena tako nizka plača, s kakršno ne bi mogel izhajati Italijan iz drugih pokrajin. Vse ostale uradne osebe — razen cerkvenih — a tudi tu že precejšen odstotek — so italijanskega porekla in večinoma celo iz Južne Italije.

Tako imamo v vsaki občini Italijana za podeštata ali občinskega predstojnika, Italijani so občinski uradniki, Italijani so poštni in železniški uradniki. Italijani so učitelji, cestarji, gozdni, sodnijski, davčni uradniki, Italijani so člani orožniških in finančnih postaj itd. Vsi ti nastavljenci tvorijo sicer »boljši sloj in javno mnenje« na deželi, a ker niso stalni, predstavljajo le navlako italijanstva.

2. Obrtniki, trgovci, prosti poklici:

Takoj po svetovni vojni so italijanski trgovci kar preplavili Julijsko Krajino. Posebno mnogo je bilo trgovcev z vinom. Za primer naj služi Gorica, kjer so bili pred vojno štirje vinski trgovci, danes jih je nad petdeset. Po štiri in več vinskih trgovcev imajo kraji kot Idrija in drugi. Seveda se niso naselili v Julijski Krajini samo vinski, temveč tudi drugi trgovci, več ali manj vseh vrst. Marsikdo pa je bil v svojih upih razočaran in ni odnesel tja »kjer citrone cvetejo« posebno težkih žepov. Mnogi pa so si tudi napravili denar in mnogi si ga še vedno delajo. Med temi trgovci je bil večji odstotek sleparjev, katerim je šel domači živelj le prerad na limanice, mnogo pa je bilo in je tudi pravih poštenjakov. Domače prebivalstvo je bilo osleparjeno predvsem od raznih lesnih trgovcev.

Obrtnikov ni prišlo mnogo na deželo. Ti so se ustavili predvsem v mestih. Med priseljenimi obrtniki je posebno mnogo čevljarjev in krojačev. Večjih obrtnikov ali industrialcev je prišlo na deželo bolj malo.

Posebno poglavje tvorijo prosti poklici. Takoj po vojni je bila na deželi cela truma zdravnikov, živinozdravnikov, arhitektov in inženirjev, ki so — posebno slednji — osleparili na stotine vojnih oškodovancev, katerim so bile hiše porušene. Trenutno je teh ljudi na deželi manj, ker je bila vpeljana večja disciplina in kontrola glede položenih študij.

Med temi sloji ni pravih kolonistov, ker so le redki, ki bi imeli kakšne nepremičnine na deželi. Večinoma so na deželi po eno ali tudi več let, potem pa zopet zginejo.

IV. Stalna kolonizacija.

Ta je zvezana s posestjo nepremičnin, bodisi stavb ali zemljišča. Ta vrsta kolonizacije tudi najbolj ogroža domači živelj, ker mu izpodkopa tla.

1. Industrialna kolonizacija.

Industrialna kolonizacija lahko v kratkem času bistveno izpremeni razmere med prebivalstvom. Najlepši dokaz za to je mesto Bocen v Južnem Tirolu. V teku kratkih petih let se je posrečilo Italijanom spremeniti čisto nemško mesto v pretežno italijansko. Od današnjih 70.000 prebivalcev je skoraj 40.000 Italijanov, ki črpajo svoje življenjske predpogoje iz novih industrij, ki so tam nastale v zadnjih petih letih.

V Julijski Krajini nimamo sicer nikjer takega nakopičenja industrij kot v Bocnu, a industrija tudi tukaj zelo uspešno podpira italijansko kolonizacijo, in sicer:

a) Rudokopi.

Najvažnejša rudnika v Julijski Krajini sta rudnik živega srebra v Idriji in rudnik svinca in cinka v Rajblju. Oba sta v državni posesti in država raje namešča Italijane kot domačine iz okolice.

b) Premogovniki.

Važnejši premogovnik je samo oni ob Raši v Vzhodni Istri. Ta je sploh največji premogovnik v Italiji in računajo, da bodo dvignili mesečno proizvodnjo v teku leta na 150.000 ton premoga. Ozemlje je čisto hrvatsko, a sedaj grade, oziroma so zgradili popolnoma novo mesto »Arsia«, kjer so predvsem stanovanja premogarjev in voditeljev. Močna italijanska oaza.

c) Električna industrija.

Ob Soči gradijo velike električne centrale. Elektrarna pri Doblarju (5 km pod Sv. Lucijo) bo že v letu 1939 dajala elektriko, naslednja v Plaveh bo zasvetila leta 1940. Poleg teh dveh, ki sta že v delu, so že izgotovljeni načrti za elektrarno pri Kobaridu, načrte pa delajo za elektrarne na Žagi, pri Vipolžah in Gradišču ob Soči.

Vsaka teh elektrarn, oziroma z njimi zvezana umetna jezera odvezamejo slovanskemu življu zelo mnogo plodne zemlje, ki je za proizvodnjo popolnoma izgubljena. Seveda so in bodo nastavljenici teh elektrarn iz notranjosti kraljestva in ne izmed slovanskega življa.

Poleg soških elektrarn je danes v italijanskih rokah tudi elektrarna v Podmelcu ob Bači s podružno elektrarno ob Cerkljanki pri Cerknem, kakor tudi elektrarna v Palih nad Ajdovščino.

Mussolini je ob priliki svojega obiska v Julijski Krajini meseca septembra slovesno odprl prve hiše mesta Isontinia, ki je v načrtu ob elektrarni pri Doblarju. Enako mesto je v načrtu v Anhovem, kjer bodo hiše za nastavljenice pri elektrarni pri Plaveh in v bližnji tvornici cementa.

č) Kamnolomi.

Važnejši kamnolomi, ki prihajajo v tem oziru v poštev, so v Nabrežini. Velika italijanska tvrdka »Montecatini«, okoli katere se suče skoraj vsa italijanska kemična industrija, je v Nabrežini prevzela največje kamnolome, kamor je pripeljala tudi italijansko delavstvo, čeprav je med domačini zelo mnogo brezposelnih kamnosekov.

d) Ostala industrija.

Italijansko kolonizacijo podpira predvsem lesna industrija, ki je v Julijski Krajini precej razvita. V tem oziru prihajajo v poštev predvsem podjetje Rizzati v Ajdovščini in Windischgrätzova tvrdka S. C. L. A. B. S. A. v Postojni, pa tudi nekaj drugih manjših podjetij na Notranjskem. — V zvezi z lesno industrijo deluje precej italijanskih oglarjev, ki pa kot kolonizatorji niso pomembni, četudi jih državne oblasti na vse načine podpirajo: oglarji pridejo in gredo, če se kateri ne zagleda v kakšno domače dekle.

Pri Doberdobu, torej neposredno na narodnostni meji, je prešlo v italijanske roke precej zemljišča, ki sicer kot polje ni rodovitno, a tvori izborno surovino za izdelovanje šote.

Tvornico cementa v Anhovem ob Soči smo omenili zgoraj. Ta tvornica, ki danes dela s polno paro, je odvzela slovanskemu življu že precej kmetijskih posestev, druga pa še bo. Nastajajoče mesto vedno bolj krči rodovitna polja okoliških kmetovalcev.

2. Agrarna kolonizacija.

Medtem ko je industrialna kolonizacija bolj slučajna, ker je navezana na naravne pogoje in vsaj večinoma na špekulacijo kapitala, se vrši agrarna kolonizacija po izdelanem načrtu: gre za nakup kmečkih posestev iz slovanskih rok ter naselitev italijanskega kmečkega življa.

Agrarno kolonizacijo vodi v Julijski Krajini »Ente per la rinascita agraria delle Tre Venezie« ali »Zavod za kmetijsko obnovo v Treh Benečijah«. Pod tremi Benečijami so mišljene Julijska Benečija ali Krajina, Tridentinska Benečija (provinci Trident in Bocen) ter Prava Benečija (Venezia Euganea) s provincami Videm, Belluno, Treviso in Benetke. Iz naslova bi sledilo, da hoče ta zavod obnoviti kmetijstvo (recimo od vojne poškodovano kmetijstvo) v vseh treh Benečijah, a »Ente« deluje samo v Julijski Krajini in pa nekoliko tudi v bocijski provinci.

»Ente« je državni oziroma parastatalni zavod, ustanovljen s posebnim zakonom že pred prevzemom oblasti po fašistih. Pozneje je bilo v prilog »Ente« izdanih še več drugih zakonov in dekretov, ki pa širši javnosti niso znani, ker niso bili nikjer razglašeni. Ravno najzanimivejše, to je vprašanje finansiranja, ni nikjer jasno razvidno. Gotovo je le to, da žrtvuje država za »Ente« precej milijonov. V ustanovitveni listini, to je v zakonu o ustanovitvi, ni govora o kolonizacijski nalogi »Ente«, pač pa je ta naloga razvidna iz njegovega delovanja. »Ente« ima po zakonu tudi pravico razlaščenja posestev iz »nacionalnih vzrokov«.

V Istri, posebno severno od Pulja, deluje z roko v roki z »Ente« tudi »Opera Nazionale Combattenti«, to je Združenje bivših bojevnikov, ki je naselilo posebno okoli Vodnjana (Dignano) mnogo italijanskih družin. — V ostali Julijski Krajini deluje le »Ente«.

Kako pride »Ente« do slovanske zemlje?

a) Nakup iz proste roke.

Iz najrazličnejših razlogov so posestniki domačini ponudili in še ponujajo »Ente« svojo zemljo v nakup. Nekateri nimajo lastnih delavnih sil, tuje se pa v današnjih razmerah ne izplačajo; drugi so prisiljeni po boleznih; tretji so prisiljeni prodati, da se rešijo sitnih dolgov in si eventualno kupijo manjša premoženja, mnogi pa se hočejo rešiti nepremičnin v Julijski Krajini ter se preselijo v Jugoslavijo. Nekateri odprodajo tudi samo del svojih nepremičnin.

»Ente« pa ni kupec za vsako posestvo, temveč hoče imeti le večja, predvsem taka, ki so sposobna vzdržati mnogoštevilno dru-

žino, to so premoženja z 10 do 20 ha plodovite zemlje, to je vino-gradov, njiv in travnikov. Če so večja premoženja, jih »Ente« razdeli. Manjša premoženja, oziroma dele manjših premoženj kupi »Ente« samo v tem primeru, če jih potrebuje za zaokroženje že obstoječega posestva.

Iz proste roke je nakupil »Ente« le nekaj premoženj. Največje je bilo veleposestvo Fogar (rojstni dom bivšega tržaškega škofa), potem pa posestvi g. Križmana v Deskljah in g. Majerja v Ložah pri Vipavi.

b) Nakup na dražbah.

V Julijski Krajini je zelo mnogo dražb, ki jih povzročajo upniki, bodisi zasebniki ali denarni zavodi; največ dražb povzročijo izterjevalnice davkov.

»Ente« oziroma njegovi zastopniki se udeležujejo teh dražb in kupijo tam večkrat za sramotno nizke cene krasna posestva. Domačih ponudnikov je navadno zelo malo na javnih dražbah, ker se draži skoraj vedno celo premoženje in ne posamezne parcele. Malokateri domačin ima tudi v rokah toliko denarja, da bi lahko takoj položil kavcijo in kupninsko svoto.

c) Cesija nakupljenih posestev od strani drugih denarnih zavodov.

Denarni zavodi imajo v Julijski Krajini zelo mnogo hipotekarnih posojil in naravno je, da pride često do prodaje nepremičnin na javnih dražbah. Ker vknjiženi denarni zavod viša izklicne cene toliko časa, da pride do kritja dražbenih stroškov in svoje terjatve, ostane največkrat premoženje denarnemu zavodu.

Glede takih dražb prednjači v vsej Julijski Krajini »Zvezni zavod v Veroni«, ki je dal vojnim oškodovancem in tudi drugim na tisoče hipotekarnih posojil na tako imenovano »starostno obrabo«. Ta posojila je treba odplačevati v polletnih obrokih, ki so navadno odmerjeni za dobo 20 do 25 let. Če dolžnik ne more plačati pravočasno dveh ali več zaporednih obrokov, se začne dražbeno postopanje. Na stotine naših kmetskih dolžnikov ni moglo plačevati v letih gospodarske krize (1931 do 1936) dolžnih obrokov in zato je tudi šlo na stotine kmečkih premoženj na dražbo.

»Zvezni zavod v Veroni« uživa po zakonu najrazličnejše privilegije, predvsem pa sledeči: Pri dražbah se po italijanskem pravu iz izdražene vsote najprej krijejo dražbeni stroški, ki iznašajo v srednjem 4 do 6000 lir za najmanjše premoženje. Ko so stroški kriti, se iz izkupička krijejo terjatve v istem redu kot so vpisane v zemljiški

knjigi. Če pa je med temi vpisanimi terjatvami tudi terjatev »Zveznega zavoda v Veroni«, se najprej krije ta terjatev, ki ima celo prednost pred dražbenimi stroški.

Kaj ta prednost v korist »Zveznega zavoda v Veroni« pomeni, je moral okusiti marsikateri domači denarni zavod, ki je bil prej vključen na prvem mestu in katerega terjatev je bila absolutno dobra. Ko so morali domači denarni zavodi tudi marsikatero premoženje svojih dolžnikov gnati na dražbo in ker se je za premoženje zaradi padca cen nepremičninam le malo izkupilo, je domači zavod marsikdaj izgubil celotno svojo terjatev in je moral še stroške kriti iz svojega, ker je izkupiček komaj zadoščal ali malo presegal terjatev »Zveznega zavoda«. Tako so bili mnogi domači denarni zavodi in upniki čisto navadno razlašeni na podlagi prednosti, ki jih uživa »Zvezni zavod v Veroni«.

Domače denarno združništvo, to so slovenske in hrvatske hranilnice in posojilnice, je bilo v Julijski Krajini zelo cvetoče vse do leta 1928. Leto prej so se zbrali v Trstu fašistični tajniki iz vseh provinc Julijske Krajine in sklenili, da je potrebno v svrhu asimilacije drugorodcev poleg drugega zlomiti tudi njih gospodarsko hrbenico, to je uničiti denarno združništvo. V l. 1928 so sledili ukrepi in obe Zadržni zvezi v Trstu in Gorici sta dobili komisarja. Zaradi »umestnega« gospodarjenja sta bili postavljeni obe Zadržni zvezi v likvidacijo, ki je zaključila s precejšnjo zgubo pri obeh in s tem so izgubile tudi podeželske hranilnice, ki so imele pri Zvezah naložene svoje blagajniške presežke. Zaradi poloma Zvez se je zamajalo zelo mnogo teh posojilnic in danes so mnoge, mnoge v likvidaciji. Likvidacijo nadaljnjih posojilnic so izzvali različni komisarji, s katerimi ni bilo prizanešeno niti podeželskim denarnim zavodom. Le redke so hranilnice in posojilnice, ki so vse krize prebolele, a tudi te se nahajajo v vedni nevarnosti, da jih uniči prej ali slej kak komisar.

Umljivo je zato, da domače denarno združništvo ni moglo in ne more priskočiti na pomoč kmečkemu življu, katerega premoženja ženejo »Zvezni zavod v Veroni« in drugi italijanski denarni zavodi na dražbo. Kot rečeno morajo celo domači denarni zavodi gnati marsikatero kmečko premoženje na dražbo.

Posledica tega je, da je dražb mnogo in da ostane v rokah denarnih zavodov vse polno kmečkih posestev. A kam z njimi? Tu nastopi »Ente«!

»Ente« je prevzel vsa premoženja, ki so bila last goriškega Monta in samo z eno cesijsko pogodbo v Rimu je pridobil »Ente« 114 prej slovenskih premoženj. »Ente« je prevzel tudi vsa posestva Hipotečnega zavoda v Gorici, vsa posestva »Zveznega zavoda v Veroni« in mnogo posestev drugih denarnih zavodov.

č) Naselitvena politika.

»Ente« vsa svoja posestva zaokroži tako, da lahko nudijo ugoden gospodarski obstoj naseljeni družini. Navadno dokupijo kakšen košček zemljišča, uredijo ali popravijo gospodarska poslopja; kjer manjka, napravijo gnojniščno jamo itd. Posestvo tudi opremijo s potrebnimi gospodarskimi stroji in potrebščinami.

V tako urejen dom se vseli kolonska družina, ki pride v največ primerih iz okolice Trevisa, z ravnine. Najemninski pogoji so za družino zelo dobri. Navadno ne plača prvo leto ničesar ali prav malo, drugo leto toliko kot znašajo davki, pozneje bi morali plačevati več, v 20 letih pa bi postali neomejeni lastniki premoženja. »Ente« podpira priseljence tudi z drugimi gospodarskimi potrebščinami, seveda samo prva leta. Podpirajo jih pa tudi druge javne ustanove in navadno dobe priseljene družine od občine več podpore kot najbednejše družine v občini.

Med priseljenimi družinami je mnogo poštenjakov in tudi mnogo ničvrednežev. Poštenjaki dobro izhajajo z domačim prebivalstvom, ničvredneži so v začetku italijanski priganjači v občini, a ker ostanejo ničvredneži, se jih tudi »Ente« naveliča in naseljence premenja.

Naseljenih italijanskih kmetovalcev je največ v občini Kanal ob Soči, posebno v vasi Lig ter v Šrbini na Krasu; čim jih je nekaj v vasi, zahtevajo zase laško pridigo v cerkvi, potem laško petje itd. Italijanske družine so naseljene celo v Novakih na meji pri Cerknem.

V splošnem pa se opaža, da »Ente« oziroma vlada stremi za tem, da bi poitalijančili predvsem doline in ravnine, hribovito ozemlje jim le malo diši.

*

Taka je italijanska kolonizacija v Julijski Krajini; torej uradno organizirana. Kolonizacija z mešanimi zakoni ne igra vloge.

Sodobno kulturno stanje, osebnost in krščanstvo.

Ethin Bojc.

I

Skrajnosti v sodobni kulturi.

Kakor daleč pogledamo nazaj po kulturni zgodovini človeštva, ne najdemo dobe, v kateri bi se gledanje na svet in življenje, dasi pripadnikov različnih slojev in struj, tako v skrajne smeri med seboj izostrilo kot to doživljamo danes. Vsaj ne s tolikim, včasih naravnost

fanatičnim prepričanjem, ki se pa sklicuje na znanstvena načela in dokaze. Gotovo moramo iskati razlogov za tako stanje predvsem v prebujeni zavesti današnjega povprečnega človeka o samem sebi, o svoji pravici do življenja in notranji svobodi ter miselni sproščenosti sploh. To so sadovi sodobne zdemokratiziranosti v družbi, ki so jih prinesli kulturni boji z absolutističnimi in družabno aristokratskimi oblikami in navadami tradicije. Tako dobiva sodobni človek skoraj videz zgodnjega samozavestnega pubertetnika, ki se iztrgava od doma in si hoče v svoji tvegavi robinzonski naravni razigranosti za vsako ceno utrgati sad raz prepovedano drevo, pa čeprav le v nedolžni obliki cigarete, da bi se s tem uvrstil med starejše, samostojne ljudi ter se ponašal pred mladimi. S tem v zvezi je tudi resnično notranje zavedanje enakopravnosti ter nezavisnosti v odporu do zadevnih tradicijskih trenj. Duh gospodarskega liberalizma s svojo konservativnostjo tako nujno zadeva na ekstremno nasprotna naziranja armad oškodovancev in zatirancev. Ta ekstremizem, nasproti kateremu tradicijska miselnost ne popusti za las, se večkrat pokaže celo v najbolj barbarskih, nihilističnih prevratnih oblikah, kar daje videz, kakor da se hočejo vloge razrednih tekmecev le zamenjati. Do resničnega izboljšanja razmer v družbi pa bi najbrž ne prišlo v večji meri, kot more pač zanesti zmagovalec za premagancem več življenja in svežosti v človeško sožitje in tako v najmanjši meri izpolniti svoje napovedane obljube.

Govorim splošno, a sem že sredi sodobne kulturne resničnosti. Saj opazujemo danes lahko na zgledu Rusije in Španije, kako je bojni tabor, ki se bori za nov družabni red, v svojem perverzmem anarhizmu pripravljen pogaziti in nalik modernemu tanku pomandrat pod seboj vse, kar ni v izraziti zvezi z njegovimi težnjami, to je tradicijo in njene vrednote. Šele na razvalinah in pogoriščih prejšnje družabne kulture je ta ekstremistični tekmeč v sodobnem kulturnem boju pripravljen graditi novo družbo in kulturo. Ta svobodna gradnja kulture, kakor se kaže, recimo, v ruskem primeru, je sicer polna samozavesti, ki prehaja v oholost, pa tudi polna naivnega in nevednega »eksperimentiranja« v smeri strahotnega utopističnega cilja popolne kolektivizacije življenja in enakosti ljudi ter gaženja osebne svobode, iz katere more izvirati šele individualna duhovna tvornost.¹ Vse to je razumljivo samo pri polnem neupoštevanju zgodovinsko kulturnih vrednot in izkustev ter mogoče le pri slepi in suženjski odzivnosti ter spovračanju prej tlačene zavesti ponižanega in razžaljenega človeka. — Po drugi strani pa se kapitalistično vzgojeni človek na svojih tradicijskih osnovah etično nevezanega individualnega

¹ Prim. Gideov Povratek iz SSSR, in Hessen: Petnajst let boljševiške prosvetne politike.

izživljanja ne zaveda prav položaja svoje ogroženosti in napadenosti ter se skuša le defenzivno izmikati nasprotnikovim udarcem. V tem tiči grozna usoda njegove tragike, da ne koncedira niti za ped upravičenosti svojemu mlademu, upornemu potomcu. Stari družabni red in njegovi predstavniki se tako krčevito branijo odnehati od svojih privzgojenih navad in načinov življenja, ki se jim zde kot prezkušene življenjske zakonitosti, zlasti še zato, ker njihov dedič prihaja s prevratnimi težnjami prednje na skrajno brezobziren način. Nalik očetom ne zaupajo vojk iz svojih rok tem mladim razvratnežem in paglavcem, pri katerih si ne obetajo varnega kotička in preužitka na starost svojega življenja. Mladi rod, ki hoče prevzeti gospodarstvo starega reda — da ostanem pri tej primeri — je do starih zagrenjen, ker je njihov način gospodarstva v nasprotju s tem, kar oni čutijo, in morda tudi v nasprotju z duhom časa. To je pretresljiva in strašna slika, ki se sodobnemu človeku nudi ob pogledu na zaostreno stanje, in zlasti med tema kulturnima tekmečema, za bodoče lice človeške družbe.

Ta kulturni spopad je časovno kulturnega značaja, je borba za družabni red s stališča dveh gledanj na rešitev človeškega življenjskega vprašanja. Nedvomno je, da se mora rešitev te sodobne problematike kar najbolj približati sodobni stopnji zaživljenosti človečanske zavesti pravice in svobode, pa tudi zavesti dostojanstva in duhovne, predvsem etične vezanosti človeškega življenja in ravnanja. Stari red tega ni upošteval v zadostni meri, saj dosedanja ureditev družabnih odnosov in gospodarstva ni ustrezala niti etičnim zakonom človeka, še manj pa onstransko večnostnim. Ti zadnji so — po mnenju sodobnih revolucionarjev — s svojo preozko in preoddeljeno sakralno kulturo, le zadrževali in ovirali prodor socialno etičnih vrednot tostranstva v praktično življenje. Odtod danes razmah izrazito profane kulture materializma vsepovsod okoli nas.

Če hočemo podati sliko sodobnega kulturno-političnega stanja v Evropi in izven nje, ne moremo preiti dveh skrajnih kulturno-političnih taborov, ki se udejestvujeta v evropski politični diplomaciji z obojestranskimi krogi, zvezami in osmi, to je b o l j š e v i z e m na eni strani, ki si stavlja za ideal komunistično in kolektivistično državo in družbo, in f a š i z e m , ki ostaja pri svoji skrajno nacionalistični in individualistični zamisli državne in družabne oblike. Oba se smatrata za t o t a l i t a r e n svetovni nazor, zmožen največjih reform v pravcu svoje določene ideološke smeri. Medtem ko se boljševiški tabor opira navadno na sproletariziranega človeka današnje družbe, ki ga je kapitalistična in strojna kultura tako razosebila, da je pripravljen podvreči se brezrazredno zasnovani kolektivistični družbi, pa se fašistični tabor oslanja na konservativ-

nega človeka, liberalno in individualno usmerjenega, ki je zmožen, da zagleda v narodu in njegovi vrednoti že zaključen krog kulture. Oboje taborov pa temelji v splošnem na državnem kapitalizmu in diktaturi, ki se ji pripadniki prej ali slej — po krajši ali daljši anarhistični prehodni dobi — morajo podvreči. Oba tabora si utirata pot z nasilnimi sredstvi, strahovlado in vojaško diktaturo, pred katero klecne vsaka težnja po resnični svobodi državljanov. Problem demokracije se tu odpira v novi razvojni fazi ter ne najde pravilne rešitve niti v eni niti v drugi obliki.

Razmerje do Cerkve.

Zanimivo je ugotoviti, da sta oba omenjena današnja kulturno-politična tabora zavzela do Cerkve in verske vrednote, ki jo ta hrani in zastopa, omalovaževalno, odklonilno in celo sovražno stališče. Oba se pač smatrata za samostojen svetovni nazor, ki si je sam zmožen vero v duhovnost zasnovati v mejah svojih ekstremnih družabnih sistemov in načel. Obadva zamerjata Cerkvi njeno tradicionalno zadržanje do časovno političnih družabnih sistemov fevdalističnega in meščanskega kapitalizma ter njeno sakralno onstransko usmerjenost. Političnemu in družabnemu tipu človeka je neizogibne važnosti in izhodiščnega pomena čim intenzivnejša opredelitev do zemskega in časnega življenja in reda. Za utrditev etične kulturne smeri, s katero vezeta obadva gospodarski red vsaj v svojih ideoloških zasnovah, se nobenemu izmed obeh ne zdi potrebna vključitev v višjo občestvenost nadnaravne Cerkve.

Cerkev je res stala v splošnem na stališču svojih sakralnih vrednot in onstranske usmerjenosti, vendar je posebno v zadnjem času opazati, da se vedno bolj pomiče iz te odmaknjenosti in vsaj defenzivno posega v sodobni kulturni boj človeštva, v katerega je bila izzvana. Čedalje bolj stopa tudi s te strani v ospredje spoznanje, da je vendarle vse zgodovinsko kulturno delo kakor tudi vsako duhovno vplivanje vezano človeško in zavisno tudi od ureditve snovne, t. j. gospodarske kulturne plasti ter odnosov človeka do človeka. Ta odločnejši nastop Cerkve na areni sodobnega kulturnega boja štejemo lahko od okrožnice »Rerum novarum« pa vse do danes, ko si papeške okrožnice pogosteje slede. K takemu posegu Cerkve v konkretna vprašanja družbe so največ izzivali politični vpadi ekstremnih »totalitarnih« kulturnih smeri v raznih krščanskih deželah, kot na primer v Rusiji, Nemčiji ter zlasti v Španiji, ki je bila prej priznana katoliška dežela. Vendar je treba ugotoviti, da doslej preko več ali manj zavestne defenzive, apelov ter morda še nekaj v to smer se razvijajoče organizacije ni prišlo. Pač pa se poudarja

potreba večje zadevne odločnosti v ofenzivnem smislu, načrtne protiakcije, ki najde osnove tudi v verskih naukih in zapovedih v smislu pozitivne krščanskega zasebnega ter javnega ravnanja in udejstvovanja vernikov. Treba je zavzeti stališče do nekaterih sodobnih kulturnih vprašanj, zlasti izhodiščnega gospodarskosocialnega. A tudi med katoliškim, zlasti laičnim izobraženstvom se poraja s tem vzporedno smer k profani kulturi od zgolj sakralne, ki more šele v organski skladni povezanosti s prvo približati sodobni krščanski svet rešitvi teh zamotanih vprašanj in razmer v sodobni kulturi.

II

Sodobna kultura in njene oblike.

Po tako prikazanem stanju sodobne kulture morem šele začeti z bolj sistematičnim razglabljanjem o kulturi in njenih oblikah, kakor se kažejo z današnjega razvojnega stanja in nihanja. Treba je, da to podano časovno sliko prenesemo na brezčasno, ki je sicer časovno vezana tudi z nami kakor s preteklostjo in prihodnostjo. Kultura namreč, v kateri živimo in stvarjamo, ki jo oblikujemo sami in ki nas same oblikuje, ni morda kaka konstanta ali mehanična tvorba, ampak je svojski, ne sicer biološki, pač pa sociološki organizem, ki se je nekje spočel in se od takrat razvija dalje, kaj malo se ozirajoč na desetletja, v katerih posameznikom poteka življenje in kulturno dejstvovanje. Kakor se potočki izlivajo v reke in te v veletok, ki se izteka v morje, podobno se tudi posamezniška človeška kultura neposredno odraža v okviru narodne kulture, ta pa v širšem okviru časovne (n. pr. evropske) kulture, ki končno prispeva svoje duhovne sadove vsečloveški kulturi. Kakor torej lahko govorimo o kulturi in duhu (duši) posameznega človeka, tako govorimo lahko tudi o kulturi in duhu posameznega naroda, posamezne rasne skupine, odnosno posameznih kontinentov in končno o človeški kulturi in njeni duhovni stopnji sploh. Ozrimo se nekoliko v zakonitosti teh mikrokozmičnih in makrokozmičnih kulturnih organizmov!

Življenjski razvoj kultur.

Med življenjskim nihanjem kulture posameznika in naroda nahajamo presenetljive analogije, ki jih dalje prenesemo lahko tudi na organizem občečloveške kulture. Kakor je namreč izkustveno dušeslovje dognalo razvojne duševne in duhovne stopnje pri človeku: otroško dobo, puberteto, dobo odraslega in starca, podobno bi lahko ugotovili tudi na kulturnem organizmu naroda in končno na občečloveški kulturi. Treba je upoštevati le različne starostne in rasne

razlike nihanja in dozorevanja, ki zavisi tudi od konstitucijskih in okoljnih danosti. Kar namreč pomenijo za posameznika stoletja, to za narod približno tisočletja in za človeštvo morebiti stotisočletja. Kakor vsak posameznik v svojem razvoju normalno doživi puberteto, zrelost in starost, tako tudi narod in človeštvo. Tako lahko ugotovimo na primer pubertetno stopnjo naše narodne kulture v dobi preporoda in romantike in po tem tudi njeno sedanjo starostno stopnjo primerjaje se z drugimi narodi, medtem ko je pri francoskem in nemškem narodu nastopila ta narodna puberteta (renesansa!) že mnogo prej in je tudi sedanja starost mnogo višja, kar dokazuje tudi padanje rojstev (biološko-sociološki moment!). Po tem ključu analogije ugotovimo lahko tudi približno stopnjo sedanje občečloveške kulture, ki se zdi, da stopa v celoti šele v prva pubertetna leta. Seveda je ta zadnja razvojno zavisna od narodno rasne, ta pa od posamezniške povprečne kulture. Čim razsežnejša je kulturna okvirnost in sociološko organična bitnost, tem počasnejša je rast in razvoj od otroške dobe dalje. Zanimiva je tudi tu analogija z isto zakonitostjo v biološkem svetu (rastlina, žival, človek!)

Če sedaj ta starostni razvoj motrimo še z duhospoznavnega stališča, s stališča razvojne in strukturne psihologije¹, najdemo drugo zakonitost, da se obenem s starostnimi stopnjami odpira duša človeka tudi duhovnim pojavom. Rojenček in dojenček je še predvsem telesno usmerjeno bitje ter se šele postopoma razživilja v njem delovanje duše, ki jo v pubertetni dobi zažaja samostojno tudi po duhovnih vrednotah (estetskih, etičnih, znanstvenih, verskih). To značilnost opazimo tudi na organizmu naroda, rase ter občečloveške kulture sploh. Tako smo Slovenci na primer bili pred tisočletjem še ne- bogljeni, ko smo stopili v krščansko kulturo, pozneje pa smo — zlasti od reformacije in prosvetljenstva dalje — zadobivali tudi smisel za duhovna vprašanja na avtonomnejši način ter v teku 19. stoletja že pokazali dovolj spretnosti n. pr. v politiki, umetnosti in podobno. Podobno rast in stopnjevanje bi lahko zasledovali pri Germanih, Romanih in Slovanih posebej ter pri človeštvu sploh. Saj vemo, da smo sicer Slovani večinoma sočasno sprejeli krščansko kulturo pred tisočletjem, a da smo do danes napravili med seboj različen duhovni razvoj zaradi različne narodne konstitucije in značaja, pa tudi zaradi različnih zemljepisnih in zgodovinskih prilik, v katerih smo živeli vsa dosedanja stoletja; vendarle bi našli med nami vsemi tudi mnogo skupnih potez glede na sedanje duhovno stanje slovanskih narodov, če bi se na primer primerjali z Germani ali Romani. Razlike so preočitne in bi spadale pod posebno poglavje, če bi jih hotel navajati

¹ Prim. brošuro: Strukturna psihologija in pedagogika, 1937.

podrobneje. Pri tem je treba ločiti bitne osobine od razvojne stopnje pripadnikov posameznih raskokulturnih skupin kakor teh samih. Slednjič bi mogli govoriti i o duhovnem razvojnem stanju človeške kulture sploh.

Na ta splošni zaris duhovnega prebujanja človeške posamične kakor celotne kulture lahko postavimo sedaj še vsebinske kulturne plasti znane duhovne lestvice vrednot.² Če se ustavimo pri temeljni gonsko-snovni plasti kulture, ki vsebuje telesnogospodarske vrednote, moramo reči, da ta prevladuje pri človeku kakor pri narodu ali katerem koli krogu kulture na začetku in zlasti tja do pubertete, ko se pojavijo avtonomno tudi duhovnejše plasti kulture. Ta osnovna, recimo, kar gospodarska kultura danes značilno prevladuje v vsej človeški kulturi sploh, kakor na primer tudi v naši slovenski kulturi. Saj je danes malone vse ali vsaj pretežno vsako dejanje in nehanje človeka v tej kulturni fazi gospodarsko naravnano in ta duh posega rad tudi v vsakršno drugačno, višje duhovno udejstvovanje pri nas, za katerega postaja tudi merilo. Pomislimo na trenje med gmotnimi in duhovnimi momenti v ozadju naših časopisov, revij, kulturnih prireditvev, organizacij in ustanov, pa bomo spoznali, da je temu tako. Pri Čehih se kaže (Masarykovi domovi i. p.) to stališče že premagano in dvignjeno k etični in socialni kulturi. Vendar se prav glede kulturnega dela in pojmovanja pri nas opažata tu dve usmerjenosti, ki si med seboj miselno nasprotujeta, čeprav ima vsesplošno prednost gospodarska usmerjenost. Ta ima tudi svojo zaslonbo v ljudski vzgoji, ki ostaja pač pretežno na gospodarski kulturni ravni, kakor je pač naš kmet tej že po značaju in svoji osebni stanovski strukturi bližji. Zanimivo bi bilo, če bi se pomudili zadevno v naši kulturni zgodovini ter poiskali predhodnike tako za gospodarsko kakor za duhovno smer. Te dve usmerjenosti, ki sta občutni tudi v krogu katoliških izobražencev in kulturnih delavcev ne le v preteklosti, temveč tudi v sedanjosti, sta gotovo dve najznačilnejši potezi na oblikovanju značaja naše kulture. Ne moremo pa iz tega še sklepati, da bi bila to naša značajna poteza sploh, saj imamo kakor v pretekli dobi tako tudi zlasti še v sedanji dovolj znakov, ki kažejo, da se bomo že v nekaj desetletjih povzpeli bržčas bliže k socialni, narodni ter poglobljeni duhovni kulturi sploh. Treba je celo reči, da imamo Slovenci vse prednosti (smisel za organizacijo, vzgojno delo, neko izredno resnost do duhovnega ustvarjanja sploh), da se najlepše razvijamo v tem pravcu ter izpolnimo še pomembno kulturno poslanstvo v človeški kulturi.

² Prim. E. Spranger, »Lebensformen«.

Če se zdaj iz našega narodnega kulturnega kroga povzpne-
mo do občečloveškega, spoznamo po znakih iz zgodovine kakor seda-
njosti, da razodeva sedanja stopnja človeške kulture res približno
tisto duševno in kulturno zrelost, ki jo izkazuje doraščajoči mladost-
nik. Po neuspehih poizkusih fevdalnega in kapitalističnega gospodar-
skega in družbenega sistema se zdaj po strahotnih izbruhih revolucij
dotipavamo k načrtnejšemu in socialno vezanejšemu družbenemu
redu. Sicer doživljamo prve faze tega kulturnega prevrata — ali
če hočete pubertete — kar se kaže v dveh nakazanih skrajnostnih
smereh, a verjetno je, da bo prišlo do življenjske sinteze, t. j. do
sociološkega kompromisa med postavljenima antitezama. Nekaj
namreč vedno ostane od tega, kar je dobrega, porabnega in k iz-
boljšanju vodečega. Zato ni verjetno, da bi šli nazaj, četudi ne v teh
ostro začrtanih smereh naprej.

Z ugotovitvijo teh sodobnih kulturnih razmer hočem le fiksirati
današnje občečloveško kulturno stanje, ki nedvomno v navedenih
dveh reformnih smereh, zlasti pa v boljševiškem poizkusu, doživlja
svoj premik. Drugo vprašanje je zamisel novega družabnega reda.
Tu je treba reči, da dosednji poizkusi prekoračujejo meje narave
v svojem mehaničnem »eksperimentiranju« s človeško osebnostjo.
Zato bodo doživeli, kolikor že niso, umik k človeški naravi, »qui
tamen usque recurret« kot pravi stari latinski pregovor in ki je
po svojem jedru taka, kakor jo krščanstvo pojmuje. Tu mi prihaja
na misel pojmovanje zasebnega gospodarstva, družinskega sožitja,
osebnih in narodnih svoboščin i. p. Vendar ostane, da se primičemo
od zgolj svobodnjaško in sebično pojmovanega gospodarstva in
življenja sploh k etično vezanejšemu gospodarskemu in družabnemu
redu, torej bliže k etični kulturi, za katero vidimo precej smisla in
zrelosti že v današnji dobi. Če pri tem pomislimo, da je učil in širil
to etično kulturo v naši kulturni zgodovini že stari Sokrat in da jo
je krščanstvo duhovno dopolnilo in osmislilo z onstranskimi vred-
notami že pred dvema tisočletjema, dobimo pravi pojem o razvojnem
nihanju človeške kulture.

III

Kulturni pluralizem in krščanstvo.

V normativnem kakor objektivnem smislu ne moremo govoriti
niti na točki boljševizma in komunizma niti na točki fašizma in
nacionalizma o totalitarnem, celotnostnem svetovnem nazoru, zakaj
zaman si prizadevajo ti partikularni in relativni časovnokulturni
nazori, da bi zajeli celega človeka in njegovo duševno živ-
ljenje. Vendar spoznavamo iz kulturne zgodovine in iz kulturnega

ustvarjanja, da je treba življenje in človeka pojmovati celotnostno kot totaliteten kulturni organizem, če nočemo ubrati pot napačnih metod in kuturnih prognoz. Med različnimi nazori o svetu in življenju je v normativnem pogledu neoporečen svetovni nazor krščanstva, ki se tudi najlepše strinja s filozofijo, katera postavlja vso kulturo na človeka kot najneposrednejšo stvarjalno in hkratu edino zavestno zgodovinsko bitnost z vso osebno odgovornostjo. Krščanski svetovni nazor pojmuje vse plasti in panoge kulture, kakor tudi človeka in njegovo duševnost celotnostno.

Lepo razvija sorodne misli veliki sodobni krščanski filozof Nikolaj Berdjajev v svoji knjigi »Von der Würde des Christentums und der Unwürde der Christen,«¹ razglabljaajoč o sedanjem kulturnem prelomu in krščanstvu. On vidi — in treba mu bo v tem pritegniti — glavni razlog za sedanje kulturno stanje v spopadu med duhom in tehniko ter v vstopu velikih človeških mas v kulturno življenje, s čimer se začneja demokratizacija kulture. Oba ta dva momenta, ki kažeta — zlasti poslednji — izstop iz singularne ter aristokratsko pojmovane in oblikovane kulture dosedanjosti (zlasti srednji vek!) v smeri k pluralno demokratični kulturi povprečnega človeka (prva faza kolektivizma), se medsebojno odražata v obrisih nastopajoče kulture. Vendar — naglaša dobro ta filozof — kultura »nosi v sebi principa demokratičnosti in aristokratičnosti hkrati. Brez aristokratičnega principa, brez kakovostnega izbora bi bila najvišja, popolnostna kultura nemogoča. Kultura stremi po popolnosti in poplemenitenu, obenem pa po razširjenju ter zasega vedno širše socialne plasti. Danes si stoje kulturna elita, ki je bila še nedavno voditeljica in oblikovateljica kulturnega življenja, in pa mase proletarcev, ki so bile šele nedavno uvedene v kulturno življenje, tuje in sovražno nasproti« (str. 68/9). Dalje razmišlja o eventualnostih nadaljnjega kulturnega razvoja: »Na temelju areligiozne antropocentrične kulture same ostaja konflikt med aristokratičnim in demokratičnim principom, med višino in širino kulture, med kvantiteto in kvaliteto neresljiv.«

»Tehnizacija in demokratizacija kulture vodita v tehnično civilizacijo, ki je polna materialističnega duha. Klice tega razvoja so pa dane v antropocentrični kulturi sami, so iz nje izšle in se razvile. Iz individualistične ideje je nastal gospodarski liberalizem in iz tega kapitalizem. Posledica industrijskega, kapitalističnega gospodarskega sistema je pa ravno razduševljenje človeka in potvarjanje človeka v »delajoče mehanizme,« človeškega dela v snov, človeške dejavnosti

¹ 1936. 3. Aufl. Vita Nova Verl. Luzern.

v industrijski proces. Materialistični komunizem je vse to do konca zamislil in žel tudi posledice.« (Str. 70!) Končno najde rešitev v krščanstvu: »Konflikt med aristokratskim in demokratičnim principom ostane v antropocentrični kulturi in v proletarski civilizaciji nerešljiv; le na duhovnem temelju krščanstva ga je mogoče razrešiti. Krščanstvo samo je hkratu aristokratsko in demokratično; zatrjuje plemenitost otrok božjih, kliče k vstajenju, k boljšemu in polnemu človeku, a se s tem naukom obrača na vsako gar in na vse, na vsako človeško dušo in na vse človeštvo. Tudi je življenje za krščansko osebnost delo na nadindividualni nalogi, na nadosebni celoti, napram čemur sta si elita in masa enakovredni. Vendar kulturna elita ne bo zmogla vzdržati navala mas in barbarizacije kulture. Zato zavisi usoda kulture od duhovnega stanja delavskih mas, od njihove pritegnitve h krščanstvu: ali se bodo te krščanstvu približale in v njegovi luči razorožile sovražne napetosti v moderni kulturi ali pa se bodo predale materialističnemu ateizmu in pripomogle k barbarizaciji sveta? Njim je — po mnenju Berdjajeva — usojena zadnja odločitev.« (Str. 71).

Tudi Maritain, Gilson i. dr. sodobni krščanski misleci ugotavljajo podobno, da je treba nadaljnji razvoj kulture pojmovati v množičnem (pluralističnem!) smislu in utemeljujejo to smer razvojno in iz krščanstva samega. Ozko sakralno pojmovanje krščanske kulture bo moralo v nastopajoči dobi tehnike in demokratizacije odstopiti nekaj mesta tudi profani kulturi, s katero bo šele mogoče zajeti široke proletarske mase, vendar v smislu medsebojnega življenjskega in kulturnega skladja. Metodi »od spodaj (organski) navzgor« se bo morala umakniti do sedaj preizkušana metoda »od zgoraj navzdol«, »organičnemu« »organizirano«, »izkustvenemu« (nova stvarnost!) »apriorno«, »posrednemu« pojmovanju božjega »neposredno«, dogmatični toleranci — intoleraanca i. p. Izpopolniti bo treba naravno pravo in poiskati v tem smislu novo razmerje do kulture in Boga. Tudi gospodarstvu napovedujejo drugačen razvoj, kot ga je v preteklosti usmerjal liberalizem s svojim eklektičnim ustrojem in kot ga nakazuje kolektivizem s svojo diktatorsko svobodo.

Berdjajev navaja poleg omenjenih dveh glavnih razlogov, da je prišlo do sodobnega kritičnega kulturnega stanja, še napetost med osebnostjo in družbo, med individualnim in občestvenim v človeku in kulturi ter pri tem dobro naglasi, da krščanstvo i to napetost najlepše razrešuje v tretjem principu nadosebnega in nad-družbenega: v bogočloveštvu, »krščanski Cerkvi«, mističnem telesu Kristusovem. Dalje vidi razloge za sodobni kulturni nesporazum v enostranskem poudarjanju in vrednotenju ali aktivnosti ali kontemplativnosti, ki morata biti obe združeni v celotni

osebnosti, in spet najde v liturgičnem krogu krščanskega religioznega sveta svojsko združitev obeh. V pogledu na to združitev postane tudi jasno, da je nasprotje med obema le relativno v svojem jedru; da človeško stvarjanje zahteva spoj in sklad obeh smeri; da je duh bistveno aktiven in da je v kontemplaciji skrit dinamičen element. Toda liturgična sinteza se je v našem brezbožnem času izgubila. Priče smo usodnega procesa izmaličevanja osebnosti: iz podobe najvišjega Bitja se spreminja v nepomembni sestavni del minljivih kolektivov, ki zahtevajo od nje neskočnega napona vnanje aktivitete. Človek kot prisposoba Boga je po sebi stvarjalno bitje. Aktiviteta pa, ki zahteva od njega moderno civilizacijo, ga ogoljufa za stvarjalno naravo; ta mehanizacija človeškega življenja in človeškega delovanja je zanikanje človeka samega. S tem se dotikamo zadnjega problema, ki zadeva duhovno stanje modernega sveta — stanje človeka kot religioznega bitja. Kriza ne obstoji namreč danes le v človeku, ampak je v krizi človek s a m. (Str. 76/7).

O bodoči problematiki človeštva razglablja ob koncu iste knjige B. približno takole: Odpad od Boga se je spremenil v odpad od človeka. Na človeku si je prizadeval Marx in Nietzsche. Za Marxa ni človek najvišja življenjska vrednota, ampak kolektiv. Marksizem postaja prvi naslednik antropocentrizma. Za Nietzscheja pa je nadčlovek, rasa, nosilec najvišje vrednote. Odpad od človeka dobiva svoj izraz na primer v komunizmu, fašizmu, internacionalni in rasni idolatriji. Historično življenje krščanstva so vedno spremljale herezije. Napram teološkim herezijam prvih krščanskih stoletij pomenjajo herezije moderne civilizacije zablodo življenja samega. Poseben problem naše dobe je problem človeka; problem rešitve človeške osebnosti od notranjega razpada, problem poslanstva in poklicanosti človeka, rešitve osnovnih vprašanj socialnega in kulturnega življenja v luči krščanske osebnostne ideje. Bog je za človeka najvišja ideja in obenem realnost. Čutimo in vidimo, da nismo zapuščeni v tej kulturni zmedbi, spričo katere nimamo razloga, da smo optimistični. V svetu ne delujejo le naravne, dobre in slabe človeške energije, temveč tudi nadnaravne, nadčloveške sile, ki pomagajo tem, ki se trudijo za kraljestvo Kristusovo. Bog snuje v tem svetu. Če govorimo o krščanstvu, ne mislimo le na človeka in njegovo vero, ampak na Boga in Kristusa samega. Niti antropocentrična izobrazba niti proletarska tehnična civilizacija, ampak le nauk Kristusa more rešiti svetovno krizo, ki zavisí od odnosa človeka do Boga. Samo po Kristusu se bo rešilo obličje človeka in hkratu obnovilo človeško občestvo. Le v krščanskem duhu se moreta družba in kultura zgraditi, ne da bi pri tem zapadla človeška osebnost kot žrtev.

Obzornik.

KATOLIČANI V SODOBNEM SVETU.¹

Vsak izmed nas ve, da sedANJI položaj kristjanov in katoličanov v svetu ni posebno ugoden. Prav dobro vidimo in čutimo, da so sile in to-kovi, ki vodijo in oblikujejo sedANJI svet, krščanstvu tuji, često celo na-ravnost sovražni.

To je tem večje važnosti, ker se v naši dobi vse življenje vedno bolj kolektivizira, to se pravi, ker postajamo dan za dnem bolj vezani na družbo in smo v vedno večji meri odvisni od pogojev in razvoja družabnega življenja. Zaradi tega ni dosti, če vsak izmed nas živi individualno kot dober kristjan, marveč je potrebno in osnovne važnosti, da znamo uspešno sodelovati v družabnem življenju in mu vtisniti res krščanski značaj.

Spričo teh razmer je treba zelo obžalovati, čeprav se temu ne ču-dimo preveč, da mnogi kristjani omahujejo in izgubljajo pogum. Nekateri se zapirajo sami vase in skušajo ostati le osebno dobri kristjani. Drugi obupujejo nad krščanstvom in nad seboj ter se vprašujejo, ali smo kato-ličani še zmožni dejavno in uspešno posegati v življenje sodobne družbe in ji dati krščanski obraz.

Ti dvomi in to pomanjkanje poguma se dajo razumeti in do neke mere morda celo opravičiti. Saj je res, da krščanstvo, ki zahteva od nas, naj bi vsa čustva, misli in težnje popolnoma usmerili k Bogu, s tem naše poglede in našo pozornost obrača stran od posvetnega življenja in nje-govih problemov. Res je tudi, da je za pravo krščansko življenje treba časa in energije, ki nam jih potem manjka za reševanje posvetnih problemov.

Priзнati moramo tudi, da nas prijetna zavest, da so naša osnovna življenjska načela nesporna, pogosto uspava in ovira, da ne razmišljamo, kako bi mogli ta načela uveljaviti v praktičnem življenju in jim vdihniti življenjsko silo in moč.

Če vse to premislimo, razumemo, kako je mogoče, da se katoličani kljub temu, da imajo nedvomno pravilna življenjska načela, tako pogosto ne zanimajo za najbolj pomembne probleme modernega družabnega živ-ljenja in dopuščajo, da so na tem področju »otroci tega sveta« bolj pametni kakor oni.

Vendar bi bila zelo nevarna zmotā, če bi mislili, da v resnici mora tako biti. Res zahteva krščansko pojmovanje življenja, njegovega smisla in namena, da obrnemo svoj pogled od sveta, njegovih lažnih dobrin in naslad in ga usmerimo kvišku k našemu Stvarniku in Očetu.

Toda to ne pomeni, da moramo zaradi tega ta svet in njegove življenjske probleme prezirati in zane-marjati. Nasprotno, krščanstvo zahteva od nas, da damo posvetnemu življenju njegov pravi smisel in da smatramo posvetno delo in teženje za službo božjo, da iščemo tudi v tem čast in slavo božjega imena. Pod tem vidikom dobī posvetno življenje in dobijo njegova vprašanja višji smisel in so vredna, da jim posvetimo svoje sile.

Tako torej vidimo, da krščanstvo nikakor ne nasprotuje temu, da bi mi mogli najtežja socialna vprašanja naše dobe zares realno zgrabitī in

¹ Predavanje, ki ga je imel dr. A. Gosar v Cercle catholique v Ženevi dne 22. septembra 1938. Prevod iz Courrier de Genève 23. septembra 1938.

jih, če treba, tudi radikalno reševati. Niti v evangeliju niti v drugih naukih Cerkve ne moremo najti nobene zapovedi in nobenega navodila, ki bi nas oviralo, da tega ne bi storili.

Drugače tudi ne more biti; kajti vse, kar je dobrega, resničnega, pravičnega in lepega, je hkrati tudi krščansko. Zaradi tega ni in ne more biti nobene kulturne, gospodarske, socialne ali politične zahteve, ki je utemeljena v realnih življenjskih potrebah, je pravična in dobra, pa ne bi bila hkrati prav po svojem bistvu krščanska, ter kot katoličani ne bi mogli delati za njeno uresničenje. Če nismo vedno tako delali, če se nismo vedno dovolj trudili, da bi resnico in pravico ostvarjali in smo včasih celo mislili, da tega ne smemo storiti, ni krivo tega krščanstvo, ne Cerkev, ampak samo mi kristjani in katoličani.

*

Nimam namena kakorkoli presojati, še manj pa kritizirati stališče katoličanov nasproti problemom sodobnega življenja. Rad bi le opozoril na nekatere misli, ki se mi zde pomembne, če hočemo, da bomo v današnjem družabnem življenju znali spolniti svojo nalogo za napredek krščanstva med nami in s tem tudi za dobrobit človeštva.

Predvsem se moramo potruditi, da temeljito spoznamo moderno socialno življenje in njegove življenjske probleme. Ne smemo se motiti: svet, ki v njem danes živimo, je nov svet in postaja vsak dan bolj nov. Zato bi bila usodna napaka, če bi hoteli njegove najtežje in najbolj pereče probleme reševati po starih formulah in za zastarele in zaostale cilje.

Pred nekaj dnevi smo brali naslednje značilne besede g. Gonzaguea de Reynolda: »Prav zares bi bil slep, kdor ne bi spoznal, da smo priče prehoda v novo dobo. Zato bi bilo nespametno, če bi se krčevito pripravljali za brambo nekih socialnih in političnih položajev. Naša dejavnost treba uravnati na veliko višje naloge in višje koristi. (Courrier de Genève sept. 1938.)

Posebno ne smemo pozabiti, da zahtevajo mnogi temeljni problemi modernega družabnega življenja, n. pr. glede demokratizacije javnega življenja ali privatne lastnine, predvsem lastnine velikih podjetij in njihovih socialnih nalog, ali tudi vprašanje meznega razmerja, tako popolno rešitev, ki bo v celoti prilagojena sodobnim razmeram in potrebam.

Dalje potrebujemo katoličani danes živega zaupanja vase in močne volje, da bomo mogli uresničiti v modernem svetu kraljestvo božje. Rekli smo že, da danes nič več ne zadostuje, če vsak zase poskuša živeti kot dober kristjan. Gotovo je to edina osnova, na kateri je mogoče uspešno obnoviti svet v pravem krščanskem duhu. Vendar se moramo poleg tega zavedati velike važnosti, ki jo imata za bodočnost civilizirane sveta vnani red in organizacija človeške družbe. Zato moramo svoje najboljše sile zastaviti, za pravilno rešitev teh vprašanj.

V preteklosti se je socialna aktivnost katoličanov kazala predvsem kot dejavnost ljubezni do bližnjega. Danes pa je poleg tega individualnega altruizma potreben drug, socialni altruizem ali, bolje povedano, socialni idealizem, ki nas nagiba, da se popolnoma, brez vsake skrite sebične misli žrtvujemo družbi, njenim nalogam, njenim visokim ciljem in da tako vsak po svojih močeh in sredstvih pomagamo uresničevati kraljestvo božje na zemlji. To je tako važno in potrebno, da prebuditev zavesti o časni

nalogi kristjana — kakor pravi — kliče po »novem načinu svetosti in posvečenja posvetnega življenja« (Humanisme integral, str. 133).

Prav dobro vemo, da je vsaka svetost, torej tudi tista, ki jo po besedi Maritaina kliče naš čas, božji dar, milost, ki jo more le Bog dati človeku. Dobro vemo tudi, da mi nismo sposobni velikih dejanj, ki jih pričakujemo od bodočih svetnikov in ki bodo preoblikovala moderni svet.

Vendar pa tudi vemo, da moremo vsak po svojih zmožnostih k temu prispevati. Božje kraljestvo, ki moramo za njegov prihod delati, ni od tega sveta in zato ni vezano na noben socialni sistem ali red. Po svojem bistvu je kraljestvo resnice, pravice in ljubezni. Iz tega pa sledi, da bo vsako dejanje, storjeno v duhu resnice in ljubezni, prispevek k prihodu božjega kraljestva, kakor je tudi razvidno, da bo vsaka laž, krivica in sovraštvo ovirala njegov prihod.

Končno ne smemo pozabiti, da nam Gospod ni zapovedal delati za uresničenje njegovega kraljestva s silo in nasiljem. Bog ne potrebuje naše pomoči zato, da bi mogel kraljevati nad sedanjim svetom. To moč si je sam zagotovil za vse večne čase s tem, da je položil v svet svoje zakone resnice in pravice, ki se — kakor dokazujejo vse velike revolucije — morajo prej ali slej brezpogojno uveljaviti, ne glede na to, ali jih ljudje hočejo izpolnjevati, ali pa jim nasprotujejo.

Zato moramo storiti, kar je v naši moči, predvsem za uresničenje božjega kraljestva med nami samimi in moramo vrh tega po nauku našega Gospoda ponižno moliti: »Pridi k nam Tvoje kraljestvo«, pa tudi »Zgodi se Tvoja volja...«.

RAZSTAVA SLOVENSKE KNJIGE.

Od 2. do 15. oktobra t. l. je bila v modri plesni dvorani Trgovskega doma v Ljubljani razstava slovenske povojne knjige, ki jo je priredilo Društvo slovenskih književnikov v Ljubljani. Od celotne povojne knjižne produkcije, ki menda doseže izredno veliko število 12.000 izdaj, je bila razstavljena približna četrтина, ki ni obsegla vseh vrst besednega udejstvovanja. Tako je bila izložena publicistika in tudi šolske knjige, področji, ki sta zelo obsežni in tudi bogati. Popolnost pa tudi ni bila namen razstave, ki je v malem hotela pokazati na celoto.

Razstava je bila razdeljena na sledeče oddelke (naštevam jih po vrsti, kot so bili razvrščeni ob stenah in po sredini dvorane): pesništvo, dramatika, Slovenci v tujini prevedeni, literarna zgodovina, jezikoslovje, umetnost-zgodovina, muzikologija, zemljepis in zgodovina, planinstvo, prirodoslovje, zdravstvo, kmetijstvo, gospodarstvo, tehnika, politika in sociologija, Amerika, Primorska, Koroška, mladinska književnost, pripovedništvo, pravoznanstvo, pedagogika, filozofija, nabožno slovstvo, prospekt, turizem, prevodna književnost in revije. Posamezni oddelki so bili bolj ali manj bogati, številčno najbolj so bili zastopani oddelki: pripovedništvo, prevodna književnost in Primorska. Na stenah so viseli grafikoni, ki so predstavljali življenjsko moč poedinih knjižnih področij v posameznih povojnih letih.

O pomanjkljivostih, ki so ob prvi taki, sicer s skrbno ljubeznijo prirejani naši razstavi, opravičljive in so se med razstavo pokazale, tukaj ne bom govoril. Ob podobni novi razstavi jih bo lahko odpraviti. Obiskovalcev je bilo zelo veliko, marsikdo je bil ponoven gost pri knjigah, zlasti dijakov

je razstavo obiskalo toliko, da se velikokrat posamezne skupine v precej veliki dvorani skoraj niso mogle razvrstiti. Dnevno časopisje je razstavi posvetilo mnogo pozornosti, veliko se je o njej govorilo, da lahko rečem, da je vkljub pomanjkljivostim v ureditvi v polni meri dosegla svoj veliki namen.

Knjige, ki so bile razstavljene, so nastale v dvajsetih povojnih letih. Vsa ta leta nosijo v sebi znamenja, ki za gojitev tako občutljive stvari, kot je knjiga, nikakor ne dajejo ugodnih pogojev. Ta leta nosijo celo taka znamenja, da se jim bo bodoči zgodovinar čudil in skoraj ne bo verjel, da so sledila štirim letom, ko se je v potokih prelivala človeška kri. Velik nemir je znamenje preteklih dvajsetih let, utrujenost prvih desetih, skoraj groza pravkar minulih, človek vso to dobo ni bil zbran in je le bolj mimo-grede mislil na svojega duha. Samo pomislimo in vzemimo v račun, koliko moči so zadnjih pet, deset let potrošili naši najboljši ljudje za čudne in nerazumljive, žalostne pojave v našem kulturnem življenju, ki so zagrenili njih same in z njimi vse naše duhovno življenje. Vse to je pač rodilo tako knjigo, kot smo jo videli na razstavi, in omenim naj še to, da smo skoraj gotovo videli boljšo četrtino.

Že zunanja oblika posameznih in večine razstavljenih knjig kaže nemirno naglico, skoraj občutek, da je ta ali ona knjiga prišla na svet, ker je pač v nekem človeku bilo tako, da ne bi mogel več živeti, če se ne bi izgovoril, pa bi hotel ostati zvest sam sebi in svojemu poklicu, svet sam pa novega bitja ni bil nič vesel — ali občutek, kot da je bila želja, da se nekaj rodi, a sedaj to novo besedo naredimo čim manj očitno, da ne bo kakšnih sitnosti. To pa ni znamenje duha — in knjiga je duh! — da ne more živeti in ne najde odprtih rok, ko se je enkrat rodil, ali pa da se skriva. Ali ne vzbuja takega občutka vsaj dobra polovica vse razstave? To so dolge vrste broširanih, kar se dá skromno vezanih knjig, to so pa tudi vrste knjig, ki so jim priskrbeli praznično obleko, pa sedaj leže kot mrtev zaklad v skladiščih. Omenim naj v tej zvezi celotno primorsko knjigo, maloštevilno ameriško in koroško pa tudi množico knjig, ki so nastale v svobodnih mejah. Tiste razmere, ki so in ki so res težke, takega stanja knjige ne opravičujejo, kajti močan duh živi, če ne gre drugače, si poišče novo mesto, a miruje nikoli ne.

Najlepši videz vse razstave je ustvaril oddelek, v katerem smo videli povojno prevodno književnost. Vsa čast tem knjigam, veliko biserov je med njimi, ki so nam zelo potrebni, saj je pri nas strahotno pomanjkanje del, ki bi se lahko postavila kot enakovredna ob svetovne sadove duha. Založbe so za te prevodne knjige preskrbele lepe vezave. Prav. Toda ne smemo pozabiti, da smo s temi vezavami okrasili tujega duha, ki sicer ni nam nasproten, a ki ni naš. Saj vem, da založbe s temi lepimi vezavami hočejo pritegniti kupca in da marsikatero prevedeno delo, ki je na razstavi, tako vezavo tudi zasluži, a vse to nam vendar obuja našo zatajeno vest, da za svoja domača dela premalo skrbimo, da jih nimamo premalo radi. Kakšno moč ima pri nas ideja, ki je prišla iz katerekoli strani zemlje, samo da ni naša! Takoj si najde vnetih boriteljev, ki so vsaj v besedi pripravljeni na vse. Naše domače kulturne naloge pa stoje ob strani. Kdaj se bomo vendar nehali udinjavati tujim gospodarjem! Saj je vendar nekaj čisto naravnega, da vsak najbolj ljubi tisto, kar je njegovo, tisto, v čemer se je rodil, rastle in živi, toda mi, ki nas naše čudovito lepe lastnine pač ni treba biti sram, čeprav ni ogromna in milijonska, na svoj domači dom, ki je samo eden, in ki ni nikjer drugod kot samo tu pri nas, tolikokrat

pozabljam. Kaj je res lepše biti hlapec velikega gospodarja kot pa Slovenec? 12.000 knjig je izšlo zadnjih dvajset let, koliko besed se napiše vsak dan, kakšna moč in kakšen pomen bi bil, če bi bilo vse to v naši, edini nas vredni službi.

Zakaj niso naše knjige, kot so tile prevodi, ki gre človek spet mimo njih; ne vse, saj prevodi so izbrana najboljša tuja dela, ampak vsaj nekaj v toliki meri, kakor to nam gre? Zakaj smo tako šibki, ko smo vendar že pred sto leti bili v knjigi tako neizmerno visoko? Ali nas je premalo? Pred sto leti nas ni bilo več. Ali se nam slabše godi? Ne. Ali smo se v teh sto letih izpremenili? Ne. Naša pesem poje prav tako, kot je pela takrat, samo malo manjkrat jo slišimo. Ali je premalo ljubezni v nas? Gotovo. A tudi pred sto leti je ni bilo mnogo več. Zakaj smo torej tako šibki? Veliko vprašanje. Morda nismo zaslužili novih moči. Morda smo jih zapravili, ko jim nismo dali pravih tal, da bi mogle rasti in se razviti, ali jih takoj obrnili v tir, ki je bil zanje vsak dan bolj škodljiv, dokler se jim ni popolnoma izgubil klic njihovega zvanja. Kaj ne bi bilo skoraj čudno, če bi v naši usodni razklanosti lahko živel in rasel močan duh, velik pesnik, velik pisatelj? Kajti pred vsem pogrešam močna literarna dela. Saj naša znanost se lahko postavi ob stran velikih in obsežnih tujih knjižnih del. Toda mi ne smemo biti samo pridni in vestni delavci, ampak tudi živi ustvarjalci.

Naša povojna književnost vsaj v količini nikakor ni šibka, celo zelo močna je. Sicer v letih ne raste pa tudi ne pada, temveč se nekako drži na isti višini, pišemo torej dovolj. Zunanja stran razstave bi torej brez vsakega dvoma lahko zadovoljila, saj je za tri take dvorane, kot je dvorana Trgovskega doma, knjig še ostalo. In prav zaradi tega je človeku hudo, ko vidi toliko sil, pa ve, da zaradi vzrokov, ki nikakor niso pri nekem narodu neizogibni, vse te sile ne rode sadov, kot bi jih morale. Zaradi knjige pa, tega našega velikega narodnega zaklada, in zaradi naše besede in duha, ki je v nji, zaradi vsega tega so zapisane te besede, zato da bi premislili že enkrat in se le izkopali iz težav, ki nas ovirajo.

Te in podobne misli so se vzbujale, ko je človek hodil po malo temni plesni dvorani Trgovskega doma mimo stotin in stotin knjig in želel, da bi se vse bolj razsvetlilo in zresnilo in posvetilo svoje delo in svojo ljubezen naši zemlji in človeku na nji in šele potem drugim stvarjem. Naša zemlja nas ne bo nikoli izdala, na nji bomo lahko rasli in edino na nji in edino za človeka, ki živi na njej, je vredno delati, z ljubeznijo delati. Vse druge naše ljubezni so izgubljene.

Cene Kranjc.

FINIS AUSTRIAE.

Hitlerjev načrt.

Cilj, ki si ga je hitlerizem postavil s prevzemom oblasti v Nemčiji, je bilo uničenje mirovnih pogodb z vsemi — kakor so Nemci smatrali — sramotnimi in krivičnimi posledicami za nemški narod in nato obnova veličine in slave Germanije, ki naj združi vse Nemce v eni državi. Treba je priznati, da gre hitlerizem z veliko žilavostjo in do sedaj še vedno s polnim uspehom za tem velikim ciljem. Pot, ki naj jo hodi narodni socializem, da svojo veliko nalogo izpolni, je Hitler očrtal v svoji knjigi »Mein Kampf«. Najbolj vidne etape so sledeče:

Najprej je treba doseči politično neodvisnost rajha in obnoviti njegovo vojaško moč. — To se je zgo-

dilo v marcu 1935, ko se je Nemčija pričela na veliko oboroževati ter je istočasno uvedla obvezno vojaško službo. V januarju istega leta je po ugodnem ljudskem glasovanju zasedla Posaarje, marca 1936 pa je vojaško zasedla Porenje, ki bi moralo po mirovni pogodbi ostati brez vojaških posadk in neutrjeno. Ta del programa je bil torej do kraja izveden.

Tako vojaško okrepljena Nemčija naj misli na to, da znova priključi Germaniji ona ozemlja, ki so ji bila posvetovni vojni z mirovnimi pogodbami odvzeta. Hitler navaja: Schleswig, poljski koridor, Gornja Šlezija, Eupen-Malmedy in Alzacija Lorena. — Glede teh zahtev je Hitler v teku let omilil svoje stališče. Tako je že ponovno v svojih govorih naglasil, da Nemci priznavajo zapadno mejo proti Franciji, v nürnberskem govoru 12. sept. 1938 pa je priznal tudi nemške meje proti Poljski.

Nadaljnja točka Hitlerjevega programa v »Mein Kampf« pa zahteva priključitev vseh Nemcev, ki živijo ob mejah Nemčije, v skupen rajh. Tu navaja Hitler Avstrijo, sudetske Nemce, južno Štajersko (ki je sedaj del Slovenije) in južne Tirole. Po obisku pri Mussoliniju spomladi 1938 se je južnim Tirolam odrekel, potem, ko je Nemčija v marcu zasedla Avstrijo in jo priključila Veliki Nemčiji.

Povojna Avstrija,

Senžermenska mirovna pogodba je ustvarila Avstrijo z 83.843 km², z malo manj kot 7 milijoni prebivalcev (6.722.400 leta 1930) ob 65 milijonski Nemčiji! Člen 88. omenjene pogodbe ji je naložil kot striktno dolžnost, da mora varovati svojo državno neodvisnost, kar je vsekakor bila težka naloga za malo Avstrijo spričo velikega nemškega rajha! Prav tako je 80. člen versajske pogodbe Nemčiji zabičal, da mora spoštovati avstrijsko neodvisnost. Samo sklep Zveze narodov bi mogel spremeniti razmerje med obema nemškima državama...

Težave so se kmalu pričele. Že leta 1922 se je tedanji avstrijski kancler dr. Ignacij Seipel čutil prisiljenega, da zahteva pri velesilah še posebno formalno garancijo avstrijske državne neodvisnosti. Dobil jo je. V okviru pakta Zveze narodov so britanska, francoska, italijanska in češko-slovaška vlada »slovesno izjavile, da hočejo spoštovati suverenost Avstrije in bodo v primeru, da bi bila ogrožena, iskali pomoči pri Zvezi narodov«. Tudi iz konference v Stresi (1935) so tri velesile: Anglija, Francija in Italija poslale Avstriji zagotovila njene neodvisnosti z obljubo, da ji bodo pomagale v primeru potrebe. Sir John Simon je 3. febr. 1935 še prav posebno slovesno izjavil: »Angleži smo po tem cenjeni in tudi zaslužimo ta ugled, da vedno držimo dano besedo!« Toda le prekmalu so se pogodbe in slovesna zagotovila izkazala — kot cunje papirja!

Borba se prične.

Že 1931. leta sta Curtius in Schober poskušala skleniti avstrijsko-nemško carinsko zvezo. Zveza je bila sicer sklenjena, toda Briand je pogodbo spraval pred mednarodno razsodišče v Haagu, ki jo je razveljavilo kot nedopustno po mirovnih pogodbah. Dne 10. maja 1932 je postal Dollfuss avstrijski kancler, nekako v istem času pa je pričelo v Nemčiji naraščati narodno socialistično gibanje. Pri volitvah 5. marca 1933 je Hitlerjeva stranka prvič odločilno zmagala in Hindenburg je Hitlerju izročil oblast. Tako sta si naenkrat stala nasproti Dollfuss in Hitler, oba Nemca in oba

po rodu Avstrijca, toda zelo različnih značajev in zastopnika zelo različne politike.

Hitler z idejo Velike Nemčije, ki obsega vse Nemce v eni državi z enim voditeljem, namreč Hitlerjem — in Dollfuss, ki je nosil v svoji duši misel o posebnem zgodovinskem poslanstvu neodvisne Avstrije, ki naj postane srce Evrope in Atene nemškega duha. Hitler kot snovalec nove religije o krvi in z idejo o nordijskem nadčloveku ter staro germansko mitologijo in Dollfuss s svojo krščansko humanistično izobrazbo in zvest pristaš krščanske tradicije svoje domovine ter zvest sin katoliške Cerkve. Kdo bi se čudil, da sta ta dva moža s tako različnimi ideologijami in s tako različno zamislijo o bodočnosti nemškega naroda nujno morala priti v navzkrižje in skoraj do ogorčene borbe, dasi z jako neenakim orožjem.

Pričela se je borba za in proti avstrijski neodvisnosti. Jeseni 1933 je Dollfuss osnoval »Patriotično fronto«, ki naj bi bila nosilec boja za avstrijsko neodvisnost. Toda težave so se pojavljale tudi na notranji politični fronti: Avstrija ni bila politično edina in je Dollfuss moral voditi boj na dveh frontah: proti narodnemu socializmu velenemštva in proti marksizmom. Razpust parlamenta (april 1933) in poizkus z avtoritarnim režimom je sicer na zunaj ustvaril videz nekakšne enotne politične volje Avstrijcev, toda na znotraj se je boj med tremi političnimi skupinami nadaljeval. V februarju 1934 so socialisti poskusili z oboroženo vstajo vreči Dollfussov režim. Tedaj je upornike najizdatneje podprla Češkoslovaška. Toda upor ni uspel. Vojaštvo je ostalo zvesto vladi in je po nekaj dneh zatrlo uporniško gibanje. Nevarnost, ki je pretila od marksistov, je bila zaenkrat odstranjena, toda rasla je nevarnost hitlerizma.

Dollfuss je imel svojo zamisel o Avstriji. Po njegovem je imela Avstrija posebno poslanstvo kot katoliška in kot nemška država. Ko se je pričelo preganjanje katolicizma v Nemčiji, je bil prepričan, da zaradi tega mali Avstriji pripade še prav posebna kulturna misija v nemškem narodu. Vedno je poudarjal (in za njim tudi Schuschnigg) nemški značaj Avstrije in njeno iskreno željo, da bi živela v čim boljših in čim tesnejših odnosih z Nemčijo — vendar pa ne bi hotela izgubiti svoje osebnosti in svoje svobode. Kancler Dollfuss se je živo zavedal, da bi s priključitvijo k Nemčiji izgubila Avstrija to, kar je on označeval za avstrijski karakter. Postala bi le obmejna pokrajina, »Vzhodna marka« nemškega rajha.

Dollfuss se je pa dobro zavedal, kje je Ahilova peta njegove države: gospodarska šibkost. Nemška Avstrija je ostala nekaj izrezek iz velike podonavske monarhije, ki je predstavljala tudi veliko gospodarsko celoto. Toda mala povojna Avstrija, kakor so jo ustvarile mirovne pogodbe, se sama ni mogla preživeti. Spočetka so ji zapadne velesile dajale velike kredite, toda to so bile le neke vrste injekcije za avstrijsko gospodarstvo, ne pa trajno ozdravljenje. V tej stiski se je Avstrija pričela ozirati po svojih sosedih: Madžarski, Češkoslovaški in Jugoslaviji. Mnogoletna želja njenih politikov je bila, da bi prišlo do tesnejše gospodarske zveze med p o d o n a v s k i m i d r ž a v a m i. Pričela se je živa propaganda za podonavsko gospodarsko zvezo, za nekakšno Srednjo Evropo, ki bi jo stvorile naslednice nekdanje podonavske monarhije.

Toda tudi ta ideja je propadla zaradi mnogih vzrokov. Najvažnejša sta dva: takšne gospodarske tvorbe niso hotele dopustiti velesile in je tudi obdonavske države same niso marale.

Njeni najhujši nasprotniki sta bili Italija in Nemčija. Obe sta videli v takšnem poizkusu pričetek obnove nekdanje Avstro-Ogrske. Nemčija

se je bala, da se ji Avstrija izmuzne že kot skoraj gotov plen, Italija pa bi izgubila svoj vpliv in vodstvo v Podonavju, ki ga je mogla izvajati nad šibko Avstrijo in šibko Madžarsko, ne bi ga pa več mogla nad Zvezo podonavskih držav.

Toda nič manjši odpor proti tej zamisli ni bil pri Čehih in v Jugoslaviji. Češkoslovaška in Jugoslavija, ki sta tudi dedinji avstro-ogrske monarhije, sta se ob takem načrtu zbal za svojo politično neodvisnost. Niti Madžarska, niti Avstrija se namreč nista nikdar izrekli proti vpostavitvi Habsburžanov. Toda v Pragi in v Belgradu bi Habsburžani v Pešti ali na Dunaju pomenjali že casus belli, v strahu, da bi hoteli obnoviti nekdanjo monarhijo. Zato je Beneš skoval rečenico, katero si je osvojil pozneje nekoliko omiljeno tudi Belgrad: Rajši vidimo priključek Avstrije k Nemčiji kakor pa obnovo habsburške dinastije. V Belgradu so to nekoliko omilili s pristavkom: ne želimo ne Habsburžanov na Dunaju in ne priključitve Avstrije k Nemčiji, ampak status quo. Kljub mnogemu prizadevanju od avstrijske strani torej ni prišlo do večjega zblizanja s ČSR in Jugoslavijo. Boljše je bilo razmerje do Madžarske, toda tako Nemčija kot Italija sta skrbno pazili, da avstrijsko-madžarsko prijateljstvo ni šlo predaleč in da ni preseglo gospodarskega okvira.

Beneš je pozneje sicer uvidel pogršenost svoje politike nasproti Avstriji. Še pred priključitvijo Avstrije k Nemčiji je spoznal, kako nes pametno in za Češkoslovaško usodno je bilo njegovo geslo: rajši Anschluss kakor Habsburžani. Krepko je podprl Schuschniggga v njegovem odporu proti aneksiji in je bil tudi on tisti, ki je Schuschnigggu navdihnil misel o plebiscitu, v katerem naj bi se Avstriji izrekli za samostojnost. Toda tedaj je bilo že prepozno in vse izgubljeno. Konec Avstrije se je približal...

Toda zasledujemo tragičen boj, ki se je odigral med Dollfussom in Hitlerjem. Dollfuss je ostal trdno pri svojem in je z velikim optimizmom gradil krščansko in stanovsko Avstrijo, ki je dobila 1. maja 1934 novo ustavo, katera je dajala stanovsko osnovo državi. Močno oporo je Dollfuss užival pri Mussoliniju, ki je Avstriji ponovno zagotavljal brezpogojno nedotakljivost in brambo avstrijske neodvisnosti. Odnosaji med Italijo in Avstrijo so bili v tem času kar najboljši. Toda narodni socializem je izgrajevanje Avstrije gledal vedno težje ter je okupacija Avstrije bila prva stopnja do velike Nemčije. Zato se delo za okrepitev Avstrije ni smelo nadaljevati, moral je pasti tudi njen graditelj — Engelbert Dollfuss. Ne dolgo pozneje — 17. julija 1934 je Dollfuss v resnici postal žrtev atentata, ki ga je izvedel član narodno socialistične stranke Planetta v družbi svojih tovarišev in sicer v okoliščinah, iz katerih se je opravičeno moglo sklepati, da je imel kancler izdajalce in zaveznike atentatorjev v svoji neposredni bližini.

Kurt Schuschnigg nadaljuje Dollfussovo politiko.

Po Dollfussovem umoru je državno kanclerstvo in z njim vodstvo republike prevzel dr. Kurt Schuschnigg, ki je pripadal stranki krščanskih socialcev in je užival sloves sposobnega in odločnega človeka. Naval narodnosocialističnega velenemštva je nekoliko popustil, toda Berlin je poslal na Dunaj kot svojega poslanika Papena, ki je svoj čas pod zelo skrivnostnimi okoliščinami pripravljaval Hitlerju pot do oblasti v sami Nemčiji. Njegov prihod na Dunaj torej ni pomenjal nič dobrega za avstrijsko samostojnost.

Za spremembo je Nemčija poskusila zlepa pridobiti Avstrijo za tako imenovano »mrzlo« priključitev. Obe državi naj bi se sprijaznili, Avstrija naj bi pustila narodnim socialističnim organizacijam prosto delovanje, ko pa bi se hitlerizem v Avstriji okrepil in prevzel oblast, bi pa proklamiral združenje z Nemčijo. To je bil načrt Berlina, ki ga je Schuschnigg spoznal in se zato tudi branil sprejeti takšen »sporazum«, ki bi pomenjal začetek likvidacije avstrijske samostojnosti.

Toda med tem se je položaj za Avstrijo zunanje politično občutno poslabšal. Italija, ki je vse do tedaj obračala največjo pozornost srednjeevropskim problemom, je pričela pripravljati abesinsko ekspedicijo. Zaradi tega je hotela imeti kar moč varen hrbet v Evropi. Pričela je iskati zblizanja z Nemčijo, ki ga je tudi dosegla. V to dobo segajo početki toliko imenovane politične osi Rim-Berlin. Za svoje kolonialne težnje je našla razumevanje tudi pri Franciji. Januarja meseca 1935 je Laval z Mussolinijem podpisal v Rimu pogodbo, da Francija v vprašanju Abesinije prepušča Italiji proste roke. S tem aktom je prav za prav Francija sama izdala idejo Zveze narodov, kajti Abesinija je bila članica te ženevske ustanove. Je pa storila Francija to zaradi tega, ker je upala, da si bo Italija z Abesinijo utušila glad po kolonijah in ne bo segala po francoski afriški posesti, po Tunisu in Algiru...

Najbolj zainteresiran zaveznik Avstrije in njene neodvisnosti — Mussolini je bil torej ves zaposlen z vojno v Afriki. Nato so sledile še sankcije, ki jih je diktirala Zveza narodov proti Italiji, ki pa so izgubile svojo učinkovitost zaradi krepke nemške pomoči. Vez med Italijo in Nemčijo je postala še trdnejša in Italija je sama svetovala Avstriji, naj se pobota s Hitlerjem. Italija je hotela imeti kar moč mirno in varno mejo na Brennerju. Na ta način je prišlo do avstrijsko-nemške pogodbe 11. julija 1936 l., ki je Schuschniggga vjela v mrežo, iz katere se je do konca Avstrije zaman poskušal izmotati. Že tedaj je bila skovana veriga, ki je končno zadavila avstrijskega kanclerja v februarju 1938. V tej pogodbi je Hitler priznal Schuschnigggu prav vse, kar je hotel: neodvisnost Avstrije, polno suverenost njegove vlade, sprejeta in odobrena je bila tudi »Dollfussova oblika« Avstrije! Kot protiuslugo se je od Schuschniggga zahtevalo le, da Avstrija vedno in vselej nastopa kot »nemška država«. Toda ravno ta »brezpomembna« zahteva je bila za Avstrijo Damoklejev meč, ki je visel nad njo. Kajti Berlin je mogel vedno po svoje razlagati, kaj je in kaj ni v skladu z »nemško državo« v delovanju avstrijske vlade. Na ta člen pogodbe se je skliceval Hitler, ko je 12. februarja 1938 podal ultimatum Schuschnigggu. Kot zunanji znak prijateljstva z Nemčijo je Schuschnigg sprejel v svoj kabinet tudi dva »simpatizerja« z nar. socializmom (pozneje se je izkazalo, da sta bila pristna hitlerjevca): Guido Schmidta in Gleise-Horstenaua.

Od julija 1936 dalje je pričela Nemčija z Avstrijo igro, ki je bila še najbolj podobna igrakanju mačke z miško. Nemčija je dobro poznala vojaško slabost zapadnih velesil. Zato, da je Italiji pustila prosto roko v Afriki, v Sredozemlju in v Španiji, je ona dobila svobodne roke v Avstriji. Hitler je od tega dne dalje Avstrijo že trdno držal v svojih rokah, čakal je le ugodnega trenutka, da jo tudi formalno proglasi za nemško provinco, oz. za del nemškega rajha.

Še je prišlo do sestanka med Schuschniggom in Mussolinijem spomladi 1937 v Benetkah. Avstrijski kancler je branil svoje stališče in iskal še novih italijanskih garancij za avstrijsko neodvisnost. Toda mogel je videti

že tedaj, da Mussolini po abesinski vojni ni več isti kot je bil še v juliju l. 1934. Položaj se je bistveno spremenil.

Med tem se je neizprosno nadaljeval pritisk Nemčije na Avstrijo. Narodni socializem je stopnjeval agitacijo, imel je svoje zaupnike v armadi, v policiji in v sami vladi. Avstrijska stvar je bila na celi črti izdana in podminirana od nacistične propagande, ki je zlasti med mladino žela obilne uspehe.

Avstrijska vlada je iskala zaslombe pri delavstvu, ki je bilo razpoloženo protihitlerjevsko in jo deloma našla. Trudila se je tudi s široko-srčnimi socialnimi zakoni zadobiti popularnost in opreti režim na čim širše ljudske plasti. Toda ljudstvo je bilo že ustrahovano od tajne hitlerjevske propagande, ki je grozila vsakemu s kaznijo, kdor bi podpiral Schuschniggov režim. Oblast dunajske vlade je postajala vse bolj le navidezna. Bolj kot vlade so se ljudje bali narodno socialističnih zaupnikov, ki so nadzirali početje slehernega in grozili s krutim povračilom onemu, ki bi se pokazal preveč vnetega v izpolnjevanju protinacističnih vladnih ukrepov. Pa tudi vlada sama je bila kakor ohromela in ni upala iz strahu pred Nemčijo niti ne po časopisju niti ne upravnim putem oblikovati zavednega javnega mnenja proti velenemški propagandi. Dunaj je želel tesnejšega sodelovanja z državami Male zveze, trudil se je tudi, da bi prišlo do boljšega razmerja med Malo zvezo in državami rimskega protokola (Italija, Avstrija, Madžarska). Toda vse takšne poizkuse zasidranja Avstrije v Podonavju je znala Nemčija preprečiti. Prišla je tudi direktna grožnja od nemške armade, da bi nemška vojska sporazum Dunaj-Praga-Budimpešta smatrala za napad na sestrsko Nemčijo. General Volk je tozadevno demaršo vložil pri dunajski vladi v novembru 1937. Še istega meseca je pričelo nemško časopisje sistematično agitacijo proti Avstriji in zahtevalo izpolnitev dveh točk od kanclerja Schuschnigga: 1. zunanjo politiko Avstrije je treba v vseh točkah prilagoditi politiki rajha; 2. notranja politika mora imeti značaj nemške države v smislu hitlerizma. Treba je ustaviti vse napade na vsenemško bratstvo, ne sme se več govoriti o »avstrijskem narodu«. Samo pod temi pogoji bo Nemčija izpolnjevala pogodbo, podpisano 11. julija 1936. — Konec Avstrije se je približal.

Konec.

Celo leto 1937 je Francija bila zaposlena z notranjimi političnimi boji. Razen tega je imela velike skrbi zaradi državljanske vojne v Španiji. Enostransko vmešavanje ljudske fronte je oslabilo njen ugled v Evropi in globoko razdvojilo javno mnenje v francoskem narodu. Anglija je nudila kar moč zgovoren dokaz vojaške nepripravljenosti. Italija je bila zaposlena deloma z novimi osvojitvami v Afriki, deloma pa v Španiji. Za Nemčijo je prišel pravi trenutek. Dne 12. febr. 1938 je Hitler poklical Schuschnigga v Berchtesgaden in mu stavil ultimatum: Avstrija mora v celoti po besedi in po smislu izpolniti pogodbo od julija 1936, ker je sicer podan za Nemčijo zadosten razlog, da proglasi priključitev Avstrije k Nemčiji. Kancler Schuschnigg je po trdem boju klonil. V vlado je prišel Seiss-Inquart in prišli so še drugi, ki so bili le zaupniki hitlerizma. Nemška tajna policija je dobila svojo podružnico na Dunaju, ki je pripravljalaasedbo Avstrije. Schuschnigg je čutil, da ga razvoj tira v zagato, iz katere ne bo rešitve. Še je poizkusil zadnje: razširitev vlade, spravo s socialisti in njihovimi strokovnimi organizacijami, trdnejša naslonitev na nekdanje stranke, ki

so bile pripravljene braniti avstrijsko samostojnost: krščanske socialce, socialiste in legitimiste. Končno se je odločil za ljudsko glasovanje. Toda Hitler je vedel, da bi plebiscit pod vodstvom Schuschniggga izpadel proti Nemčiji. Zato se je hitro odločil. V enem dnevu, 11. marca 1938 je poslal dva ultimata dunajski vladi in takoj nato zapovedal nemški armadi, naj vkoraka v Avstrijo. Ne da bi padel le en strel, je bil 12. marca Dunaj zaseden od nemških čet.

Schuschniggga in mnogo vidnejših političnih in drugih javnih ter kulturnih delavcev so zaprli, nekaj se jih je rešilo v tujino, nekaj pa jih je nenadno izginilo. Avstrija je postala iz samostojne države »Vzhodna marka« nemškega rajha, njen prvi upravitelj pa Seiss-Inquart. Dne 14. marca je prišel Hitler na Dunaj in raz balkon Hofburga proglasil priključitev Avstrije k Nemčiji. Tako je Hitler po 5 letih, kar je v Nemčiji prišel na oblast, zagospodoval na Dunaju. Združena, velika Nemčija je pričela Evropi narekovati novo politiko. Ahčin.

HUNGARICA MED SLOVENCIL

Slovenci smo sosedje Madžarov, do 1919 so prekmurski Slovenci živeli v madžarski državi in še danes jih okoli 6000 živi ob Rabi v bližini Monoštra. Zanimivo je bilo to stanje: prekmursko slovensko izobraženstvo se je izobraževalo v madžarski kulturi in jo deloma celo soustvarjalo, ostalo slovensko izobraženstvo pa je vedelo o Madžarih tako malo ali nič, kakor so vedeli Madžari o Slovencih. Ker je pa del Slovencev glede znanosti o sebi še danes deloma navezan tudi na madžarščino in ker se zdi, da bo v odnosih med doslej neznanimi si kulturnimi narodi morala prej ali slej nastopiti sprememba v smislu medsebojnega spoznavanja, ne bo odveč, ako pregledamo, kaj smo Slovenci doslej o Madžarih pisali. Pričujoči pregled si ne lasti popolnosti, zlasti ne glede časnikov. Mimo tu objavljenega pa večje in važnejše stvari najbrž niso bile napisane. Ne oziram pa se na take splošne in priložnostne sestavke, kot so v učbenikih in podobnih delih, zlasti zgodovinskih, kjer se ponavljajo znana dejstva.

Pesniški prevodi in odmevi

Prva, ki nas v pesništvu spominja Madžarov, je Luiza P e s j a k o v a , ki je v »Kresu« 1882, 195 objavila »Dve pesmi po ogerskem« brez pojasnila, ali sta prevod ali kaj. Dasi še ni bilo mogoče ugotoviti madžarske predloge, je že po naslovu soditi, da je to prevod, a gotovo preko nemščine.

V p r e k m u r s k o narečje so, razumljivo, mnogo prevajali iz madžarščine. Zelo dobro je prevajal evang. duhovnik J a n o š K a r d o š (1801 do 1875), ki je poleg mnogih drugih knjig izdal tudi protestantsko prekmursko pesmarico in vrsto čitank za ljudsko šolo, deloma prevedenih iz madžarščine. Tako je v teh knjigah poleg odlomkov iz madžarske proze prevedel tudi več pesmi Petöfija (n. pr. Oblaki, Tu je jesen, Bledi vojak, Črni kruh), Tompe, Eötvösa, Rádayja in drugih. Najpomembnejši pa je njegov prevod znamenitega narodnega epa Jánoša A r a n y a »Toldi«, o katerem ne vemo, kdaj je nastal. Rokopis je bil najden dolgo po Kardoševi smrti in objavljen delno v knjigi 1921 v Budimpešti (izdajo je preskrbel prof. A. Mikola, izdajatelj iredentistične Domovine), drugi del (Toldija starost i smrt) pa v evang. mesečniku Dúševni list 1925.

Iz madžarščine so prevajali pesmi v prekmurščino tudi drugi (n. pr. Jožef Klekl st., Jožef Baša-Miroslav i. dr.), kar pa je v glavnem ostalo v rokopisu. V novejšem času je mnogo prevajal med protestanti učitelj Janoš Flisar, čigar prevoda sta objavljala Dúševni list in Evangeličanski kalendari.

Omeniti je treba tudi prevode Alojzija Benkoviča, ki so v rokopisu; objavil je Petőfijevo pesem »Koncem septembra« (»Zrnje« 1920/21, 161).

Alojz Gradnik je v Ljubljanskem zvonu 1933, 615/6 objavil prevode štirih pesmi najpomembnejšega modernega madžarskega lirika Andrása Adyja in po eno pesem Charlotte Lany, Desiderja Kosztolányija ter Piroške Reichard.

Od meve madžarskih snovi srečamo v pesmih Antóna Aškerc a, ki je na svojih popotovanjih obiskal Budimpešto 1884 in 1889 ter Szombathely 1888. Ob prvem obisku je zložil pesem »Pred spomenikom Petőfijevim« (Lj. zvon 1887, 578 v ciklu »Iz popotnega dnevnika«), v kateri označuje pesnika ljubezni in svobode, po kateri ni zamen vzdihoval; toda danes »prórok ti svaril bi | brate svoje zemlje | Sám zgubi svobodo, | kdor jo drugim jemlje!« — V pojasnilih pravi A., da je Petőfi umrl istega leta kot naš Prešeren. Končno misel te pesmi je Aškerc razvil v pesmi »Brat Slovak« (Lirske in epske poezije 1896, s. 49), v kateri slika slovaško trpljenje pod Madžari.

Prav ostró pa se je obrnil na Madžare Josip Stritar v »Dunajskih elegijah« (IX): »Narod madžarski, ti sam imenuješ se viteški narod!« Razkriva trdo ravnanje Madžara s Slovakom, Srb pa se noče podvreči.

Dr. Pavel Turner, ki je dalj časa živel med Madžari, je l. 1880. in 1881. pisal v slovenske liste o kulturnih in gospodarskih razmerah na Madžarskem. Za novelo »Tri gracije« (Lj. zvon 1883) pa je vzel snov iz peštanskega aristokratskega življenja.

Prevodi iz proze.

V starejših časnikih je morda izšel kak manjši prevod, v vidnejši obliki pa je ohranjen prevod Jókaijevega »Adamante«, ki ga je poslovenil Lavoslav Gorenjec v Letopisu Matice Slovenske 1871, 285—294.

I. Koštiál je v Edinosti sept. 1922—jan. 1923 prevedel Jókaijevo novelo »Igralec, ki dobiva«.

Franc Kolen c je v prekmurščino prevedel (Novine 1925) Sziklaijevo povest »Novi svet«, v knjižni jezik pa št. Lazarja »Titana« (Slov. gospodar 1927) in »Eстера« (1930).

V zadnjih letih prinašajo slovenski časniki več prevodov iz madžarskega leposlovja. Tako je dr. Makso Robič prevedel v »Življenju in svetu« Miklósa Surányija »Slučaj« (1928, knj. 4, št. 19), Adrijana Bónyija črtico »Malik« (1931, knj. 10, 324—7, z ilustracijami E. Justina), Ferencza Herczega humoresko »Politika« (1933, knj. 13, 380), Jenőja Heltaija »Boy« (1932, knj. 12, št. 22) in »Scherzo« (1933, knj. 13, 464/5), Jurijs Terescsényija črtico »Kmetje« (Vodnikova pratika 1934, 93—6) in »Monuševo glavno skušnjo« (1937, knj. 22, št. 6 in 7). V »Zvončku« 1931/32, 204—6 je priobčil »Tri ogrske narodne«.

France Bevk je iz nemščine prevedel S. Petőfija roman »Krvnikova vrv« (Trst 1934) s člankom o Petőfiju. Delo je ilustriral Milko Bambič. To delo je kot »Rabljevo vrv« v »Palčku« 1911. prevedel že C. Golar.

Vilko Novak pa je v »Slovincu« (1933—38) objavil prevode črtic Frigyesa Karinthyja, Mihályja Földija, Lajosa Zilahyja, Miklosa Surányija, Ludvika Bibója in Deziderja Kosztolányija.

Likovna umetnost.

V prvem letniku Ljubljanskega zvona (1881, 513) je izšlo poročilo slikarja Jurija Šubica o slikarski razstavi v »Salonu« v Parizu. Obširno se je ustavil ob »slovečem madžarskem slikarju Munkácsyju in njegovi »prekrasni« sliki Kristus pred Pilatom. V isti reviji je pisal o Munkácsyju Jos. Vesel (1882, 182/3), ki se zlasti ustavlja ob omenjeni sliki. Vesel je v LZ 1885, 43/4 pisal tudi o njegovi podobi »Kristus na križu«. Slikarjevo smrt pa je naznanil LZ 1900, 391.

»Dom in svet« 1904, 104/5 je objavil Jaroslava Věšina sliko »Ogrsko ženitovanje«. Ista revija je od l. 1894. do 1905. prinesla več podob iz Madžarske.

»Slovan« 1906/7, 41 je objavil J. Révészja sliko »V vaški krčmi«. »Mladika« 1933, 155, je prinesla Arpáda Fesztyja sliko »Na Kalvariji«.

Znanost in publicistika.

V knjižnih delih sta obravnavala madžarsko snov prekmurska pisatelja Jožef Košič in Imre Augustič. Prvi je prevedel v prekmursko narečje Szalayjev »Kratki navuk vogrskega jezika za začetnike« (1833) in napisal »Zgodbe vogrskega kraljestva« (1848), kjer je prikazal svojim rojakom zgodovino države, v kateri so sami živeli, o Madžarih pa pisal zelo ostro. — Augustič je napisal »Navuk vogrskega jezika za začetnike« (1876). (O obeh gl. Novakov Izbor prekmurske književnosti.)

Naslednje znanstveno delo, ki ga je Slovenec napisal o Madžarih, je nemška Miklošičeva knjiga »Die slawischen Elemente im Magyarischen« (1884). — V to vrsto gre tudi E. Lilek z delom »Kritische Darstellung der ungarisch-kroatischen Verschwörung und Rebellion (1663 do 1671)« Celje 1928.

Drobnih literarnih, znanstvenih in publicističnih zapiskov o Madžarih je v slovenskih revijah več. Tako je v Ljubljanskem zvonu 1882, 384, R. Dolenec poročal o »Napisu na huzarskem spomeniku v Logu pri Vipavi v madžarskem in nemškem jeziku«. Dr. Fr. Kos je o prihodu Madžarov obširno pisal v razpravi »Neljubi gostje pred tisoč leti« v DS 1901, 146—150, 210—218.

Izmed pisateljev je med Slovenci vsaj po imenu najbolj znan M. Jókai. Kratki zapiski o njem so objavljeni v Lj. zvonu 1884, 128; 1904, 384; v Slovanu 1903/4, 22.

Redka so tudi poročila o madžarskih knjigah. F. Komatar je v Ljubljanskem zvonu 1904, 185 omenil delo: Thallóczy L. és Hodinka A., Magyarország melléktartományainak oklevéltára, I.

O madžarskih prevodih srbskih narodnih pesmi o kraljeviču Marku, ki jih je izdal dr. Ede Margalits, je pisal v Ljubljanskem zvonu 1878, 323 R. Perušek.

O zgodovinskem gradivu Thallóczy L. és Hodinka A., Magyarország melléktartományainak oklevéltára, I. je v Ljublj. zvonu 1904, 185 pisal Fr. Komatar.

Ko je l. 1909 madžarska akademija izdala Avgusta Pavla delo o cankovskem narečju (A vashidegkúti szlovén nyelvjárás hangtana), je

Fr. Sobočan poslovenil narodopisni uvod te knjige v »Slovanu« 1911, 121/2. Drugi, točnejši prevod tega odlomka je priredil V. Novak v zborniku »Slovenska krajina« (1935, 13—15). O delu samem je pisal M. Murko v Lj. zvonu 1912, 216/7. Nihče pa ni poročal pri nas o naslednjih Pavlovih delih o Slovencih in južnih Slovanih sploh, nihče ni omenil ob izidu Prijateljevega pregleda slovenske literature v madžarščini (šeše S 1931, št. 207) itd.

Med Madžari je napisal najboljirnejše razprave o Slovencih dr. H. Braun. Pri nas je o njih poročal dr. D. Lončar v Lj. zvonu 1917, 503/4. Braun sam pa je dopolnil to poročilo v LZ 1917, 615/6.

O pisateljici Renée Erdős je pisal v Domu in svetu 1917, 129—131 Ivan Mrak. To je bilo do zadnjega časa najboljšeje slovensko poročilo iz madžarske literature.

Po E. Brémonda članku v »La revue des vivants« 1928 je v »Času« 1928/29, 142/3 napisal J. A. zapisek »In jutri Madžarska...«

Kratko pismo »Z madžarskih ravnic« je priobčil M. Panonski (dr. M. Robič) v Žis 1928 (4. knj.), 432—4.

V istem listu je Ivan Vrhovnik objavil »Janeza Trdine narodopisne drobtine« 1931, 209 sl. Trdina je v Wlislöckega delu Aus dem Volksleben der Magyaren zapisoval paralele med madžarskim in slovenskim narodopisnim gradivom itd. — I. Vrhovnik je v Žis 1932, 599—601 priobčil članek »Ivan Vrhovec na Ogrskem« s podatki o madžarskih razmerah po Vrhovčevih pismih. O Vrhovčevem bivanju na Madžarskem piše Vrhovnik tudi v biografiji »Ivan Vrhovec« (1933, 14—16).

Članek »Osemdesetletnica madžarskega poraza pri Vilagošu« je objavil Žis 1929, 166—8.

Najboljše impresije, kar jih imajo o Madžarski, je podal Francè Stelè v črticah »Triptih o Budapešti« (Slovenec 1932, št. 197—199).

Vpogled v delo madžarskih pisateljev je podal dr. Avgust Pavel v zapisku »Kongres madžarskih kat. pisateljev v Esztergomu« (Dom in svet 1933, 555).

O Pavlovih pesniških zbirkah je poročal V. Novak v »Slovincu« 1933, št. 27 ter v DS 1933, 439 in 1937/8, 202—4.

O Pavlovem prevodu Cankarjevega Hlapca Jerneja ter Potepuha Marka in Kralja Matjaža v madžarščino je poročal isti v »Slovincu« 1937, št. 252, »Času« 1937/8, 196 in »Mladiki« 1938, 193. Isti poroča v zadnjih letih o madžarskih knjigah in revijah v ČZN in Slovincu. (Madžari in Slovenci S 1932, št. 237. Pismo o Madžarski S 1932, št. 90. Revizija madžarskega zgodovinopisja S 1933, št. 94. Novo madžarsko leposlovje S 1933, št. 192. Madžarska mladina v domači luči. S 1933, št. 172. Pogled v sodobno madžarsko književno življenje. S 1934, št. 202. Naši kulturni stiki z Madžari. S 1935, št. 207. in vrsta zapiskov v naslednjih letih.)

Pregleden očrt razvoja madžarske literature smo dobili še v dr. Fr. Sušnika »Pregledu svetovne literature« (1936) na str. 170/1 in 420—5.

O Nobelovem nagrajencu za medicino in fiziologijo Szent-Györgyiju je poročal dr. A. Seliškar v Žis 1937, knj. 22, 298—300.

Pogled v umetnost, znanost in leposlovje Madžarske je prinesel »Slovenec« 1938, št. 117 (A. B.) ob mednarodnem evharističnem kongresu v Budimpešti.

V bližnji bodočnosti nujno potrebujemo prevoda nekaterih madžarskih romanov; prav tako pa stalnega pregleda njih razgibanega kulturnega dela na vseh področjih.

Vilko Novak.

Ocene.

RELIGIJA.

P. Metod Turnšek S. O. Cist., **Leto božjih skrivnosti**. Oris liturgičnega leta po misalu. Liturgične slike narisala in knjigo opremila Sonja Vončinova. Založili »Božji vrelci«, cistercijanski samostan Stična. Ljubljana 1938. Strani 181.

Liturgično gibanje, ki je bilo zadnja leta pri nas nekoliko v zastoju, je z novo knjigo mnogo pridobilo. Knjiga bo gotovo zopet poživila zanimanje za liturgijo, novincem pa odprla lepoto liturgije in pokazala njeno prvenstveno važnost v celotni naši verski vzgoji. Že po svojem ustroju je cistercijanski red pri nas prvi poklican, da skrbi za liturgično vzgojo in budi zanimanje za liturgijo, danes pa še prav posebno, ko je duhovščina kakor tudi naše izobraženstvo tako močno zajeto od raznih javnih in kulturnih vprašanj, da nima ne časa in včasih tudi ne volje za liturgično gibanje in liturgično vzgojo.

»Leto božjih skrivnosti« so poleg Guardinijevega prevoda »Svetih znamenj« naša prva izvirna liturgično-vzgojna knjiga. Imamo že Voduškove »Sv. maše« ter Pogačnikov »Veliki teden« in »Praznik sv. Rešnjega Telesa«, toda knjige, ki bi nas v liturgiji izobraževala in vzgajala, smo že dolgo pogrešali. Še posebno razveseljivo pa je to, da je knjiga prvi zvezek liturgične knjižnice: »Živimo s cerkvijo«, ki jo je pričel izdajati stiški samostan. Upamo torej, da bodo pričujoči knjigi kmalu sledile druge, ki nam bodo še nadalje razkrivale bogastvo in velike vrednote liturgije.

Namen knjige pisatelj sam v »Besedi na pot« zelo dobro označi: »Pomagati k spoznanju, razumevanju in doživljanju Kristusa v njegovih odrešilnih skrivnostih, kakor jih v liturgičnem letu znova podoživlja sv. cerkev.« V uvodu označi bistvo liturgičnega življenja, ki naj v kristjanu nadaljuje delo sv. krsta, po katerem se je v človeku izvršila bitna sprememba, tako da se katoliška osebnost razvije »do polne starosti Kristusove«, da postane kakor »drugi Kristus«. Življenje s cerkvijo in njeno božansko liturgijo je tudi glavno sredstvo za vzgojo celih kristjanov. V naslednjem poglavju »O bistvu in pomenu liturgičnega leta« govori pisatelj o temeljni osnovi cerkvenega leta, ki je resnično obnavljanje Kristusovega življenja in odrešenja, ki se v bogoslužju in krogotoku enega leta skrivnostno, toda stvarno, dejansko obnovi. Ob resnici o mističnem Kristusovem Telesu pa nam pojasni, kako postanemo v liturgiji kristjani deležni sadov Gospodovega odrešenja: Kristusove skrivnosti morajo biti tudi naše skrivnosti. Nadalje razlaga pisatelj zunanjo zgradbo cerkvenega leta, ki ga deli v velikonočni krog, v božični krog in v vrsto nedelj po razglasenju in po binokostih. Pri nas nova, a zelo dobra je ta delitev zato, ker postavi na prvo mesto velikonočni krog, ki ima gotovo logično in smiselno prednost in je tudi starejšega izvora kot božični krog, ki ima svoje prvenstvo le v časovni zaporednosti dogodkov Kristusovega odrešenja. Celotna duhovna obnova se namreč prvenstveno izvrši v velikonočni dobi, medtem ko je božična doba mlajšega izvora in po velikonočni prirojena. V naših razmerah je posebno važen dodatek o katoliški akciji, kjer se pisatelj zavzema za misel, naj bi študijski in praktični liturgični krožki postali osnovna šola katoliške akcije na podlagi praktičnega in zavestnega izvajanja o splošnem svečeništvu vernikov (1 Pet. 2, 9).

Glavna vsebina knjige pa je posvečena razlagi cerkvenega leta, vsem nedeljam in praznikom, zlasti tistim, ki so v zvezi z osnovno mislijo liturgičnega leta, to je z obnavljanjem našega odrešenja. Vse liturgične dneve obravnava pisatelj kratko, res v pravem liturgičnem duhu in kar je posebno važno, s praktičnimi aplikacijami, ki pa se prav nič ne oddaljujejo od pravega duha liturgije. Zato bo knjiga res služila zdravi liturgični vzgoji, služila bo premišljevanju in tudi razgovorom ter razmišljanju o liturgiji pri različnih krožkih in sestankih. Pisatelj se naslanja na najboljše liturgično literaturo (Guéranger: *L'Année liturgique*, Schuster: *Liber sacramentorum*, Parsch: *Das Jahr des Heiles*, Kramp: *Messliturgie und Gottesreich*, itd.), vendar je pri vsem tem dokaj samostojen in izviren, pa prav nič razvlečen in nič nepotrebnega ni v knjigi; nasprotno, zelo je vse zgoščeno, tako da z le veliko pozornostjo brano res vpliva in učinkuje. Posebna odlika knjige je v tem, da ni nobena razlaga prisiljena, kar bi bilo morda nevarno, ko bi se zvesteje držal Parscha, čeprav pisatelj, kakor tudi Parsch, gradi svojo razlago na teoriji o misterijih (*Mysterienhandlung*). To velja zlasti za nedelje po binkošti, v katerih je najtežje najti enotno misel, saj je tudi postanek teh nedelj poleg zgodovinskega razvoja kanona, eden najtežjih zgodovinsko-liturgičnih problemov. Prav tu se najbolj loči od Parscha, ki je v razlagi teh nedelj včasih le preveč prisiljen, ko išče vedno enotne liturgične misli v zvezi s teorijo o misterijih. (Božja beseda, ki smo jo slišali v berilu in evangeliju, postane resnica in življenje v drugem delu maše, pri sv. daritvi.) Pisateljeva navodila za liturgično življenje v posameznih dobah cerkvenega leta in ob posameznih praznikih niso prav nič izumetničena in ne nasprotujejo duhu liturgije, čeprav so to navodila za osebno versko življenje.

Liturgične slike so res posrečene, zajete iz globin in duha liturgije, kot že to knjiga sama navaja na svojem ovitku, kjer so tozadevne kritike tujih presojevalcev. Tudi slike ruskih umetnikov, ki niso tako objektivno usmerjene, kot je n. pr. liturgična beuronska umetnost, lepo soglašajo z vsem sakralnim razpoloženjem, ki prepleta celotno delo o cerkvenem letu.

Manj posrečena in pregledna je sem in tja zunanja razporeditev knjige, ko ima pisatelj za vsa poglavja skoro vedno enake močne naslove, kar velja zlasti za podrejena poglavja in splošne opombe o posameznih dobah cerkvenega leta.

Knjiga je pisana v stilu liturgične zbirke »*Ecclesia orans*« (Maria Laach), je torej po svojem načinu pisanja bolj namenjena inteligenci. Želeli bi, da bi pri nas čim prej dobili prav poljudno liturgično literaturo, kot jo izdaja dr. Parsch, da bi tudi naše preprosto ljudstvo čim tesneje povežali z liturgijo. Naša knjiga je šli sicer bolj srednjo pot, a res s pridom bo služila le našemu izobraženstvu. Čim prej pa bi potrebovali nekako liturgično čitanko, ki bi nas uvedla v vsa liturgična vprašanja, zlasti o liturgični molitvi, o splošni liturgiki itd., potem bo pač vsa nadaljnja liturgična literatura našla že pripravljene duše in tako rodila še več sadov zdrave liturgične vzgoje.

J. K.

Dr. Stj. Zimmermann, *Religija i život*. Zagreb 1938. Str. 376.

Prof. Zimmermann polaga zadnja leta z neutrudnim delom filozofske temelje religiji in kulturi. L. 1936 je izdal delo »*Filozofija i religija*«, l. 1937 drugi zvezek z istim naslovom, sedaj 1938 pa je izšlo v zbirki znanstvenih del »*Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti*« v Zagrebu za splošno izobrazbo njegovo tretje podobno delo »*Religija i život*«.

Z. po pravici sodi, da je premnogo zla v naši dobi krivo pomanjkanje prave filozofije. Nekateri filozofijo sploh prezirajo, drugi pa se vdajajo neki čustveni psevdo-filozofiji. Saj je gotovo, da je pomen čustev tudi za religijo velik. Čustva morejo biti nagibi, da sploh mislim na življenjska vprašanja o Bogu in duši, neka čustva so pogoj religioznosti — n. pr. ljubezen do resnice — s čustvi se v religiji predamo Bogu. »Naj bi kdo še tako popolno znal dokazati, da Bog je, a ne bi hotel imeti Boga za najvišje Dobro, za cilj življenja, in ne bi hotel po tem živeti, ne bi bil religiozen« (283). Bogoznanje še ni religioznost. Toda tudi brez bogoznanja ne moremo biti religiozni, to je, ne moremo imeti ne čustvenih ne voljnih doživetij o Bogu, in kar je poglavitno, znanje o Bogu je prvo. »Prva ali osnovna sestavina religioznosti je znanje.« Ko pravo spoznanje o Bogu prevzame vso dušo in zavlada v vsem življenju, postane človek religiozen.

Kajpada za religioznost ni potrebno filozofsko spoznanje, temveč zadostuje kakršnokoli resnično spoznanje o Bogu. Toda če naj za svojo religioznost svetu damo odgovor, mora biti naše spoznanje znanstveno in filozofsko. Svet, ki mu je znanost najvišje, zahteva znanstven odgovor. Zato katoliški inteligent, ki občuje s svetom, mora biti religiozno izobražen, to se pravi, mora poznati znanstvene temelje svoje religioznosti, poznati filozofske osnove religije in krščanstva. Zelo bi škodoval krščanskemu občestvu in krščanstvu, če bi se skliceval le na čustva, ki je nekaj subjektivnega, a ne bi mogel svojega verovanja objektivno osnovati. Takšno filozofsko spoznanje in objektivno osnovanje religije je velika naloga inteligence v naši dobi. In prof. Zimmermann se vprav za to prizadeva v svojih velikih zadnjih delih in tudi v tem delu, da bi inteligenci pomagal k takšnemu spoznanju.

V tem delu obravnava četvero osnovnih religioznih problemov: problem Boga, problem duše, etični (moralni) problem in problem krščanstva. Pri vsakem vprašanju mu je pa glavno to, da jasno pokaže znanstvene osnove in znanstveno pot. Kdo bi dejal, da se glede tega preveč ponavlja. A njemu je očitno vprav do tega, da inteligenco dobro seznani z znanstveno metodo vsega dokazovanja. Zato bistro loči, kaj spada v psihologijo, kaj je zadeva noetike; kaj zmore empirija, kje je potrebna metafizika. Njegova osnovna teza je: Temelj teodiceje je noetika.

Da nauk o objektivni vrednosti religije še bolj utrdi, obenem pa inteligenci poda pregled po širokem polju nasprotnih zmotnih nazorov, razpravlja Z. kritično tudi o nasprotnih mnenjih in tako čitatelja seznanja tako rekoč z vso moderno filozofijo, kolikor se tiče religioznih vprašanj (z agnosticizmom in pozitivizmom, iracionalizmom in voluntarizmom itd.). Zato to delo zahteva seveda premišljenega študija. Ob takšnem študiju bo pa vsakemu v največjo korist.

Izmed posebnih filozofskih vprašanj naj omenimo le vprašanje o načelu vzročnosti. Znano je, da mnogi moderni zanikujejo analitični značaj tega načela. Z. nasproti dokazuje, da je načelo vzročnosti analitično in da ga ni mogoče zanikati brez protislovja.

O tej priliki opozarjamo na obširnejšo študijo, ki jo je vprav o tem vprašanju napisal Z. v nemški filozofski reviji »*Philosophisches Jahrbuch*« (1. zv. 1938, str. 107—127) pod naslovom »*Ein Beitrag zum Kausalproblem*«, kjer skuša dopolniti Geyerjeva osnovanja vzročnega načela, oz. na nov način z analizo nastajanja izkazati njegov analitični značaj.

Delo priporočamo tudi slovenski inteligenci.

A. U.

ZDRAVSTVO.

Dr. Anton Breclj. **Ob viru življenja.** Izdala Mohorjeva družba v Celju l. 1938. Strani 224, cena din 88, 104.

Dr. Breclj je izmed vseh slovenskih poljudno zdravstvenih pisateljev gotovo najbolj znan in brez dvoma po življenjski poti, poklicu, in prilikah v katerih je živel in živi, najbolj poklican, da je napisal knjigo, ki smo jo Slovenci pogrešali in življenjsko potrebovali. Izpolnil je vrzel, ki je vsa leta zijala v našem javnem življenju. Sicer je že pokojni veliki naš vladika Jeglič napisal z dušnopastirskega stališča knjigo, ki je po nepotrebnem ob času, ko je izšla, vzbudila nepošteno kritiko nekega dela javnosti. Ta knjiga, ki je bila pisana s srčno krvjo in samo zaradi nuje, je sicer slovenskemu narodu veliko koristila, vendar mu ni mogla dati tega, kar moremo od take knjige zahtevati. Opravičilo temu je to, da je to knjigo napisal škof in ne zdravnik, ki je edini poklican in usposobljen, da o tem govori.

Dr. Breclj je, kakor sam v uvodu pravi, delo napisal in dokončal na podlagi svoje tridesetletne bogate zdravniške in življenjske izkušnje, ki edina more usposobiti resnega moža za tak posel. Lotil se je svoje naloge resno in jo je tudi s temeljitostjo dovršil, kakor jo tak problem zasluži in zahteva. Nanizal je v svoji knjigi toliko življenjskih in z zdravniško znanostjo popolnoma podprtih naukov, da nam njegova knjiga lahko služi kot katekizem v tako važnih vprašanjih, kot so spolne zadeve. Knjiga je pisana brez vsake neumestne hlimbe in sramežljivosti, s katerimi se običajno pišejo take knjige od ljudi, ki smatrajo spolne zadeve za nekako sramotno poglavje človeškega življenja. Brecljeva knjiga je pravi zgled vsem piscem, kako naj take probleme obravnavajo. O teh vprašanjih imamo tudi Slovenci dokaj prevodne literature. Na žalost se ta ne razlikuje od psevdoznanstvene pornografije, ki v čitatelju more vzbujati le najnižja in res sramotna nagnjenja.

Življenjskost knjige poudarja dejstvo, da jo je napisal mož, oče, in zdravnik, ki se po nuji poklica in stanu mora s takimi vprašanji dnevno baviti. Knjiga pisana z res življenjsko izkušnostjo, z globokim poznanjem vse tozadevne zdravniške literature, podprta z moralnimi nauki pozitivne vere, je dokaz, da prava znanost ni nikdar in nikjer v opreki z življenjskimi in nravno-verskimi zakoni. Kdor se je s spolno vzgojo ukvarjal in jo skušal v društvenem življenju s predavanji pravilno usmerjati, ve, na kakšne težave je naletel ravno zaradi pomanjkanja take knjige v slovenskem slovstvu. Ta knjiga lahko služi vsem predavateljem kot vodnik in jim bo pri njihovem javnem vzgojnem udejstvovanju brez dvoma v veliko pomoč. V isti meri, če ne večji, bodo posegali po njej naši vzgojitelji in dušni pastirji, ki so poklicani, da se bavijo s spolno vzgojo. Knjiga je prav tako nenadomestljiva za starše, ki bodo našli v njej odgovore na vprašanja, ki jim jih stavi vsakdanje življenje. Ne morem se pa strinjati z vsemi dosedanjimi ocenjevalci dela, češ da spada knjiga v roke mladostnika. Je to knjiga, ki bi kljub svoji resnosti mogla raniti čustva in vzbuditi morda nestrežajoče učinke v še nezrelem fantu oziroma dekliču. Po mojem mnenju spada ta knjiga v roke le že doraslemu fantu in dekletu, ženinu in nevesti, ter doraščajoči inteligenci, da ne bo zvedavo hlastala in iskala odgovorov na ta vprašanja v židovskem šundu ali pri pokvarjenih tovariših. Spada pa absolutno v vsako knjižnico, tudi družinsko. Popolnoma se strinjam s pisateljem, ki ni hotel izločiti iz knjige v uvodu omenjeni kamen spotike, ker se zdravniški problemi ne dajo drugače obdelati in bi knjiga

brez teh bila v zdravniškem oziru nepopolna. Knjiga se bo zdela kakemu tenkočutečemu bralcu v izrazih morda groba. Pripomniti moram, da se ti problemi ne dajo drugače povedati, če hočemo resnici dati pravo ime. Jezikovno se je dr. Breclj čudovito znal izogniti vsem tujkam in je skoval marsikateri novi izraz, ki se bo gotovo ohranil v slovenskem izrazoslovju.

Knjiga obsega z lepim predgovorom in uvodom še štirinajst bogatih poglavij, ki snov izčrpno in nazorno obdelavajo od rodne kali, preko težkega nauka o dedovanju in nasledovanju, dednih bolezni, rodnega izprijanja in poboljševanja do naravoslovnega opisovanja spolnih znakov in naprav, z upoštevanjem telesnih in duševnih razlik.

Prelepo in z življenjsko bogato izkušnostjo je pisano poglavje o zakonu, njegovem etičnem, naravoslovnem in družabnem pomenu. Mojstrsko je obdelano poglavje, ki nosi naslov Čarno usodna igra, kjer z vso prepričevalnostjo pisatelj dokaže, kako se narava in njeni zakoni ne dajo kršiti brez kazni za posameznike in narode. Sledijo poglavja čisto medicinske narave, ki obsegajo zadeve rodni in nerodni časov, spočetja in poroda in nevarnosti, združene s tem. Važno je tudi poglavje, ki govori o spolni stiski in zdržnosti, kjer pisatelj zagovarja, v nasprotju z nekimi znanstveniki, zdržnost kot koristen in neškodljiv pojav za posameznika in družbo. Dve poglavji sta posvečeni spolnim boleznim, zablodam in zlorabam, ki so pereč pojav današnje dobe in grozijo uničiti v njih jedru cele narode. Z vso resnostjo je obdelano poglavje o pogojih za srečen zakon, kjer pisatelj popolnoma upravičeno trdi, da bo v zakonu našel srečo le oni, ki vanj več prinese, kot od njega pričakuje in ki se je zanj pripravil v resni šoli samopokorjenja in samoodpovedi. V svoji knjigi ni izpustil danes tako poveljevanega rasnega nauka, ki ga obdelava v poglavju o pravih in nakaznih družinah. Dotaknil se je problemov hotništva in osamosvoje žene, kjer prikazuje, kakšna boji ženska osamosvoja, da ne bo v nasprotju z fiziološkim in etičnim poslanstvom žene. Zadnje poglavje je posvečeno spolni vzgoji. Tu bodo vzgojitelji lahko dobili primerna navodila za pravilno ravnanje v tem vprašanju. V sklepnem poglavju dr. Breclj pojasnjuje namen, ki ga je imel pri sestavi knjige in pove o težavah, ki jih je moral premestiti, nakar sledi izčrpno kazalo številnega uporabljenega slovstva. Slike so pregledne in nazorno pojasnjujejo vsebino.

G. dr. Breclju moramo biti Slovenci hvaležni za to delo, Mohorjevi družbi pa čestitati, da je izdajo te knjige omogočila in ji dala lepo zunanjo obliko.

Dr. Simoniti Lojze.

PRAVO.

Zakonik o sodnem kazenskem postopanju s kratkimi pojasnili. Priredila redna univ. prof. **Metod Dolenc** in **Aleksander Maklecov**, izdalo pa društvo »Pravnik« v Ljubljani.

Predmetna knjiga vsebuje poleg besedila zakona o sodnem kaz. postopanju še besedilo zakona, s katerim se uveljavljajo kaz. zakonik, zakonik o sodnem kaz. postopanju in zakon o izvrševanju kazni na prostosti. Knjiga je bila prepotrebna, saj je zakonik o kaz. postopanju doživel že četvero novel. Silno je knjiga pridobila na tem, da so besedilu pravkar omenjenega zakonika dodane tudi številne določbe ustrezajočih dopolnilnih uredb, ki so navedene na odgovarjajočih mestih zakonika. Poleg tega pa sta prireditelja dopolnila zak. besedilo s številno judikaturto zadnje-instančnih sodišč. Številni razpisi ministrstva pravde, ki so dodani posameznim zak. določbam, so podani kratko, a povsem jasno, in dobro

služijo za pravno orientacijo. Često sta podala prireditelja v razumevanje posameznih določb važne pripombe teoretične vsebine, ki točno kažejo, kako je razumeti dotične določbe. Dobro služijo temu tudi citirana ustrezna določila drugih zakonov. S tem, da sta prireditelja knjigi dodala še pregled noveliranih določb in zelo obširno stvarno kazalo, sta knjigi glede na stvarno vsebino pomagala do preglednosti. Knjiga je torej v celoti dosegla svoj namen, posebno praktikom je nujno potrebna. Kokalj Joža.

NARODNO VPRAŠANJE.

Life-and-death Struggle of a national minority (The Yugoslavs in Italy) by dr. Lavo Čermelj, Ljubljana 1936. — Jugoslav Union of League of nations societies — L. N. S. Ljubljana. — English translation by F. S. Copeland.

Bolj ko kdaj prej stoje danes v ospredju vsega političnega zanimanja problemi narodnih manjšin. Novejše in najnovejše izkušnje pa nas vedno bolj potrjujejo v prepričanju, da se rešujejo in se slejkoprej tudi bodo reševala manjšinska vprašanja na povsem drugačen način, kot pa je bila svoječasná Wilsonova zamisel o samoodločbi narodov. Iztrgane iz velike narodne skupnosti, kateri dejansko pripadajo, so narodne manjšine v borbi za svoj obstanek prepuščene same sebi — ako nimajo za seboj velikega zaledja, ki bdi nad njihovo usodo. Kako močne so vezi, s katerimi priklepajo veliki evropski narodi svoje narodne manjšine nase, je dovolj znano. Znano pa je tudi, da pri teh velikih narodih niso le manjšine deležne njihovega živega interesa, marveč celo vsak v tujini živeč posameznik. Posebni instituti vodijo evidenco nad njimi, ne štedi se s sredstvi, propagando, tiskom za namen, da se ne oddrobi najmanjši delček od skupnega narodnega telesa. — Pri takem dejanskem stanju stvari se nehote vprašujemo, kako je v tem pogledu pri nas. Ali ne vlada morda v našem javnem življenju vprav v vprašanjih našega zamejstva neka nerazumljiva brezbriznost? Ali pa morda ta vprašanja niso za nas tolike važnosti, da bi jim posvečali kaj več pazljivosti?

Take in podobne misli se nam nehote vsiljujejo ob dr. Čermeljevi knjigi, katero je avtor posvetil naši narodni manjšini v Italiji. Nič manj kot 550.000 duš šteje naša narodna manjšina, kar znači, da je skoraj polovica našega naroda odločena od skupnega narodovega telesa. Prvič imamo pred seboj knjigo, ki nam podaja pretresljivo sliko življenja in nehanja naših ljudi onkraj zapadnih meja — njihovo borbo za življenjski in narodnostni obstanek. Obširno in izčrpno delo (259 strani) je prav za prav niz kronološko podanih historičnih dejstev in dogodkov — bralcu samemu je pripuščeno, da si ob koncu ustvari svojo lastno sodbo. Avtorjeva velika zasluga je v tem, da je vsemu kulturnemu svetu predložil tragično usodo naših ljudi onkraj meja, nam samim pa priklical v spomin že skoraj pozabljene dolžnosti. Knjiga je pisana skrajno objektivno ter brez najmanjše tendence, kar še povečuje njeno dokumentarno vrednost. Te trajne vrednosti dela kot takega nikakor ne zmanjšujejo nekatere okolnosti, med njimi mogoče ta, da je v knjigi izenačen številčno in idejno nedvomno najjačji goriški kulturni centrum s tržaškim, ki je znatno šibkejši. — Angleški izdaji knjige, o kateri poročamo, je sledila v letu 1938 tudi francoska (La minorité Slave en Italie). Želeti bi bilo le, da bi delo ne našlo odziva samo v tujini, marveč da bi tudi postalo duševna last vsakega Slovenca.

—an.

LEPOSLOVJE.

Stanko Cajnkar: Potopljeni svet. Drama v štirih dejanjih. Založila Nova Založba v Ljubljani 1938.

Ta izrazito katoliška drama ni nastala iz kakih literarnih ambicij; izsilila jo je teža vprašanj, ki zadnji čas pretresajo slovensko katoliško skupnost. V nji se je Cajnkar, ki se nam je doslej predstavil le kot pisatelj intimno občutenih verskih esejev, lotil težke, kočljive, za nas skoraj povsem nove snovi in se ji približal z nenavadno, tu pa tam že kar trpko iskrenostjo, ki je bila vsekdar znak resničnih tvornih duhov. To je vsekakor pogumen korak, ki zasluži priznanje. Seveda pa bo vso to problematiko, ki je tako ostro zgoščena v tej knjigi, občutil le tisti, ki je sam s seboj v vseh smereh do kraja iskren, človek, ki je že kdaj sredi gluhe noči tipal za zadnjo svetlo misljo v sebi, ker se je zbal lastnih temnih prepadov. V tej drobni štiridejanki je zajeta vsa tragika, skozi katero se mora prebiti vsakdo, kdor se je enkrat odločil za Boga.

Kakšen je prav za prav ta energični, mladi duhovnik Pavel Velnar, ki je vsaj na videz vodilna osebnost te drame? Katera so tista duhovna gibalna njegove človečnosti, ki ga zapletajo v tak neizbežen konflikt z vso okolico, ki ne more in noče razumeti njegovih stremljenj. Vsa ta goreča stremljenja spremlja že od začetka kot rahel podton neki mrzel ponos, ki nam večkrat maliči vsa dobra dejanja in ki si hoče kovati usodo na lastno pest, brez ozira na etični red, ki mu ne moreš uteči brez kazni, čeprav si noče tega nikdar do konca priznati. Dober del njegove reformatorske vneme, s katero hoče množice Cerkvi odtujenih delavcev pregnesti z versko misljo, izvira od tod. V tem je njegova tragična krivda, kot so jo zagrešili vsi sebi nezvesti reformatorji, da zмага v najtežji uri, ob zadnjem konfliktu s cerkveno oblastjo ta ostri ponos nad čisto, trpečo ljubeznijo. »Morate biti tudi s seboj do konca iskreni. Ali niste iskali v prvi vrsti svoje slave in ne Kristusove? Nič ne ugovarjajte. Samo svetniki so brez te napake... V trenutku upora proti svojim predstojnikom ste se uprli tudi Bogu. Hoteli ste biti duhovnik in živeti brez božje pomoči. Vidite, to pa ne gre.« Ta očitek mu vrže ob slovesu v obraz njegov nekdanji predstojnik škof Ciril. Ta vekoviti razdor med skrivnostjo človeške svobode in neizprosno duhovnega reda, med osebno etično voljo in nepremakljivimi božjimi zakoni, med nevdržano naturo in milostjo je sprožil v njegovi duši to strašno dramo, to krizo milosti, iz katere se skuša rešiti z zadnjo misljo, ki mu je še ostala, s skromno željo po majhni osebni sreči, ki si jo obeta v zakonu, ker so ga sredi najtrše umske doslednosti, ko hoče navzlic bolečini še vzdržati v tej borbi, nenadoma razjedli dvomi in ga spodnesli valovi krvi. V trenutku, ko se odloči za ta korak, se njegova resnična drama tudi konča, kajti s tem je izgubil vsakršno možnost za poln in možat življenjski razvoj. Kakšnih duhovnih ciljev naj išče ta srditi reformator pri izživljeni filmski zvezdi? Orel, ki si je v drznem poletu zlomil perut, ne bo obstal med gosmi; izkoprnal bi od vrtočlavih želja. Ko se nekoliko strezni, si mora z grenkobo priznati, da je zašel v slepo ulico, kjer nima druge izbire, kot da se vrne po isti poti nazaj, čeprav je seveda ta odločitev težka. Tako se ob smrti ženine sestre Vivine v njegovi duši znova predrami potopljeni duhovni svet.

Takšna je Velnarjeva duševna drama, ki pa ne zgrabi človeka toliko z notranjo umetniško sugestivnostjo, ampak vpliva nanj le bolj od zunaj, z neizprosno logiko, s katero je prikazal pisatelj njegov duhovni razkroj.

To pa zato, ker ga je zanimal v prvi vrsti problem, a človek le toliko, kolikor tudi problema ni mogoče ločiti od žive človeške osebnosti, namesto da bi z eno samo stvariteljsko kretnjo zajel oba hkrati v eni in isti nedeljivi življenjski celoti. Tako je ostal tudi škof Ciril samo utelešen hladen princip brez izrazitih svojiskih potez, ki te ne more ogreti. Ženo Lilijano je prikazal sicer z večjo človeško nazornostjo kot neugnano, sproščeno naturo, ki pozna le pravico trenutnih želja, ob kateri se mora Velnarjeva sreča, ki jo je iskal z njo v zakonu, nujno razbiti, a je pustil ob koncu njeno dramo docela odprto, ker mu ni več sodila v celotni okvir te zasnove. Namesto tega pa zaplete Velnarja v nemožato razmerje z Vivino in z njegovo tajnico Klaro Vigny, ki predstavljata v ostrem kontrastu vsaka zase sicer dve življenjsko povsem resnični človečnosti, prva tragično stopnjevan lik svoje sestre, druga v otroški veri uravnovešeno dušo, ob katerih se mora končno odločiti tudi Velnarjeva usoda, le da s svojim nastopom razdirata že itak rahel dramatski koncept in mu dajeta čisto novelistični zaključek. Drama pogreša kot celota močnejše, bolj sveže vitalnosti in večje organske zgnetenosti, kajti pisatelj je tako strastno zaostрил idejni konflikt, da je s tem vse delo občutno življenjsko spodrezal. Krčeviti duhovni spori, ostre antiteze in spretno nastavljene miselne zanke, s katerimi si ti ljudje med seboj izprašujejo vest in s katerimi hočejo trdovratno dognati svoj lastni smisel, so torej edina notranja sila, ki ustvarja tej zgodbi dramatsko napetost; na tej ostrini se preizkuša tudi njena umetniška vrednost.

Očitno je, da je pisatelja pri oblikovanju znatno ovirala prevelika, včasih naravnost asketsko iskrena potreba po samoizpovedi, ki mu je močno skalila čisti ustvarjalni užitek. Zastonj iščeš v tem delu širokih dramatskih razpletov, pestrih epizod ali sploh kakšnih, zgolj zunanjih učinkov; zdi se, da je pisatelj te pripomočke nalašč opustil; besedo naj ima kot v srednjeveški moraliteti le enostaven duhovni smisel. Poskusil je zajeti skrito, notranjo dramo, ki se odigrava danes nekje v ozadju, za temi sunkovitimi idejnimi spori, v dušah vseh tistih, ki še niso zgrešili vseh znamenj časa. Zato to lepo izpovedno delo najbrž ne bo uspelo na odru, dasi je stilno čudovito izbrušeno.

Avgust Žavbi.

Anton Collen: **Brabantski rod**. Prevedla Dora Vodnik. Leposlovna knjižnica 26. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani 1937. Str. 206.

Pripadnik katoliške religiozne skupine mladih holandskih pisateljev Coolen s šaljivim in lahkotno prijaznim izrazom oblikuje vrsto svojih rojakov. Resna nravna in miselna življenjska vprašanja postavlja v preprosti tok vsakdanjosti, da se razvozlavajo sama po sebi v skladnost. Prevod tega dela je koristno delo, ker nam odgrinja pogled v duhovni svet, soroden slovenskemu.

—k.

Florence L. Barclay: **Rožni venec**. Roman. Priredil in poslovenil Blaž Poznič. Ljudska knjižnica 63. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani 1937. St. 184.

Rekli bi, da je tole delo kakor pravljica v mladinskem slovstvu: včasih kar neverjetno romantično, idealistično, odmaknjeno hrupu življenja v osebni svet posameznika, ki je prav tako bogat in upravičen, da ga kdo oblikuje, kakor stvarno sodobno dogajanje, ki reže v živo posameznika in družbo. S svojim okoljem in duhom pa se le zdi v vrsti naših prevodov zadnjih let nekam zapozneno.

—k.

Zapiski.

† DR. JOŽE DEBEVEC.

Dne 6. oktobra 1938 smo ga spremili na pokopališče k Sv. Križu. Veličastni sprevod je po udeležbi pričel, da je umrl velik slovenski kulturni delavec in šolnik.

Leonova družba je izgubila zvestega člana in odbornika, ki je od prvih začetkov z vedno mladeniškim duhom sodeloval pri njenem razvoju. Več let je bil tudi njen blagajnik. Tudi Čas je izgubil z njim sotrudnika. Njegove ocene knjig so bile vedno temeljite in duhovite (ocenjeval je n. pr. Cankarjeve Zbrane spise).

Dr. Debevec je bil tip pravega krščanskega humanista. Prav bi bilo, če bi nam kdo natančno očrtal lik tega skromnega, a zares velikega moža, da ostane vsem, ki smo ga poznali, v spomin, mladini pa svetel vzor.

Ob odprtem grobu.

Predsednik Prosветne zveze in Leonove družbe, univ. prof. dr. Fr. Lukman, je izrekel naslednje besede za slovo:

Zastopniki Prosветne zveze in Leonove družbe stojimo ob Tvojem grobu, naš zvesti prijatelj in sodelavec dr. Jože Debevec. Ob Tvojem grobu stojimo, ki si stal ob zibelki obeh naših organizacij, ljudsko-prosветne in znanstvene. Oni si pomagal dati prvo obliko in ji bil prvi podpredsednik, tej si bil dolga dolga leta delaven odbornik in svetovalec in v težkih letih skrben gospodar.

Težko je slovo od moža, kakršen si bil Ti: kot človek skromen čez mero, postrežljiv čez moč, dobrega srca in dobrih rok; kot duhovnik neomadeževan in goreč; kot učitelj in vzgojitelj poln ljubezni do mladih src; kot delavec neutrudljiv; kot znanstvenik bistrega duha, širokega znanja in temeljit; kot pisatelj in prevajalec tankega čuta in ušesa za jezik in obliko; kot kritik resnicoljuben, pa rajši mil ko strog; kot družabnik vendar in duhovit.

Hvaležni smo Ti za vse, kar si nam dal, hvaležni zlasti še zategadelj, ker si zmeraj iz ljubezni dajal. Žalostni smo ob Tvojem grobu, žalostni res, a ne žalostni kakor tisti, kateri nimajo upanja.

Ko si se, tu med nami živeč, z Dantejem v duhu povzpел nad deveto, kristalno nebo v nebesa ognja in luči, si pred božjim tronom prosil:

»O Svít, nad vse človeške pojme viši, vsaj malo svoj mi soj v spominu obnovi, ki v njem v nebes si javil se mi hiši!«

Zdaj so padle vse zemelske vezi. Kar je bilo na Tebi smrti zapisano, bo ob tem oltarju, simbolu Tvojega svečeniškega poklica, in pod tem križem, znamenjem našega odrešenja, počivalo kakor zrno v zemlji in čakalo vstajenja in poveljanja. Tvojega duha pa je — o tem smo prepričani — v nebes hiši objela in v svojo blaženost vzela večna »Ljubezen, gibar sonca in zvezd«.

Ave, pia anima!
Ave, candida anima!

Spomini.

Spominov ne moreš pisati drugače kakor osebno! Naj ti je še tako hudo, naj si človeka še tako spoštoval, naj je bil še tako za vse in vsakočar, povsod isti in isti vsekdar! Mnogi se med nami spremenili! Četudi v dobrem, a čas in okolnosti gredo mimo človeka, ki vplivajo, dr. Debevec je ostal od hipa, ko sem ga prvič videl, do hipa, ko mi je zadnjič rekel med nasmeškom svojo nevoljo: bil je povsod neponarejen in brez vsake posebne misli. Že to samo, že njegov nasmešek terja od znanca spominov, a meni je bil dr. Debevec še več, bil je moj skrbnik. Po obvezi, ki jo je sprejel, po listini in podpisu!

Ko si namreč po starih avstrijskih zakonih prosil za upravno službo, si moral, četudi že pri Narodni vladi, priložiti prošnji izjavo nekoga, ki je to zmožgal, da bo skrbel zate, dokler ne bodo dovolj veliki tvoji prejemki! Moji ljudje so bili v Dalmaciji, takrat po Italijanih zasedeni tretji con, in tudi če bi bilo to mogoče dobiti, tako hitro ne bi bilo šlo. Ves zamisljen in razbit sem taval po Ljubljani ter nisem mogel najti tako hitro svoje žrtve! Predpis je bil predpis, četudi je bil svoj čas samo za to tu, da je varoval avstrijskim plemičem stolčke. Le predstavljajte si: nekaj visi mlademu fantu pred očmi, a ne moreš do njega! V tej stiski sem se domislil dr. Debeveca! Sam ne vem zakaj, a gotovo je bilo temu kriva njegova nepopisna dobrota. Stopil sem k njemu in on je brez vsakega oklevanja podpisal! Da me bo redil, dokler ne bodo moji prejemki takšni, da se bom lahko preživljal sam! O, če bi se bil zavedal, kaj je podpisal! Še danes bi lahko izvajal posledice njegove izjave!

Za sedemdesetletnico sem mu omenil to dobroto, a se ni več spominjal in se skromno čudil, kako je zaslužil, da mu čestitam! Če sem kdaj komu, sem njemu od srca. In kadar sem pomislil nanj,

sem hvalil Boga, ki mi je dal priliko, da sem videl toliko dobrih ljudi, med katerimi je dr. Debevec pri prvih. Pisal se je Jože Ošaben, a menim, da je bil preošaben samo zato, da se ni spominjal svojih dobrot in mu za drugo ni ostalo nič več ošabnosti.

Ali se kdo spominja bolj skromnega človeka, tako skromnega, da je bila to že napaka?! »Oh, oh, ali vidite? Kdo bi si bil mislil!« je bila njegova najostrejša kritika. Spoznal sem ga v unionski kleti. Ob ponedeljkih so se shajali: dr. Breznik, Ivan in dr. Izidor Cankar, dr. Debevec, dr. Detela in morda še kdo, ki sem ga že poznal. Dr. Debevec je skromno sedel na voglu in poslušal, kako pripoveduje dr. Detela svoje dovpite in se jim dr. Breznik smeje do solz. On je poslušal! Mož, ki je imel grško dramo in Danteja v mezincu, človek, o katerem so dijaki govorili z nekim svetim spoštovanjem, kajti bil sem jim prefekt v Marijanišču in je često nanek beseda nanj. In če je Ivan Cankar že nekoliko navdušen dvigal palec in pel: »Oj, fantič ti moj...«, je dr. Debevec ves prežet od neznane lepote, ki vendar ni mogla biti v hripavem glasu Cankarjevem, samo stresal z glavo in ponavljal: »Oh, oh, kaj pravite, kaj pravite?«

In med pogovorom je naneklo, da so tudi tega ali onega ogledali od bliže. Jože Ošaben je poslušal, pustil govoriti druge in poslušal:

»Oh, oh, kdo bi si bil mislil, kaj pravite?«

Da, to je bila vsa njegova kritika.

Potem je moral Izidor k vojakom in dr. Debevec je moral prevzeti uredništvo DiS. Povabil me je, naj mu pomagam. Ali more kdo mlajših razumeti, kaj se to pravi, če je Debevec povabil mladeniča štiriindvajsetih let, naj mu pomaga, mladeniča, ki je strmel s spoštljivostjo in občudovanjem v vse, kar je nekaj veljalo na literarnem nebu. In nenadoma: dr. Debevec ga je imel za enakovrednega. Ga občutka menda ni več, a danes mora človek občudovati njegove vzgojne zmožnosti. Njemu nisem prišel na sled, kaj namerja, dočim sem osmošolec zasledil profesorja za psihologijo, kaj bi rad in sem mu prav nalašč narobe odgovarjal na njegov poizkus.

Da, dijaško dušo je imel odprto in ni čuda, da jih je mnogo šlo k njemu po svēt. Mož, ki se je s svojimi »Vzori in boji« predstavil mladini, je imel vedno toplo srce zanjo.

Naneslo je, da je bil mentor mladim pesnikom pri »Mladiki« in ni vedel, da znajo biti dijaki tudi poredni. Nenadoma berem med rosnimi verzmi tudi nekaj, kar se mi je zazdelo znano. Dr. Debevec

je vestno in vse po zaslugi zelo ostro ocenil, a meni niso šle vrstice iz spomina. Poiskal sem staro »Zoro« in bral: bili so moji dijaški verzji, Bog mi jih odpusti, a bili so! Naredil sem se jeznega in to svojo nevoljo sporočil Finžgarju s pripombo, kako si upajo kaj takega!

Pričakoval sem, da bo dr. Debevec grobo zavrnil moje začetnje, kajti če so verzji zanič, so zanič in naj jih je zagrešil sam Homer. Dr. Debevec se je opravičeval, spustil nekoliko jeze na falote, ki jim je nasedel, in ves potr skušal popraviti svojo pomoto.

S Finžgarjem sva takrat oba po svoje obžalovala, da sva ga na to opozorila. Dr. Debevec niti sebe ni ščitil, ko je mislil, da je prizadeta koga čast! Mislim, da jih je malo med nami, ki bi ne mislili, da s takim ravnanjem trpi »avtoriteta«. On je reševal svoj ugled na takšen način. Kdo bi ne obstal ob takem pojavu?!

Naj navedem, kako in kdaj je dr. Debevec »krokale«. Padel je PP režim, našli so ga prijatelji ob devetih zvečer v kavarni Union pri — črni kavi.

»Jože, kaj delaš?«

»Krokam!« je srmežljivo in poltiho povedal. Menda je zadnjič.

Kdaj sem zadnjikrat govoril z njim? Ocenjeval sem prispevke, ki so jih mladi fantje poslali na razpis pri listu »Mi mladji borci«. K stvari sem podal svoje načelno gledanje, a dr. Debevec koj, da ga bo priobčil v DiS. Odvrnil sem mu, da obžalujem, a zame še ni prišel čas, da bi to mogel.

»Na Vas sem hud!« je dejal ob slovesu in potem nisva več govorila.

Saj ni znal biti hud, a čim bolj premišljujem besede, tem bolj mi je hudo.

On, ki mi je bil skrbnik, se je s to zadnjo besedo poslovil od mene!

Narte Velikonja.

K SMRTI KARLA KAUTSKEGA.

1. — V starosti 84 let (1854—1938) je umrl v Amsterdamu Karl Kautsky, ki so ga nekoč prištevali k vodilnim glavam nemške socialne demokracije in ki je bil dolga leta njen znanstveni in idejni voditelj. Z njim se je poslovil od sveta zadnji socialistični borec, ki je bil še v osebnem stiku s Karlom Marxom. Od tega sijaja je živel Kautsky, ne od svoje stvariteljne sile. Vse, kar je napisal — njegovo literarno delovanje je bilo izredno obširno*

* Od njegovih najvažnejših spisov omenimo: Marx ökonomische Lehren (1887); Thomas More (1888); Erfurter Programm (1892); Vorläufer des neueren Sozialismus (1894); Agrarfrage (1899); So-

— se giblje izključno v okviru Marxovega nauka in nosi na sebi tudi sledove one dvojnosti in onega razkola, ki je značilno za socialistično gibanje zadnjega stoletja, sledove notranjega razkola, ki se kažejo že v nauku samega Marxa. Kautskega delo ni slonelo ne na etični podlagi, ne na kakem znanstvenem spoznanju. — Črpal je izključno iz vere, iz neomajne in trdne vere, da socializem nujno mora priti. Ta njegova vera je izpodrinila vsako drugo spoznanje, je udušila tudi vsak drugače usmerjen duševni razvoj in to tem bolj, čim bolj prazna je duševnost proletarskega socialista in čim manj je v njej sledu o kaki resnični verski ideji. Marx velja za znanstvenega utemeljitelja socializma. Toda ta socialistična znanost ne bi mogla spraviti v gibanje velikanski socialistični pokret, če bi za Marxom tudi drugi socialisti ne ustvarjali in ne nadaljevali njegovega literarnega dela. V resnici Marx za socializem nima pomena toliko kot znanstvenik, ampak je njegov zgodovinski pomen v tem, da je podal socializem v obliki velikega mitosa, v obliki religije bodočnosti. Marx je ustvaril socialistično dogmo, to je dogmo o izgubljenem raj, ki ga je zopet treba nazaj osvojiti. In prerok tega socialističnega paradiža je bil v Nemčiji Karl Kautsky. Kautsky je privzel v vsej čistosti nauk svojega učitelja. Nihče ni bil bolj pravoveren Marxov učenec kakor Kautsky in to je tudi dajalo temu možu poseben sloves tako v Nemčiji kakor tudi izven nemških meja. Na osnovi te socialistične pravovernosti je Kautsky po nalogu socialnodemokratske nemške stranke leta 1891. izdelal erfurtski strankin program, ki je služil desetletja kot podlaga nemške socialistične politike in bil upoštevan tudi v socialistični internacionali.

2. — Ni pa moglo izostati, da ne bi v socialističnem taboru vstali »krivoverci«, ki so izražali dvom o pravilnosti marksističnega verovanja. Ti so započeli pokret, ki naj bi uvedel revizijo marksističnega nauka. Vodja tega gibanja je postal nekdanji zvesti sodelavec in prijatelj Kautskega, Edward Bernstein. Bernsteinov revizionizem je postal predmet ostrih razprav v krogu

ziale Revolution (1902); Ethik und materialistische Geschichtsauffassung (1906); Ursprung des Christentums (1908); Proletarische Revolution (1922); Materialistische Geschichtsauffassung (1927); Bolschewismus in der Sackgasse (1930); Krieg und Demokratie (1932); Neue Programme (1933) itd.

demške socialne demokracije. Boj za in proti revizionizmu se je dolga leta javljal zlasti v dveh pomembnih socialističnih revijah in sicer v mesečniku »Die neue Zeit«, ki jo je vodil Kautsky in v »Sozialistische Monatshefte« pod vodstvom Bernsteina. Pod vplivom tega boja je mnogo let stala nemška socialna demokracija. Zmagovalec iz boja je izšel Bernstein in z njim ono gibanje, ki je hotelo s strokovnimi organizacijami dovesti do izboljšanja socialnega položaja delavstva. Toda Kautsky je vseeno še užival dovolj ugleda, da je tudi potem, ko so se vodilne glave v nemški socialni demokraciji preusmerile, bil poklican k delu za nov socialistični strankin program. Kautsky ni odrekel pomoči in je l. 1925. izdelal za nemško socialno demokracijo heidelberški program. To delo pravovernega marksista pa kaže, da se je tudi on odmaknil v marsičem od programa iz l. 1891. Kajti heidelberški program ne vsebuje več mnogih bistvenih točk erfurtskega programa. Tako je čisto izpadla zahteva o tem, da naj država prevzame proizvodna sredstva. Pač pa pravi v uvodu k programu Kautsky, da so državna podjetja z močmi in metodami dosedanje državne birokracije povsod odpravljala in za socializacijo sploh ne prihajajo v poštev. Na drugem mestu (spis »Die proletarische Revolution und ihr Programm«) piše Kautsky, da ima socializem v bodočih desetletjih izglede le kot demokratizacija avtokratičnega kapitalizma. Tako je socializem kot nauk sam najvil bankrot in tragično je, da je najbolj veren učenec Marxa moral priznati, da je bilo njegovo dotedanje zadržanje pogrešeno.

3. — Toda osnovna zmota meščanskih nasprotnikov socializma je bila, da so mislili, da je s kapitulacijo socialističnega nauka konec tudi socializma. Borba proti socializmu, pa naj se vodi na narodni ali mednarodni podlagi, bo toliko časa brezuspešna, dokler ne bo slonela na socialnih ali etičnih temeljih. Mogli bi vso znatnost mobilizirati proti socializmu, kljub temu mu ne bi prišli do živega. Kajti v negativni kritiki mamoniističnega kapitalizma ima socializem prav, pa čeprav je tudi sam po svojem materialističnem mišljenju le kapitalizem, kajpada kapitalizem v prid proletariata. Borba proti kapitalizmu je potrebna in upravičena, le da socializem za ta boj ni legitimiran. Obratno je tudi boj proti socializmu upravičen, toda ravno tako malo je kapitalizem v to poklican. Kajti oba delata

končno v isti interesni skupnosti v prilog materializma. V tem je tragika socializma, da je v delavstvu vzbudil spoznanje, da mora biti odrešeno, a ga je tako trdno oklenil v materializem, da ga odrešiti ne more.

Le tista reforma, ki človeka v prvi vrsti notranje osvobodi materializma, nas more osvoboditi iz začaranega bojnega kroga med socializmom in kapitalizmom. Tako dolgo, dokler materializem ne bo iz krščanskega duha premagan, toliko časa je medsebojni boj med kapitalizmom in socializmom le borba dveh konkurentov, ki ju vodi zavist. Zmagovalec v tem boju ne bo tisti, ki je pravičnejši, ampak tisti, ki bo močnejši. Značilno za današnja socialna trenja je ravno tole: socialisti zahtevajo praktično uveljavljenje krščanstva, pozabljajo pa, da brez krščanstva tudi ni mogoče njegovih praktičnih sadov. Obratno pa imamo široke kroge, ki se priznavajo h krščanstvu, a pozabljajo, da bi ga bilo treba praktično provesti v življenje. Resnično, praktično krščanstvo je velika zahteva naših dni nasproti praktičnemu socializmu in praktičnemu kapitalizmu.

4. — V osnovi so še tudi danes iste razmere, ki so nekoč pomagale socializmu do njegovega razmaha. Družba je še vedno razklana v dva razreda. Še vedno je ena plast ljudi v odvisnosti od druge in sicer zaradi gospodarske strukture, h kateri se priznava sedanja družba. Ta odvisnost ni zakonita, hočemo reči, ni uzakonjena, toda dejansko in vsem vidno obstoja. Dokler to razmerje traja, bo tudi socializem ostal pri življenju. Tega dejstva ne spravijo s sveta niti ne razne socialnopolitične odredbe, ki socialne bolezni niso v jedru ozdravile, ampak prinašajo le omiljenje posledic socialne bolezni. Sedanja družba je, kakor Pij XI. v okrožnici »Quadragesimo anno« jasno poudarja, zgrajena na nasprotju razredov. Kar torej označujemo z besedo razredni boj, ni enostavno posledica hudobije razrednih borcev, ampak je rezultat pogršenega gospodarskega in socialnega reda. In tega reda ni socializem ustvaril. Socializem, oziroma Marx in njegovi učenci so le podali analizo posebnega gospodarskega položaja svojega časa in so že obstoječe dejstvo razredne družabne oblike izgradili v razredno bojno teorijo, nauk, ki se v ostalem popolnoma prilega meščanski zgodovinski filozofiji, za katero ni odločilna pravičnost, ampak možnost vladanja in želja po gospodstvu nad šibkejšo ljudsko plastjo.

Lahko je torej znanstveno zadeti dogmatičen socializem prav v srce. Toda te zmage prave znanosti nad socializmom se vseeno ne morejo tisti veseliti, ki pobijajo socializem iz strahu pred osebnimi ali materialnimi žrtvami, iz udobnega uživanja pridobljenega posestnega stanja ter zaradi lenobe duha in srca. Socializma ni ustvarila sila, pa ga tudi s silo ne bo mogoče odpraviti.

Zato bi bilo s krščanskega stališča in posebno s stališča katolicizma velika zmeta, ko bi proti socializmu ne znali postaviti drugega kakor reakcijo, ki bi se javljala v zgolj instrumentalnem navajanju krščanskih resnic, ki pa jih v njih bistvu ne bi sami živeli. Razume se, da se mora v boju proti socializmu izdejavstvomati tudi krščanstvo. Toda pri tem mora skrbno paziti, da ga ne bodo izrabljali kot orožje v službi buržujske posestne varnosti. Krščanstvo ni v resnici nobena socialna reakcija in se zato tudi ne more kot reakcija uporabljati. S samo apologijo krščanskih resnic dandanes še ni dovolj storjenega. Apologija je važna, toda dejanja so važnejša. Papež Katoliške akcije je moral zaradi tega tudi za socialno zadržanje in za socialno oblikovanje življenja izdati ustrezajoča navodila. In vse njegove okrožnice izzvene v tem smislu, da ni pričakovati socialne preosnove brez temeljite preosnove človeških src. Od socialnega krščanstva, ki bo poteklo iz globokega, živega prepričanja, je dandanes zavisen ves uspeh boja proti socializmu, oziroma bolje, sploh proti materializmu.

Dr. Ivan Ahčin.

DRUŽABEN ALI DRUŽBEN?

Zadnja leta so nekateri pri nas pričeli rabiti v socioloških spisih namesto dosedaj običajnega izraza »družaben« obliko »družben«, n. pr. družbeno življenje, družbeni red, družbeni pojavi itd. Do danes je ta raba že kar prevladala, tako da se izraz družaben v socioloških spisih le še razmeroma redko bere.

Sodim, da izvira ta novost, kolikor ne gre za slepo posnemanje, odtod, ker se na prvi pogled zdi, kakor da so oblike družbeno življenje, družbeni red itd. bolj točne in določne ter zaradi tega zlasti za znanstveno rabo bolj primerne, kot izrazi, sestavljeni s prilastkom družaben. Moti tudi to, ker je prvotni pomen besede družaben, kakor ga razumemo n. pr. v zvezi družaben človek, to je človek, ki se zna v družbi vesti, je priljuden itd., za sociologijo navidezno neraben.

V resnici pa je vse to le videz in so ti pomisleki neosnovani. Izrazi družbeno

življenje, družbeni red, družbeno vprašanje, družbeno premoženje itd. se namreč lahko pravilno rabijo le z ozirom na neko povsem določeno, konkretno, n. pr. delniško, trgovsko, versko družbo. (Nedoločna oblika »družben«, ki naj bi imela obči pomen, je tudi jezikovno nerabna, prav kakor pravimo vedno le službeni oddelek, tožbeni zahtevek, nikdar pa ne nedoločno: služben oddelek ali tožben zahtevek.)

V primerih, ko govorimo o družabnem življenju, redu ali vprašanju in recimo še o družabnih odnosih, ne mislimo skoraj nikdar na neko določeno, konkretno družbo. Tista tako zvana »družba«, ki danes venomer o nji govorimo in vse mogoče od nje pričakujemo in zahtevamo, je namreč v resnici predvsem le skupno ime za vse najrazličnejše ljudi in ljudske skupine, n. pr. družine, občine, narode, države v nji. Le redkokdaj se pripeti, da govorimo o človeški družbi kot celoti, ne da bi v resnici mislili predvsem le na njene sestavne dele. Zaradi tega tudi tako zvano družabno življenje ni toliko življenje človeške družbe kot celote, marveč je predvsem le življenje najrazličnejših ljudi in ljudskih skupin, n. pr. družin, občin, narodov, držav itd. v človeški družbi. Isto velja o družabnem redu in vprašanju. Družabni red, ki nas danes tako zanima, je red v družbi, in družabno vprašanje je vprašanje življenja in reda v tako zvani družbi. Prav tako so družabni odnosi le medsebojni odnosi najrazličnejših ljudi in ljudskih skupin v družbi. Skratka: v vseh teh primerih gre predvsem za meddružabne pojave, katerim ustreza le izraz družaben, kakor ga razumemo, kadar govorimo o družabnem človeku.

Zaradi tega moramo za običajno sociološko rabo nujno obdržati izraz družaben. Nasplošno je prav samo družabno življenje, družabni red, družabno vprašanje itd. Oblika družbeni, -a, -o je rabna le v tistih, razmeroma redkih primerih, kadar govorimo povsem konkretno n. pr. o družbenih pravilih, odnosih itd. neke določene družbe.

Ako bi obveljala nova raba izraza družbeni, -a, -o namesto prejšnje, pravilne besede družaben, bi bilo to sociološko in jezikovno napačno, poleg tega pa bi za tiste, čeprav redkeje primere, ko treba govoriti o pravilih, odnosih itd. neke konkretne družbe, ne imeli več primerne posebnega izraza. Zgodilo bi se torej nekako tako, kot se je pri izrazu zakupnik, ki so ga, očitno po analogiji z besedo najemnik (tisti, ki nekaj najame), uvedli najprej za tistega, ki jemlje v zakup. Posledica tega je bila, da ni bilo primernega izraza za onega, ki

daje v zakup in so si pravniki morali pomagati s skovanko »zakupodavec«. In vendar je ta težava povsem nepotrebna. Če pravimo tistemu, ki kaj prekupe, na splošno, ki prekupčuje, prekupec, je jasno, da moramo reči onemu, ki kaj zakupi, to je v zakup vzame, zakupec. (Tako sem ta izraz rabil že v svoji »Socialni ekonomiji«.) Zakupnik pa je tisti, ki daje v zakup, prav kakor pravimo upnik tistemu, ki daje na up. — Jezik pozna tudi svojo ekonomijo, ki je ne smemo prezirati, če nočemo priti v zadrego.

Ko že o takih rečeh govorim, naj mi mogrede opozorim še na svetopisemskega »najemnika«, ki je ostal tudi v novem prevodu sv. pisma. V resnici pa ni ta »najemnik« sam ničesar najel, marveč je le sebe drugemu vdinjal, se je dal od nje ga najeti, je bil torej le navaden najetnik, prav kakor pravimo tistemu, ki je ujet, samo ujetnik, nikdar pa ne ujemnik.

Dr. A. Gosar.

PAUL CLAUDEL.

Za sedemdesetletnico njegovega rojstva.

P. Claudel, ki je obhajal 6. avgusta 70 letnico svojega rojstva, je dvojen človek: francoski veleposlanik po raznih mestih in bleščeč poet. O njegovem političnem delu ni razdvojenih mnenj: velik duh, zvest služabnik svoje domovine. Toda o njegovem ogromnem pesniškem delu so mnenja bolj razdeljena. Nekaterim je on poslanec božji; kar govore o njem, je le hvala, vsaka kritika bi bila že blasfemija, drugim pa je krut genij, ki ga zabava, da nas vara s svojimi težkimi vizijami. Njegov stvariteljski duh se je začel razvijati na kmetih, kjer je preživil svojo mladost. Z višini je bil širok razgled preko legendarnih gozdov, katerih vrhovi so kipeli v zrak kakor stolpi gotske katedrale. Njegov študij je bil nagel, včasih nekoliko zmešan: nemški filozofi, pomešani s poeti. Pred človeško mislijo je imel veliko spoštovanje in znanost je smatral za edino resničnost. Renan je bil njegov bog, scientizem njegova vera, dokler se ni pod Rimbaudevimi vplivom izvil Taineu, Renanu in drugim samozvancem XIX. stoletja. Odkril se mu je po skrivnostnem doživljanju nadnaravnega sveta. Rimbaud, poet čisto drugih sfer, razkošnih slik, hotene bolnosti, anarhist misli in besed, je preokrenil tudi Claudelovo gledanje na literarno ustvarjanje. Vedna potovanja po svetu: v USA, v Nemčijo, na Kitajsko, na Dansko, na Japonsko, v Brazilijo, zopet na Japonsko in v USA so mu nudila vedno novih, šestokrat nasprotujočih si slik sveta, za katere ni bilo časa, da bi celotnost uredil do podrobnosti.

Sledeč gonu svojega temperamenta je bral Aishila, Danteja, Shakespeara, preroke, Razodetje, vidce, ki se ne ustavljajo pri naših počasnih domislekih, ampak, nepotrpežljivi, pišejo o svojih vizijah. Odtod tudi temnost njegovega dela, ki mu priteguje oboževalce, ki odbija od njega ozkeže in pozitiviste. »Dante naših dni« ga po pravici imenujejo. Prav kot on bo rabil eksegetov, ki ga ne bodo raztrgali, ampak bodo dali njegovim mislim svetlo atmosfero. V njegovi poeziji ni parnasovske jasnosti. »Poezija izraža neizrazljivo!« Tega se Claudel drži. Prepričan sem, da bi moral biti tisti, ki bi ga hotel do dna razumeti, prav tako vizionarno razgiban kot je poet sam. »Predstavljam si, da se mora Claudel sam, ko se vrne iz vsakdanjosti, od trgovskih konferenc, če hoče uživati kako svojo odo, potruditi, da se dokopljne nazaj do istega razpoloženja« (Calvet). Le za tiste piše, ki zapro oči, da bolje vidijo. Saj sam pravi, da ne iščimo njegove misli le v tiskanih besedah, ampak tudi v praznem prostoru, ki ostane med njimi: »Moja duša, pesnitev ni narejena samo iz besed, ki jih pribijam kakor žeblje, ampak tudi iz praznine, ki ostane na papirju.«

V Claudelovem delu je treba ločiti liriko od odrskih del, dasi so zadnje le iz bolj razdraženega lirizma. Toda ločimo, kar je ločil sam vsaj po zunanji obliki!

Njegova glavna lirična dela so: Pet velik od, Kantata v tri glasove, Venec dobrotljivosti božjega leta. Teh treh zbirk nikakor ne smemo meriti z merili, kakršnih smo vajeni pri liriki. Nismo v bližini solzavega poeta, ki toži nad zlobnostjo sveta in o svoji sentimentalnosti. To je pohlepno, mogočno srce, ki se polašča sveta, izbira iz njega različne zaklade v strmo sintezo in jih daruje Bogu. Ta lirizem ga približuje Pindarju, ali bolje, hebrejskim prerokom, ali še bolje, liturgičnim himnam, katerim se je izmed vseh poetov najbolje približal.

Ta navdahnjenec, ta mistik prav nič ne prezira resničnosti. S pohlepni rokami jo zgrabi in srka iz nje vsak vonj.

»Pozdravljen svet, o svet, nov mojim si očem, o svet, sedaj popoln!«

Celoten Credo vidnih in nevidnih stvari, s katoliškim te srcem sprejemam!

Motrim brezmejno oktavo vsega stvarstva.

Ko je žrtev končana, se sprosti vesel krik iz njegove sedaj umirjene in od duhovnega veselja trepetajoče duše. Pesnitev nas dvigne kakor Te Deum.

»Gledam in vidim vsa leta za seboj in vsa svoja dela, dobra kakor slaba.

Slaba, ki jih me je sram, in dobra, ki jih ne poznam.

Slaba je zbrisala Kristusova kri in pokorjenje...

Vidim za seboj stvari, ki sem jih storil, in vidim, kako začenjajo živeti.«

Vsa Claudelova dela so pisana v posebni obliki, ki ni več merjeni verz in ne tradicionalna proza. Noče zaklepati svojih misli v ječo, ampak jih sprosti v muzikalnem verzu, sestavljenem iz poudarkov in tišin, v katerih si bralec odpočije od prejšnjega krika. V verzu tudi ni kakih ritmičnih predpisanih; bralec, sledeč svojemu značaju in razpoloženju, jih lahko razvrsti, kakor hoče. »Moj verz je predlog v samoti, ki čaka, da ga nekdo prijazno sprejme.« V tej označitvi prostega verza je popolnoma nova estetika. Poezija ni več le pesnikova stvar, ampak je kolektivno delo, ki izhaja iz intimnega in živahnega sodelovanja med pisateljem, ki se omejuje na pisanje predlogov, in bralcem, ki nanje odgovarja.

Ne morem si drugače razložiti vzroka, zakaj je začel tak lirik pisati drame, kot da si mislim, da je smatral dramo le za višjo obliko lirike. Osamljen individuum hoče premostiti težave; če ga bo podpiral spremljevalec, se bo lažje dvignil. Kor je veličastnejši kot solo spev. Te prve drame tudi niso za oder. Osebe niso živa bitja, bitja iz mesa in krvi, to so abstrakcije, ki govorje neznan, sibilinski jezik. Ta pečat nosijo tri prve drame: Zlata glava, Mesto, Izmena.

Pri odrskih delih pa je treba računati z občinstvom, in Claudel je to upošteval. Nastala so dela, ki so jih z uspehom igrali: Delitev juga, Trdi kruh, Ponižani oče, Satinast čevlčček, predvsem pa Talec in Marijino oznanenje. Pokazati hoče boj najboljših duš z milostjo božjo, ki jih muči, tlači in jim nalaga težke žrtve.

Če hočemo z eno besedo karakterizirati Claudelove drame kakor vse ostalo delo, moramo reči, da je to liturgija, ki jo dviga k Bogu človek, ki se opira na ta svet. Vse nas prepričuje, da Previdnost vlada svet v vsem: tako predločene osebe, ki živijo le za Boga in prenašajo vse težave milosti, osnovne misli, ki so v delih in k temu še občutje, da je religiozna misel tako prekrasila zemljo in pokrajino, da vsi: veter, ki joče v vejah, pojoč ptič, cvetoča veja, zrel, padajoč sad tu igrajo vlogo, da dopolnijo oficij, da izpolnijo žrtev, ki jo zemlja daje Bogu. Claudel zna z nejasnimi besedami in kretnjami ustvariti to religiozno atmosfero, ki je nekoč obdajala vse stvari, ko je bil spomin na odrešenje še močnejši. V tem je velika umetnost in duhovni rezultat, za katerega komaj verjamemo, da je nastal v naši materialistični dobi.

Tone Čokan.

V oceno smo prejeli:

Od Jugoslovanske knjižarne v Ljubljani:

Franc Grivec, *Slovenski knez Kocelj*. 1938.

Od Akademске založbe v Ljubljani:

Ivan Prijatelj, *Kulturna in politična zgodovina Slovencev*. 1848 do 1895. I., II. Uredil Anton Ocvirk. 1938.

Liriche moderne. Scelse et tradusse Luigi Salvini. Akademška založba v Ljubljani — R. Istituto superiore orientale. Napoli 1938.

Od Znanstvenega društva Ljubljana:

Rajko Nahtigal, *Slovanski jeziki* I. 1938.

Od Misijonske tiskarne v Grobljah:

Joža Lovrenčič, *Legenda o Mariji in pastirici Urški*. 1938.

A. Bessières — Dr. J. Ž., *Puščava bo cvetela*. Roman. 1938.

Od Družbe sv. Mohorja v Celju:

Dr. Andrej Snoj, *Križem po Palestini*. 1938.

Josip Mravljak, *Kmetški stan do jožefinskih reform*. 1938.

Od Šolske Matice v Ljubljani:

Pedagoški zbornik za l. 1937. Uredil dr. K. Ozvald.

Albert Žerjav, *Sodobni zgodovinski pouk*.

Vaclav Přihoda, *Ideologija nove didaktike*. Prevedla L. Vedralova.

Od drugih založb:

Dr. Vilim Keilbach, *O psihologiji stigmatizacije*, Zagreb 1938. Tisk Nadbiskupske tiskare. (Preštampano iz Bogoslovne smotre XXVI. [1938] 233—254).

R. H. Benson — Dr. Fritz Winkler, *Christus in der Kirche*. Verlag Kösel & Pustet, München 1938.

Stephan Singer, *Kultur- und Kirchengeschichte des Jaunthales* Dekanat Eberndorf. Kappel 1938. Im Selbstverlage des Verfassers.

Publikacije Leonove družbe:

Občni zbor Leonove družbe je cene za nekatere svoje publikacije znatno znižal. Odslej se prodajajo po teh cenah:

- Slovenci v desetletju 1918—1928.** Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine. Uredil dr. Josip Mal. Str. 776. Cena broš. 100 Din, vez. 124 Din.
- Dr. Fr. Kos, **Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku.** I. knjiga broš. 100 Din, vez. 120 Din (razprodana); II. knjiga broš. 140 Din, vez. 160 Din; III. knjiga broš. 120 Din, vez. 140 Din; IV. knjiga broš. 140 Din, vez. 160 Din; V. knjiga broš. 140 Din, vez. 160 Din. — Kdor kupi vse knjige naenkrat, dobi še 20% popusta od cele vsote.
- Dr. Jos. Gruden, **Slovenski župani**, broš. à 8 Din.
- Dr. Jos. Gruden, **Cerkvene razmere med Slovenci v XV. stol. in ustanovitve ljubljanske školiše**, à 25 Din.
- Dr. M. Opeka, **Rimski verzi**, à 10 Din.
- Paul Bourget-Kopitar, **Zmisel smrti**, à 20 Din.
- Bazin-Iz. Cankar, **Gruda umira**, à 30 Din.
- Baar-Hybašek, **Zadnja pravda**, à 20 Din.
- P. St. Škrabec, **Jezikovni spisi**, snopič à 5 Din.
- Dr. P. Blaznik, **Kolonizacija selške doline**, à 30 Din.
- Dr. A. Gosar, **Kriza moderne demokracije**, à 3 Din.
- Dr. A. Gosar, **Poljedelska statistika**, à 3 Din.
- Dr. A. Breclj, **Seksualni problem**, à 3 Din.
- Dr. Kolarič, **Miklošič**, à 3 Din.
- Fr. Zwitter, **Starejša kranjska mesta in meščanstvo**, à 24 Din.
- E. Bojc, **Slomšek, naš duhovni vrtnar**, à 6 Din.
- Dr. R. Andrejka, **Selški predniki J. E. Kreka**, à 20 Din.
- Okrožnica **Casti Connubii**, à 4 Din.
- Okrožnica **Quadragesimo anno** je razprodana.
- Naročniki »Casa«** dobijo vse knjige 25% ceneje. Naročila naj se pošiljajo na upravo »Casa«, Ljubljana, Miklošičeva c. 7/I. (Prosvetna zveza).